

ISSUE №18

Part №3

International periodic scientific journal

—*ONLINE*

www.moderntechno.de

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 95.33)

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Issue №18
Part 3
December 2021

Published by:
Sergeieva&Co
Karlsruhe, Germany

ISSN 2567-5273
DOI 10.30890/2567-5273

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in technical sciences*

Editorial board: More than 240 doctors of science. Full list on pages 4-5

UDC 08
LBC 94
DOI: 10.30890/2567-5273.2021-18-03

Published by:
Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe, Germany
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

Copyright
© Authors, 2021

About the journal

The International Scientific Periodical Journal "Modern Engineering and Innovative Technologies" has been published since 2017 and has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Periodicity of publication: Quarterly

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English. The journal is registered in INDEXCOPERNICUS.

Sections of the Journal:

Library of Congress Classification Outline	Sections
Subclass TJ / TJ1-1570	Mechanical engineering and machinery
Subclass TK / TK1-9971	Electrical engineering.
Subclass TA / TA165	Engineering instruments, meters, etc. Industrial instrumentation
Subclass TK / TK5101-6720	Telecommunication
Subclass TK / TK1-9971	Electrical engineering. Electronics. Nuclear engineering
Subclass TN / TN1-997	Mining engineering. Metallurgy
Subclass TS / TS1950-1982, TS2120-2159	Animal products., Cereals and grain. Milling industry
Subclass TS / TS1300-1865	Textile industries
Subclass TK / TK7800-8360	Electronics
Subclass T / T55.4-60.8	Industrial engineering. Management engineering
Subclass T / T351-385	Mechanical drawing. Engineering graphics
Subclass TA / TA1001-1280, Subclass TL / TL1-484, Subclass TE / TE1-450, Subclass TF / TF1-1620	Transportation engineering, Motor vehicles. Cycles, Highway engineering. Roads and pavements, Railroad engineering and operation
Subclass TH / TH1-9745	Building construction
Subclass T / T55-55.3	Industrial safety. Industrial accident prevention
Additional sections	Innovative economics and management, Innovations in pedagogy, Innovative approaches in jurisprudence, Innovative philosophical views

Requirements for articles

Articles should correspond to the thematic profile of the journal, meet international standards of scientific publications and be formalized in accordance with established rules. They should also be a presentation of the results of the original author's scientific research, be inscribed in the context of domestic and foreign research on this topic, reflect the author's ability to freely navigate in the existing bibliographic context on the problems involved and adequately apply the generally accepted methodology of setting and solving scientific problems.

All texts should be written in literary language, edited and conform to the scientific style of speech. Incorrect selection and unreliability of the facts, quotations, statistical and sociological data, names of own, geographical names and other information cited by the authors can cause the rejection of the submitted material (including at the registration stage).

All tables and figures in the article should be numbered, have headings and links in the text. If the data is borrowed from another source, a bibliographic reference should be given to it in the form of a note.

The title of the article, the full names of authors, educational institutions (except the main text language) should be presented in English.

Articles should be accompanied by an annotation and key words in the language of the main text and must be in English. The abstract should be made in the form of a short text that reveals the purpose and objectives of the work, its structure and main findings. The abstract is an independent analytical text and should give an adequate idea of the research conducted without the need to refer to the article. Abstract in English (Abstract) should be written in a competent academic language.

The presence of UDC, BBK

Acceptance of the material for consideration is not a guarantee of its publication. Registered articles are reviewed by the editorial staff and, when formally and in substance, the requirements of the journal are sent to peer review, including through an open discussion using the web resource www.sworld.education

Only previously unpublished materials can be posted in the journal.

Regulations on the ethics of publication of scientific data and its violations

The editors of the journal are aware of the fact that in the academic community there are quite widespread cases of violation of the ethics of the publication of scientific research. As the most notable and egregious, one can single out plagiarism, the posting of previously published materials, the misappropriation of the results of foreign scientific research, and falsification of data. We oppose such practices.

The editors are convinced that violations of copyrights and moral norms are not only ethically unacceptable, but also serve as a barrier to the development of scientific knowledge. Therefore, we believe that the fight against these phenomena should become the goal and the result of joint efforts of our authors, editors, reviewers, readers and the entire academic community. We encourage all stakeholders to cooperate and participate in the exchange of information in order to combat the violation of the ethics of publication of scientific research.

For its part, the editors are ready to make every effort to identify and suppress such unacceptable practices. We promise to take appropriate measures, as well as pay close attention to any information provided to us, which will indicate unethical behavior of one or another author.

Detection of ethical violations entails refusal to publish. If it is revealed that the article contains outright slander, violates the law or copyright rules, the editorial board considers itself obliged to remove it from the web resource and from the citation bases. Such extreme measures can be applied only with maximum openness and publicity.

Editorial board

- Averchenkov Vladimir Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Bryansk State Technical University, Russia
- Angelova Polyana Georgieva, Doctor of Economic Sciences, Professor, Economic Academy D A Tsenova, Svishov, Bulgaria, Bulgaria
- Animica Evgenij Georgievich, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ural State University of Economics, Russia
- Antonov Valerij Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Technical University of Ukraine "Kiev Polytechnic Institute", Ukraine
- Antrapceva Nadezhda Mihajlovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Ahmadiev Gabdulahat Malikovich, Doctor of Veterinary Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Bazheva Rima Chamalovna, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Kabardino-Balkarian State University named after H M Berbekov, Russia
- Batyrgareeva Vladislava Stanislavovna, Doctor of Law, Research Institute for the Study of Crime Problems named after academician V V Stashisa NAPRN of Ukraine, Ukraine
- Bezdenzhyh Tatjana Ivanovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, St Petersburg State University of Economics, Russia
- Blatov Igor Anatolevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Volga State University of Telecommunications and Informatics, Russia
- Burda Aleksey Grigorevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Buharina Irina Leonidovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Udmurt State University, Russia
- Bushueva Inna Vladimirovna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine
- Bykov Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Railway Engineering, Russia
- Velichko Stepan Petrovich, Doctor of Education, Professor, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, Ukraine
- Vizir Vadim Anatolevich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Medical University, Ukraine
- Vozhegova Raisa Anatolevna, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Institute of Irrigated Agriculture of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Volgireva Galina Pavlovna, Candidate of Historical Sciences, assistant professor, Perm State University, Russia
- Voloh Dmitriy Stepanovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, A A National Medical University Pilgrim, Ukraine
- Vorozhbitova Aleksandra Anatolevna, Doctor of Philology, Professor, Sochi State University, Russia
- Gavrilenko Nataliya Nikolaevna, Doctor of Education, assistant professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russia
- Georgievskij Gennadiy Viktorovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, senior scientific employee, SE "Ukrainian Scientific Pharmacopoeia Center for the Quality of Medicines", Ukraine
- Getman Anatolij Pavlovich, Doctor of Law, Professor, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine
- Gilev Gennadiy Andreevich, Doctor of Education, Professor, Moscow State Industrial University, Russia
- Goncharuk Sergey Mironovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Russia
- Granovskaya Lyudmila Nikolaevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Grebeva Nadezhda Nikolaevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Russia
- Grizodub Aleksandr Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, SE "Ukrainian Scientific Center for the Quality of Medicines", Ukraine
- Gricenko Svetlana Anatolevna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Ural State Academy of Veterinary Medicine, Russia
- Gudzenko Aleksandr Pavlovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Lugansk State Medical University, Ukraine
- Demidova V G., candidate of pedagogical sciences, assistant professor, Ukraine
- Denisov Sergey Aleksandrovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Russia
- Dorofeev Andrey Viktorovich, Doctor of Education, assistant professor, Bashkir State University, Russia
- Doroshina Elena Yurevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, G V Russian University of Economics, Plekhanov, Russia
- Ermagambet Bolat Toleuhanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, Director of the Institute of Coal Chemistry and Technology LLP, Kazakhstan
- Zhovtonog Olga Igorevna, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Land Reclamation NAAS, Ukraine
- Zaharov Oleg Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Saratov State Technical University, Russia
- Zubkov Ruslan Sergeevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Nikolaev Interregional Institute for Human Development of the Higher Educational Institution "University of Ukraine", Ukraine
- Irzhi Hahula, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, FLKR - T Bati University, Zlín, Czech
- Kalajda Vladimir Timofeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Tomsk State University, Russia
- Kalenik Tatjana Kuzminichna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Far Eastern Federal University, Russia
- Kantarovich Yu L., Ph D in History of Arts, Odessa National Music Academy, Ukraine
- Kapitanov Vasilij Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Karpova Nataliya Konstantinovna, Doctor of Education, Professor, South Federal University, Russia
- Kafarskiy Vladimir Ivanovich, Doctor of Law, Professor, Director of Science Center of Ukrainian Constitutionalism, Ukraine
- Kirillova Elena Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Kirichenko Aleksandr Anatolevich, Doctor of Law, Professor, Ukraine
- Klimova Natalya Vladimirovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Knyazeva Olga Aleksandrovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Bashkir State Medical University, Russia
- Kovalenko Elena Mihajlovna, doctor of philosophical science, Professor, South Federal University, Russia
- Kovalenko Petr Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Kokebaeva Gulnazar Kenenovna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan
- Kondratov Dmitriy Vyacheslavovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, assistant professor, Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, Russia
- Kopej Bogdan Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
- Kosenko Nadezhda Fedorovna, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Ivanovo State University of Chemical Technology, Russia
- Kostenko Vasilij Ivanovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Ukraine
- Kotlyarov Vladimir Vladislavovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Kuban State Agrarian University, Russia
- Kochinev Yuriy Yurevich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, St Petersburg State Polytechnic University, Russia
- Kravchuk Anna Viktorovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Academy of the State Prison Service, Ukraine
- Kruglov Valerij Mihajlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Railway Engineering, Russia
- Kuderin Marat Krykbaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, PSU named after S Toraygrovna, Kazakhstan
- Kurmayev Petr Yurevich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychnya, Ukraine
- Kuhar, Elena Vladimirovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Kazakh Agro Technical University S Seifullina, Kazakhstan
- Lapkina Inna Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Latygina Natalya Anatolevna, Doctor of Political Science, Professor, Kiev National University of Trade and Economics, Ukraine
- Lebedev Anatolij Timofeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Stavropol State Agrarian University, Russia
- Lebedeva Larisa Aleksandrovna, candidate of psychological sciences, assistant professor, Mordovian State University, Russia
- Lipich Tamara Ivanovna, doctor of philosophical science, assistant professor, Belgorod State University, Russia
- Lomotko Denis Viktorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ukrainian State Academy of Railway Transport, Ukraine
- Lyskova Larisa Vladimirovna, Doctor of Philology, assistant professor, Russian Academy of National Economy and Public Administration under the President of the Russian Federation, Russia
- Lyalkina Galina Borisovna, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Perm National Research Polytechnic University, Russia
- Majdanyuk Irina Zinovievna, doctor of philosophical science, assistant professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Makarova Irina Viktorovna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Maksim Viktor Ivanovich, Doctor of Chemical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Malahov A V., Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Ukraine
- Makaveeva Anna Vasilevna, Doctor of Sociology, assistant professor, Altai State University, Russia
- Melnik Alyona Alekseevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Kiev National University of Technology and Design, Ukraine
- Milyaeva Larisa Grigorevna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Biysk Technological Institute (branch) "Altai State Technical University named after I I Polzunova", head of the department of business economics, Russia
- Mishenina Tatjana Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine
- Mogilevskaya I M., candidate of pedagogical sciences, Professor, Ukraine
- Moiseykina Lyudmila Guchaevna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Kalmyk State University, Russia
- Morozov Aleksey Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Morozova Tatjana Yurevna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Moscow State University of Instrument Engineering and Computer Science, Russia
- Nefedeva Elena Eduardovna, Doctor of Biological Sciences, assistant professor, Volgograd State Technical University, Russia
- Nikolaeva Alla Dmitrievna, Doctor of Education, Professor, Northeast Federal University named after M K Ammosova, Russia
- Orlov Nikolaj Mihajlovich, Doctor of Science in Public Administration, assistant professor, Academy of Internal Troops of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Department of Operational Conquest of the BB, Ukraine
- Otepova Gulmira Elubayevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Pavlodar State Pedagogical Institute, Kazakhstan
- Pavlenko Anatolij Mihajlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Poltava National Technical University Yuri Kondratyuk, Ukraine
- Parunakyan Vaagn Emilevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Priazov State Technical University, Ukraine
- Patyka Nikolaj Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National Scientific Center "Institute of Agriculture of NAAS", Ukraine
- Pahomova Elena Anatolevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, International University of Nature, Society, and Man "Dubna", Russia
- Pachurin German Vasilievich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Nizhny Novgorod State Technical University R E Alekseeva, Russia
- Pershin Vladimir Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Tambov State Technical University, Russia
- Piganov Mihail Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Samara State Aerospace University named after academician S P Queen, Russia
- Polyakov Andrey Pavlovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Vinnitsa National Technical University, Ukraine
- Popov Viktor Sergeevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Saratov State Technical University, Russia
- Popova Taisiya Georgievna, Doctor of Philology, Professor, Peoples' Friendship University of Russia, Russia
- Rastrygina Alla Nikolaevna, Doctor of Education, Professor, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, I Shevchenko, Kropyvnytskyi, Ukraine
- Rebezov Maksim Borisovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Russia
- Reznikov Andrey Valentinovich, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Moscow State Technological University "Stankin", Russia
- Rokochinskij Anatolij Nikolaevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National University of Water Resources and Environmental Management, Ukraine
- Romashenko Mihail Ivanovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Rylov Sergey Ivanovich, PhD in Economics, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Safarova Nelli Aleksandrovna, Doctor of Economic Sciences, Professor, Sochi State University, Russia
- Safarov Artur Mahmudovich, Doctor of Philology, Senior Lecturer, Russia
- Svetlov Viktor Aleksandrovich, doctor of philosophical science, Professor, Petersburg State University of Railway Engineering, Russia
- Semencov Georgij Nikiforovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
- Sentyabrev Nikolaj Nikolaevich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Volgograd State Academy of Physical Culture, Russia
- Sidorovich Marina Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Kherson State University, Ukraine
- Sistota Naum Mihajlovich, Doctor of Political Science, Professor, State University of Aerospace Instrumentation, Russia
- Smirnov Evgenij Ivanovich, Doctor of Education, Professor, Yaroslavl State Pedagogical University named after K D Ushinsky, Russia
- Sokolova Nadezhda Gennadevna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Izhevsk State Technical University, Russia
- Starodubcev Vladimir Mihajlovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Stegnij Vasilij Nikolaevich, Doctor of Sociology, Professor, Perm National Research Polytechnic University, Russia
- Stepenko Valerij Efremovich, Doctor of Law, assistant professor, Pacific State University, Russia
- Stovpcev Olexsandr Vasilovich, Doctor of Philosophy, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Stovpce Vasil Grigorevich, Candidate of Philology, assistant professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Strelcova Elena Dmitrievna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, South Russian State Technical University (NPI), Russia
- Suhenko Yuriy Grigorevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Suhova Mariya Gennadevna, Doctor of Geographical Sciences, assistant professor, Gorno-Altai State University, Russia
- Tararikov Yuriy Aleksandrovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Ukraine
- Taraskenko Larisa Viktorovna, Doctor of Sociology, Professor, South Federal University, Russia
- Testov Boris Viktorovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Tobolsk Integrated Scientific Station, Ural Branch of the Russian Academy of Sciences, Tobolsk, Russia
- Tokareva Natalya Gennadevna, Candidate of Medical Sciences, assistant professor, Medical Institute FSBEI HE "Moscow State University named after NP Ogarev, Russia
- Tolbatov Andrey Vladimirovich, candidate of technical sciences, assistant professor, Sumy National Agrarian University, Ukraine
- Tonkov Evgenij Evgenievich, Doctor of Law, Professor, Law Institute of the National Research University Belgorod State University, Russia
- Trigub Petr Nikitovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Ukraine
- Tungushbaeva Zina Bajbagusovna, Doctor of Biological Sciences, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Kazakhstan
- Usutenko Sergey Angolovitch, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Nikolaev State University named after V O Sukhomlinsky, Ukraine
- Fateeva Nadezhda Mihajlovna, Doctor of Biological Sciences, Professor, Tyumen State University, Russia
- Fatyhova Alevtina Leontevna, Doctor of Education, assistant professor, Bashkir State University (Sterlitamak branch), Russia
- Fedorishin Dmitro Dmitrovich, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

- Fedotova Galina Aleksandrovna, Doctor of Education, Professor, Novgorod State University, Russia
- Fedyanina Lyudmila Nikolaevna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Far Eastern Federal University, Russia
- Habibullin Rifat Gabdulhakovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazan (Volga) Federal University, Russia
- Hodakova Nina Pavlovna, Doctor of Education, assistant professor, Moscow City Pedagogical University, Russia
- Hrebina Svetlana Vladimirovna, Doctor of Psychology, Professor, Pyatigorsk State Linguistic University, Russia
- Chervoniy Ivan Fedorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Zaporizhzhya State Engineering Academy, Ukraine
- Chigirinskaya Natalya Vyacheslavovna, Doctor of Education, Professor, Volgograd State Technical University, Russia
- Churekova Tatyana Mihajlovna, Doctor of Education, Professor, Russia
- Shajko-Shajkovskij Aleksandr Gennadevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Chernivtsi National University Y Fedkovych, Ukraine
- Shapovalov Valentin Valerevich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine
- Shapovalov Valerij Vladimirovich, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkiv Regional State Administration, Ukraine
- Shapovalova Viktoriya Alekseevna, Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education, Ukraine
- Sharagov Vasilij Andreevich, Doctor of Chemical Sciences, assistant professor, Balti State University "Alecu Russo", Moldova
- Shevchenko Larisa Vasilevna, Doctor of Veterinary Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
- Shepitko Valerij Yurevich, Doctor of Law, Professor, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine
- Shibaev Aleksandr Grigorevich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Odessa National Maritime University, Ukraine
- Shishka Roman Bogdanovich, Doctor of Law, Professor, National Aviation University, Ukraine
- Sherban Igor Vasilevich, Doctor of Technical Sciences, assistant professor, Russia
- Elezovich M Dalibor, Doctor of Historical Sciences, assistant professor, Pristina University K Mitrovica, Serbia
- Yarovenko Vasilij Vasilevich, Doctor of Law, Professor, Admiral G I Maritime State University Nevelsky, Russia
- Yacenko Aleksandr Vladimirovich, Professor, Institute of Maritime Economics and Entrepreneurship, Scientific Research Design Institute of the Marine Fleet of Ukraine, Ukraine
- Evstropov Vladimir Mikhailovich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Russian Customs Academy, Russia
- Kononova Aleksandra Evgenievna, PhD in Economics, docent, Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine
- Svitlana Titova, PhD in Geography, docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Tatarchuk Tetiana, PhD in technical sciences, NU "Zaporizhzhya Polytechnic", Ukraine
- Chupakhina Svitlana Vasyliivna, PhD in pedagogical sciences, docent, Vasil Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine
- Boiko Ruslan Vasiliovich, PhD in Economics, docent, Khmelnytsky National University, Ukraine
- Voropayeva Tetiana Sergiivna, PhD in Psychology, docent, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Zakharenko Natalia, PhD in Economics, Priazov State Technical University, Ukraine
- Kirkin Oleksandr Pavlovich, PhD in technical sciences, docent, Priazov State Technical University, Ukraine
- Kyianovskiy Aleksandr Moiseevich, PhD in Chemistry, docent, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Tharkahova Irina Grigorevna, PhD in Economics, docent, Adyge State University, Russia
- Vitroviy Andriy Orestovych, PhD in technical sciences, docent, Ternopil National Economic University, Ukraine
- Khodakivska Olga, Doctor of Economic Sciences, senior research assistant, National Research Center "Institute of Agrarian Economics", Ukraine
- Shatkovskiy Andrii, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Melioration of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Katerynychuk Ivan Stepanovych, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Ukraine
- Goncharenko Igor Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Ukraine
- Gornostaj Oryslava Bogdanivna, PhD in technical sciences, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
- Stanislavchuk Oksana Volodymyrivna, PhD in technical sciences, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
- Mirus Oleksandr-Zenovij Lvovich, PhD in Chemistry, docent, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
- Nashynets-Naumova Anfisa, Doctor of Law, docent, Boris Grinchenko Kyiv University, Ukraine
- Kyselov Iurii Oleksandrovych, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Uman National University of Horticulture, Ukraine
- Smutchak Zinaida Vasyliivna, Doctor of Economic Sciences, docent, Flight Academy of the National Aviation University, Ukraine
- Polenova Galina Tikhonovna, Doctor of Philology, Professor, Rostov-on-Don State University of Economics, Russia
- Makeeva Vera Stepanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Russian State University of Physical Culture, Sports, Youth and Tourism, Russia
- Bunchuk Oksana, Doctor of Law, docent, Yurij Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
- Gladukh Ievgenii, Doctor of Pharmacy, Professor, National University of Pharmacy, Ukraine
- Benera Valentuna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine
- Demyanenko Natalia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine
- Makarenko Andriy Viktorovich, PhD in pedagogical sciences, docent, Donbass State Pedagogical University, Ukraine
- Kharkovliuk-Balakina Natalia, PhD in biological sciences, docent, State Institution "Institute of Gerontology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Ukraine
- Chushenko Valentina Mykolayivna, PhD in pharmaceutical sciences, docent, National Pharmaceutical University, Ukraine
- Malinina Nina Lvovna, doctor of philosophical science, docent, Far Eastern Federal University, Russia
- Brukhansky Ruslan Feoktistovich, Doctor of Economic Sciences, Professor, Western Ukrainian National University, Ukraine
- Zastavetska Lesya Bogdanovna, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ternopil National Pedagogical University named after V Gnatyuk, Ukraine
- Kalabaska Vira Stepanivna, PhD in pedagogical sciences, docent, Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychnia, Ukraine
- Kutishchev Stanislav Nikolaevich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, VSTU, Russia
- Pikas Olha Bohdanivna, Doctor of Medical Sciences, Professor, National Medical University named after A A Bogomolets, Ukraine
- Shepel Yuri Alexandrovich, Doctor of Philology, Professor, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine
- Kuris Yuri Vladimirovich, Doctor of Technical Sciences, Professor, Zaporizhzhya National University, Ukraine
- Kalinichenko Irina Alexandrovna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Sumy State Pedagogical University named after A S Makarenko, Ukraine
- Kagermazova Laura Tsraevna, Doctor of Psychology, Professor, Chechen State Pedagogical Institute, Russia
- Kravchenko Olena Ivanivna, Doctor of Pedagogical Sciences, assistant professor, Luhansk National Taras Shevchenko University, Ukraine
- Redkous Vladimir Mikhailovich, Doctor of Law, Professor, Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences, Russia
- Evstropov Vladimir Mikhailovich, Doctor of Medical Sciences, Professor, Russian Customs Academy, Russia
- Kononova Aleksandra Evgenievna, PhD in Economic Sciences, assistant professor, Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine
- Svitlana Titova, PhD in Geography, assistant professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Tatarchuk Tetiana, PhD in Technical Sciences, Zaporizhzhya Polytechnic, Ukraine
- Chupakhina Svitlana Vasyliivna, PhD in Pedagogical Sciences, assistant professor, Vasil Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine
- Boiko Ruslan Vasiliovich, PhD in Economic Sciences, assistant professor, Khmelnytsky National University, Ukraine
- Voropayeva Tetiana Sergiivna, PhD in Psychology, assistant professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Kirkin Oleksandr Pavlovich, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Priazovskiy State Technical University, Ukraine
- Kyianovskiy Aleksandr Moiseevich, PhD in Chemistry, assistant professor, Kherson State Agrarian University, Ukraine
- Tharkahova Irina Grigorevna, PhD in Economic Sciences, assistant professor, Adyge State University, Russia
- Vitroviy Andriy Orestovych, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Ternopil National Economic University, Ukraine
- Khodakivska Olga, Doctor of Economic Sciences, senior researcher, National Research Center "Institute of Agrarian Economics", Ukraine
- Shatkovskiy Andrii, Doctor of Agricultural Sciences, Institute of Water Problems and Land Reclamation of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
- Katerynychuk Ivan Stepanovych, Doctor of Technical Sciences, Professor, National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Ukraine
- Goncharenko Igor Vladimirovich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine, Ukraine
- Gornostaj Oryslava Bogdanivna, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Lviv State University of Life Safety, Ukraine
- Belotserkovets Vladimir Viktorovich, Doctor of Economic Sciences, Professor, National Metallurgical Academy of Ukraine, Ukraine
- Lopuch Piotr Stepanovich, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Belarusian State University, Belarus
- Shvets Iryna Borysovna, Doctor of Arts, Professor, Vinnytsia State Pedagogical University named after M Kotsyubynsky, Ukraine
- Morozov Oleg Viktorovich, Doctor of Historical Sciences, assistant professor, University of Customs and Finance, Ukraine
- Vykhrushch Vira Oleksandriivna, Doctor of Pedagogy, professor, National University "Lviv Polytechnic", Ukraine
- Okhrimenko Viacheslav Mykolaiovich, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Kharkiv National University of Municipal Economy named after A M Bektova, Ukraine
- Podchashynskiy Yurii Oleksandrovych, Doctor of Technical Sciences, professor, Zhytomyr Polytechnic, Ukraine
- Blavych Halyna Vasyliivna, Doctor of Pedagogy, professor, Vasil Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine
- Hurin Ruslan Serghiyovych, PhD in Pedagogical Sciences, assistant professor, South Ukrainian National Pedagogical University named after K D Ushinsky, Ukraine
- Sukhomlinov Anatolii Ivanovich, PhD in Technical Sciences, assistant professor, Far Eastern Federal University, Russia
- Popova Julia Mikhailivna, Doctor of Economic Sciences, assistant professor, Poltava State Agrarian University, Ukraine
- Kononenko Mykhailo Mykhaylovych, PhD in Public Administration, assistant professor, Poltava raionna glad, Ukraine
- Muliar Volodymyr Ilyich, Doctor of Philosophical Science, Professor, Zhytomyr Polytechnic, Ukraine
- Yefimova Olha Mykolajivna, PhD in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
- Khymai Natalia Ihorivna, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
- Zarivna Oksana Tymofiyivna, PhD in Pedagogical Sciences, assistant professor, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
- Shalova Natalia Stanislavivna, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
- Mitina Lubov Sergiivna, PhD in Philology, assistant professor, Kharkiv State Academy of Culture, Ukraine
- Suima Irina Pavlivna, PhD in Philology, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine
- Medynska Tetiana Igorivna, PhD in Economics, assistant professor, Rivne State Humanitarian University, ORCID 0000-0001-6838-6403, Ukraine
- Vekua Oksana Vitalevna, PhD in Philology, assistant professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
- Shilo Zhanna Stepanivna, PhD in Economics, assistant professor, National University of Water Resources and Environmental Management, ORCID 0000-0002-2669-6734, Ukraine
- Chiladze Georgiy Bidzinovich, Doctor of Law, Professor, University of Georgia, Georgia
- Kolomiets Tetiana Vyacheslavivna, PhD in Philosophy, National Medical University named after A A Bogomolets, ORCID 0000-0002-5335-7789, Ukraine
- Fonar Liudmyla, PhD in technical sciences, Odessa National Polytechnic University, ORCID 0000-0002-7478-6742, Ukraine
- Melnik Marharyta, PhD in technical sciences, assistant professor, Odessa National Polytechnic University, ORCID 0000-0003-0619-7281, Ukraine
- Cuznetov Alexandru Serghei, PhD in Law, assistant professor, Moldavian State University, ORCID 0000-0002-2738-5620, Moldova
- Yelnikova Mariia, PhD in political science, National Pedagogical University named after M P Dragomanov, ORCID 0000-0001-9250-4684, Ukraine
- Pysmenna Olena, PhD in Law, assistant professor, Donetsk National University named after Vasily Stus, Ukraine
- Knyazeva Maryna Vladislavovna, Kharkiv National University V N Karazin, Ukraine
- Khara Maryna Volodymyrivna, PhD in technical sciences, assistant professor, SHEE "Priazov State Technical University", Ukraine
- Nikolaienko Iryna Volodymyrivna, PhD in technical sciences, assistant professor, SHEE "Priazov State Technical University", Ukraine
- Malinovskiy Yuri Alexandrovich, PhD in technical sciences, assistant professor, OSB "Kryvyi Rih Professional College of the National Aviation University", Ukraine
- Andrii Tkachuk, PhD in technical sciences, assistant professor, State University "Zhytomyr Polytechnic", Ukraine
- Shablii Tetiana Petrivna, PhD in Medical Sciences, assistant professor, Odessa National Medical University, ORCID 0000-0003-3114-3728, Ukraine
- Zaiachkivska Oksana Vasulivna, PhD in Economics, assistant professor, NUVGP, ORCID 0000-0002-8792-9204, Ukraine

УДК 657.1

NATIONAL AND INTERNATIONAL VALUATION OF BIOLOGICAL ASSETS

НАЦІОНАЛЬНА ТА МІЖНАРОДНА ОЦІНКА БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ

Kaliuha Ye.V. / Калюга Є.В.

d.e.n., prof. / д.е.н., проф.

ORCID: 0000-0001-9057-7476

Hryshchuk H.V. / Грищук Г.В.

postgraduate student / аспірантка

ORCID: 0000-0001-9532-7265

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,

Kyiv, st. Heroes of Defense, 15, 03041

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

Київ, вул. Героїв Оборони, 15, 03041

Shenderivska Yu.L. / Шендерівська Ю.Л.

consultant / консультант

Institute of Accounting and Finance of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

Kyiv, st. Heroes of Defense, 10A, 03127

Інститут обліку і фінансів Національної академії аграрних наук України

Київ, вул. Героїв Оборони, 10А, 03127

Анотація. В роботі розглядається роль і значення оцінки біологічних активів аграрного сектора економіки, оскільки від рівня її достовірності і об'єктивності залежить величина національного багатства країни. З цією метою проаналізована оцінка біологічних активів міжнародних (корпоративний і державний сектори) і національного (державний сектор), в пострадянських країнах (Україна, Білорусь, Литовська республіка, Молдова, Російська федерація, Казахстан) та зарубіжних країн (Греція, Латвія, Румунія). Результати проведеного дослідження свідчать про необхідність оцінки біологічних активів за: справедливою або при необхідності за первісною вартістю. Основними проблемами оцінки біологічних активів є: нерозвиненість або ж відсутність активних ринків; недоступність інформації про ринок, наявність одразу кількох величин оцінки біологічних активів, обмежена кількість кваліфікованих кадрів, що здійснюють облік.

Ключові слова: біологічні активи, оцінка, аграрний сектор, справедлива вартість, первісна вартість, достовірність, об'єктивність, активний ринок, корпоративний сектор, державний сектор, ринок, пострадянські країни, зарубіжні країни.

Вступ.

Сільське господарство є життєво необхідною галуззю народного господарства, оскільки стосується харчування кожної людини. Тому його виробництво є найпершою умовою існування людства.

Уже сьогодні аграрний сектор економіки можна назвати «локомотивом» української економіки, оскільки має близько 25% світових чорноземних ґрунтів (відомі високим ступенем родючості), працьовитістю українського народу, третім у світі (після США і Канади) експортером зерна [16]. В 2019 році за рахунок експорту, в бюджеті агросектор займав майже 40% валютної виручки. Постійно щорічний експорт зерна складає 50–60 млн.тон. Структуру експорту товарної продукції за останні чотирнадцять років (2007–2020 рр.) представлено на рисунку 1.

Пандемія COVID-19 вплинула на світову та європейську економіку, що сприяло відкритості і нерозривності постачання сільськогосподарської продукції та ресурсів на міжнародні торгові ринки.

У зв'язку з вище викладеним, важливого значення набуває достовірною та об'єктивною оцінкою біологічних активів.

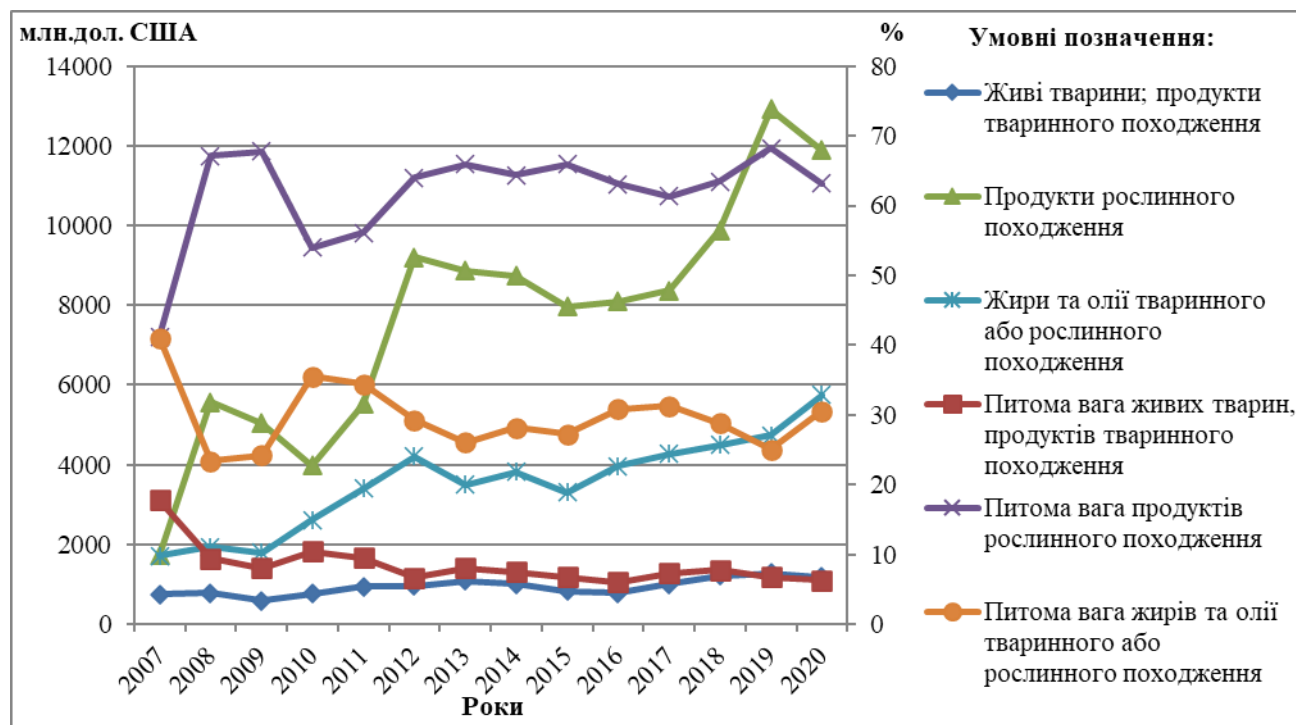

Рисунок 1 - Структура експорту товарної продукції України за 2007–2020 роки

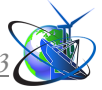
Джерело: складено авторами за даними [17].

Впровадження ринкових механізмів господарювання, а також інтеграція економіки України в світове співтовариство, зумовили необхідність реформування вітчизняного бухгалтерського обліку та звітності, приведення національної системи бухгалтерського обліку та звітності у відповідність з міжнародними стандартами відповідно до закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [15]. На цьому шляху змін важливо досліджувати і враховувати досвід інших країн, що вже пройшли або ще активно проходять процес реформування.

В економічній літературі біологічні активи досліджували: Гізатуліна Л., Канцуров О., Ловінська Л., Сушко Н., Огійчук М., Терехов А., Палій В. та інші, але без критичної оцінки біологічних активів та взаємозв'язку національних і міжнародних стандартів.

Предметом дослідження є оцінка біологічних активів. Запропоновані пропозиції дозволять визначити оцінку біологічних активів, рівень застосування її в різних країнах, що сприятиме достовірності і об'єктивності даних бухгалтерського обліку.

Дослідження проводилось з використанням наступних методів: порівняння; групування; балансового методу; наукової абстракції; історичного та логічного, статистичного та графічного аналізу тощо.

Основний текст

1. Оцінка біологічних активів в міжнародних (корпоративний і державний сектори) і національного (державний сектор).

Ефективність управління процесами відтворення поточних та довгострокових біологічних активів суттєво залежить від якісного, своєчасного і достатнього інформаційного забезпечення щодо визначення їх вартості. Оцінка є основним елементом бухгалтерського обліку, який дає змогу отримати інформацію про майно підприємства та його зобов'язання, що в подальшому знаходить своє відображення в фінансовій звітності. Оскільки біологічні активи генерують виручку сільськогосподарського підприємства, їх вартість може становити до 40–50 % валюти балансу. Особливо важливого значення набуває методика оцінки біологічних активів з урахуванням їх класифікації, шляхів надходження та основних стадій облікового процесу.

Користувачі економічної інформації теж зацікавлені у релевантних та достовірних даних про активи і зобов'язання суб'єкта господарювання, в тому числі і біологічних активів. Власникам, інвесторам та менеджерам потрібно отримати інформацію про господарські операції, фінансові можливості, ресурси для фінансування, спосіб інвестування коштів та вплив всіх статей на ефективність роботи. Вагомий вплив на формування цієї інформації мають методи оцінки біологічних активів.

Дослідження методів оцінки біологічних активів, проведено на підставі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в корпоративному і державному секторах, національного стандарту в державному секторі (таблиця 1), пострадянських та європейських країнах (таблиці 2 і 3).

Проведений порівняльний аналіз оцінки біологічних активів в корпоративному і державному секторах (див. таблицю 1), свідчить про їх побудову на основі єдиного принципу – застосування справедливої вартості. Це є цілком виправданим завдяки здатності цього методу бухгалтерського обліку забезпечувати більш реальне і точне відображення інформації про результати діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Оцінка за справедливою вартістю забезпечує реальність і співставлення показників господарської діяльності суб'єктів господарювання, в результаті можливо обміняти актив або погасити заборгованість по операціях між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [6].

Основною відмінністю між наведеними стандартами є наявність пункту 17 в МСБОДС 27 «Сільське господарство» (надалі – МСБОДС 27) та пункту 14 в НПСБОДС 136 «Біологічні активи» (надалі – НПСБОДС 136) про необхідні операції. Це пов'язано зі специфікою ведення обліку по вирощуванню сільськогосподарської продукції в установах державного сектора і, відповідно, не може мати місце в корпоративному секторі, а відповідно і в змісті МСБО 41.

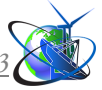
Також дані таблиці 1 свідчать про те, що національний стандарт бухгалтерського обліку в державному секторі в частині оцінки біологічних активів повністю базується на відповідному міжнародному стандарті.

Таблиця 1 - Порівняльна характеристика міжнародних (корпоративний і державний сектори) і національного (державний сектор)

Корпоративний сектор - МСБО 41 «Сільське господарство»	Державний сектор - МСБОДС 27 «Сільське господарство»	Державний сектор НПСБОДС 136 «Біологічні активи»
1	2	3
п. 9 Справедлива вартість активу визначається, виходячи з його теперішнього місця перебування та стану.	п. 14. Справедлива вартість активу заснована на його поточному місцезнаходженні і стані.	п. 11. Справедлива вартість активу заснована на його поточному місцезнаходженні і стані.
п. 11. Свідченням контролю може бути юридично оформлене право власності на худобу та наявність тавра або інших міток худоби під час її придбання, народження або відлучення. Майбутні вигоди оцінюються шляхом вимірювання суттєвих фізичних ознак.	п. 15. Свідченням контролю може бути юридичне право власності на велику рогату худобу, тавра або інших позначень худоби в момент його придбання, народження або відлучення. Майбутня економічна вигода чи можливість корисного використання оцінюється виходячи з величини основних фізичних характеристик.	п. 12. У сільськогосподарській діяльності свідченням контролю може служити юридичне право власності на велику рогату худобу або інших позначень худоби в момент його придбання, народження або відлучення. Майбутня економічна вигода чи можливість корисного використання, як правило, оцінюється виходячи з величини основних фізичних характеристик.
п. 12. Біологічний актив слід оцінювати при первісному визнанні і в кінці кожного звітного періоду за його справедливою вартістю мінус витрати на продаж, за винятком випадку коли справедливую вартість не можна виміряти достовірно.	п. 16. Біологічний актив повинен оцінюватися при первісному визнанні і на кожну звітну дату за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж, де справедлива вартість не може бути достовірно оцінена	п. 13 Біологічний актив повинен оцінюватися при первісному визнанні і на кожну звітну дату за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж, за винятком випадку, зазначеного в пункті 34, де справедлива вартість не може бути достовірно оцінити.
	п. 17. Придбання біологічного активу через необмінну операцію, оцінка здійснюється при первісному визнанні і на кожну звітну дату.	п. 14. Якщо організація набуває біологічний актив через необмінну операцію, біологічний актив оцінюється при первісному визнанні і на кожну звітну дату відповідно до пункту 13.
п.13. Сільськогосподарську продукцію, зібрану як урожай з біологічних активів, слід оцінювати за її справедливою вартістю мінус витрати на продаж на час збирання врожаю. Отримана в результаті такого вимірювання оцінка вважається собівартістю	п.18. Сільськогосподарська продукція, отримана від біологічних активів, повинна оцінюватися за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж в момент її збору. Така оцінка є первісною вартістю	п. 15. Сільськогосподарська продукція, отримана від біологічних активів організації, повинна оцінюватися за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж в момент її збору. Така оцінка є первісною вартістю на зазначену дату при застосуванні НП(С)БОДС 123 «Запаси» чи іншого стандарту.

Джерело: складено авторами за даними [6,7,9].

2. Оцінка біологічних активів в пострадянських країнах.

Аналіз історичного аспекту застосування методології бухгалтерського обліку в колишньому СРСР був орієнтований на обслуговування планової адміністративно-командної системи, яка не враховувала економічну реальність. Тому він був малопридатним в умовах ринкової економіки для прийняття управлінських рішень. З початку 1990-х років [4] після прийняття стандартів бухгалтерського обліку в нормативних документах проаналізованих пострадянських країнах (Україна, Білорусь, Литовська республіка, Молдова, Російська федерація, Казахстан) відбулися значні зміни щодо оцінки біологічних активів. Детальна їх характеристика щодо оцінки біологічних активів наведена в таблиці 2.

Аналіз змісту діючих стандартів бухгалтерського обліку в пострадянських країнах свідчить, що за основу їх розробки прийнято міжнародні стандарти з урахуванням національних особливостей кожної країни і лише в республіці Білорусь дозволено пряме застосування МСБО 41. Прийняттю такого рішення сприяло ряд реформ у сфері бухгалтерського обліку, вихідною базою яких стала Державна програма переходу з 1 січня 2017 року на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.

МСБО 41 визначає сільськогосподарську діяльність, як управління біотрансформацією біологічних активів з метою реалізації, отримання сільськогосподарської продукції або виробництва додаткових біологічних активів. Передбачається оцінка біологічних активів за справедливою вартістю. Визначення справедливої вартості біологічних активів базується на цінах активного ринку. Причому, ціна активного ринку – це ринкова ціна, за вирахуванням сформованого рівня збутових витрат (без урахування транспортних витрат) [14]. До збутових витрат відносяться комісійні винагороди брокерам і дилерам, збори регулювальних органів і товарних бірж, а також мита. До збутових витрат не відносяться транспортні та інші витрати з доставки тварин на ринок.

Вітчизняний підхід до оцінки біологічних активів полягає в відображенні їх на дату балансу за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу (п. 10, за винятком п. 11 П(С)БО 30 «Біологічні активи» [10]):

- справедливу вартість біологічних активів на дату балансу достовірно визначити неможливо, тоді оцінка здійснюється за первісною вартістю до періоду, в якому можливо таку оцінку здійснити;

- підприємство є платником податку на прибуток і визначає самостійно метод оцінки (з метою наближення методики складання податкової та фінансової звітності [2, с. 229–230].

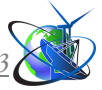
При визначенні методу оцінки біологічних активів суб'єкти господарювання Литовської Республіки керуються національним стандартом бухгалтерського обліку 17 «Біологічні активи», який був підготовлений з урахуванням вимог МСБО 41.

Таблиця 2 - Оцінка біологічних активів та сільськогосподарської продукції в пострадянських країнах

Стандарти бухгалтерського обліку, країна	Підходи до оцінки біологічних активів
П(С)БО 30 «Біологічні активи», Україна	Придбаний (одержаний) біологічний актив зараховується на баланс підприємства за первісною вартістю, яка визначається відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби» або П(С)БО 9 «Запаси». Біологічні активи відображаються на дату проміжного і річного балансу за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу, крім випадків, коли справедливую вартість достовірно визначити неможливо (п. 11 П(С)БО 30).
МСБО 41 «Сільське господарство», республіка Білорусь	Біологічний актив слід оцінювати при первісному визнанні і в кінці кожного звітного періоду за його справедливою вартістю мінус витрати на продаж, за винятком коли справедливую вартість не можна виміряти достовірно. Сільськогосподарську продукцію, зібрану як урожай з біологічних активів, слід оцінювати за її справедливою вартістю мінус витрати на продаж на час збирання врожаю. Отримана в результаті такого вимірювання оцінка вважається собівартістю на дату, коли починає застосовуватися МСБО 2 "Запаси" або інший належний Стандарт.
П(С)БО 17 «Біологічні активи», Литовська республіка	Всі біологічні активи повинні оцінюватися при первісному визнанні і в кінці кожного звітного періоду та вся сільськогосподарська продукція, зібрана з біологічних активів, вимірюється на момент збирання врожаю за одним із методів: за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж; за витратами на придбання (виробництво).
НСБО 6 «Особливості обліку на сільськогосподарських підприємствах», республіка Молдова	Первісне визнання довгострокових біологічних активів відбувається за первісною вартістю, поточних біологічних активів та сільськогосподарської продукції – за фактичною собівартістю. Після первісного визнання довгострокові біологічні активи оцінюються за їх первісною або переоціненою вартістю зменшеною на суму накопиченого зносу. Поточні біологічні активи і сільськогосподарська продукція оцінюються за найменшою оцінкою з вартості придбання та чистою вартістю реалізації.
ПБУ 06 "Облік біологічних активів і сільськогосподарської продукції" (проект), Російська Федерація	Довгострокові біологічні активи в обліку відображаються за первісною вартістю. Поточні біологічні активи відображаються в обліку за фактичною собівартістю.
НСФЗ 01, республіка Казахстан	Біологічний актив при первісному визнанні вимірюється за собівартістю. Сільськогосподарська продукція, зібрана з біологічних активів, оцінюється за собівартістю, встановленою на момент збору врожаю.

Джерело: складено авторами за даними [1,9,10,11,12,13,14].

ПСБО 17 передбачає оцінку біологічних активів та сільськогосподарської продукції за одним із методів:

- а) за справедливою вартістю за вирахуванням витрат на продаж;
- б) за витратами на придбання (виробництво).

При визначенні справедливої вартості біологічного активу необхідно враховувати його місцезнаходження та стан. Наприклад, справедлива вартість тварин, що перебувають на фермі, – це їх ринкова ціна, за вирахуванням оціночної, транспортних та інших витрат, необхідних для доставки тварин на ринок.

Легше визначати справедливую вартість біологічних активів або сільськогосподарської продукції шляхом групування за їх значними ознаками (наприклад, велику рогату худобу – за віком і вагою, продукцію – за якістю). При групуванні суб'єкт господарювання повинен вибирати атрибути на основі тих, що використовуються для ціноутворення на реальному ринку. На підставі такого угруповання можна визначити справедливую вартість груп однорідних біологічних активів [18].

В Республіці Молдова з 1 січня 2001 року діє НСБО 6 «Особливості обліку на сільськогосподарських підприємствах». При первісному визнанні біологічні активи оцінюються за первісною вартістю, визначення якої залежить від способу надходження.

Сільськогосподарську продукцію, зібрану від трансформації біологічних активів, при первісному визнанні оцінюють за нормативною (плановою) собівартістю з доведенням її в кінці поточного звітної року до фактичної собівартості.

Після первісного визнання довгострокові біологічні активи оцінюються відповідно до НСБО 16 «Облік довгострокових матеріальних активів» по одному з наступних методів: первісній вартості за вирахуванням суми накопиченого зносу; переоціненій вартості за вирахуванням суми накопиченого зносу (приймається справедлива ринкова вартість на дату переоцінки).

Поточні біологічні активи і сільськогосподарська продукція оцінюються і відображаються в обліку і фінансових звітах за найменшою оцінкою з вартості придбання та чистою вартістю реалізації [8].

В умовах міжнародної інтеграції у сфері економіки в Росії, в тому числі і в сільськогосподарському виробництві, виникла об'єктивна необхідність приведення існуючої системи бухгалтерського обліку та звітності у відповідність до вимог світової облікової практики. За останні роки в цьому напрямку відбулися великі зміни, в основі яких лежить Програма реформування бухгалтерського обліку відповідно до МСБО [6,7].

Між практикою обліку в сільському господарстві в Російській Федерації і Міжнародними стандартами фінансової звітності існують принципові відмінності у оцінці і розкритті інформації по сільськогосподарській діяльності. Основна відмінність – облік за справедливою вартістю. Для усунення протиріч щодо оцінки біологічних активів необхідно впровадити поняття «справедлива вартість», що не використовувалось раніше в Росії. Це відповідно, потребує додаткового опрацювання для активного практичного використання

міжнародної практики [3,5].

В Республіці Казахстан інтеграційні процеси зумовили появу в бухгалтерському обліку нової облікової категорії – «біологічні активи», в зв'язку з чим виникла необхідність коригування казахстанської облікової практики відповідно до вимог МСФЗ (IAS) 41 «Сільське господарство». Впровадження МСФЗ (IAS) 41 «Сільське господарство» вимагає розробки первинної документації, уточнень в частині відображення біологічних активів в бухгалтерській (фінансовій) звітності, вдосконалення робочого плану рахунків, облікової політики на сільськогосподарських підприємствах.

До теперішнього часу проведена певна робота щодо адаптації МСФЗ (IAS) 41 в практичну діяльність. Розроблено розділи «Облік біологічних активів» в Національних стандартах фінансової звітності (НСФО-1, НСФО-2), підготовлені Методичні рекомендації з обліку біологічних активів. Однак частина організаційних та методичних проблем не були вирішені. Зокрема, недостатньо розробленими залишилися питання використання термінологічного апарату МСФЗ 41; оцінки, синтетичного та аналітичного обліку біологічних активів; розкриття інформації про сільськогосподарську діяльність у фінансовій звітності [1].

3. Оцінка біологічних активів в стандартах зарубіжних країн (Греція, Латвія, Румунія).

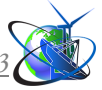
Проведені дослідження свідчать, про необхідність впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності і особливо біологічних активів у практичну діяльність будь-якої країни. Але це пов'язано з суттєвими проблемами і в європейських країнах (Греція, Латвія, Румунія), зміст яких наведено в таблиці 3.

Таблиця 3 - Оцінка біологічних активів в європейських країнах

Країна	Проблема
Греція	Ферми - сімейні та невеликі; існують обмеження щодо застосування бухгалтерських і фінансових знань, підготовки кадрів. Звітність в основному складається з метою оподаткування.
Латвія	Бухгалтери мають можливість визнавати тварин та рослини як біологічні активи за справедливою вартістю або як основні засоби за собівартістю. Має місце обмеженість ринкової інформації та відсутність єдиної методології для оцінки біологічних активів.
Румунія	Біологічні активи визнаються як інвентар або основні засоби. Інвентар оцінюється за вартістю нижчою за собівартість чи чисту реалізаційну вартість, основні засоби - за моделлю знецінених витрат. Віддається перевага моделі грошових потоків для оцінки біологічних активів, включених до інвентарю. Фінансові звіти складаються з метою оподаткування; існує обмежена кількість фахівців, які компетентні в веденні обліку за справедливою вартістю. Відсутні керівні принципи обліку; недоступна ринкова інформація та надмірні витрати на проведення оцінки, обмежують облік за справедливою вартістю.

Джерело: складено авторами за даними [19].

Узагальнивши інформацію по європейських країнах, доцільно зазначити, що основними проблемами оцінки біологічних є нерозвиненість або ж відсутність активних ринків, недоступність інформації про ринок, наявність

одразу кількох методів оцінки біологічних активів, обмежена кількість кваліфікованих кадрів, що здійснюють облік.

Під час проведеного дослідження Ore M. провів аналіз Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та експертних публікацій щодо аспектів оцінки біологічних активів. У дослідженні були досліджені теоретичні концепції щодо якості змісту МСБО 41, переваги та недоліки застосування справедливої вартості; і це може послужити основою для розробки Латвійських стандартів бухгалтерського обліку (LAS) для «біологічних активів» або «сільського господарства».

Ключовими елементами виробництва сільськогосподарської компанії є її біологічні активи, а прибуток компанії залежить від ефективності управління цими активами. Точно організований облік може забезпечити контроль над біологічними активами та створити сприятливі передумови для розвитку компанії [20].

Для вирішення деяких з перелічених проблем може стати уніфікація бухгалтерського обліку та приведення його у відповідність до міжнародних вимог. Однак перелічені проблеми стосуються не лише нормативного та методологічного забезпечення бухгалтерського обліку, а й економіки країни в цілому. Тому урядам всіх країн слід в першу чергу проводити реформи в більш глибокому, масштабному рівні.

Таким чином, впровадження ринкових механізмів господарювання, а також інтеграція економіки України в світове співтовариство, зумовили необхідність реформування вітчизняного бухгалтерського обліку та звітності, приведення національної системи бухгалтерського обліку та звітності у відповідність з міжнародними стандартами. На цьому шляху змін важливо досліджувати і враховувати досвід інших країн, що вже пройшли або ще активно проходять процес реформування.

Висновки.

За результатами проведеного дослідження нормативно-правового забезпечення України та 15 зарубіжних країн (США, Канади, Австралії, Великобританії, Бразилії, Нової Зеландії, Південної Африки, Греції, Латвії, Румунії, Литви, Молдови, республіки Білорусь, Російської федерації, Казахстану) була розглянута категорія «біологічні активи», яка є однією з найважливіших у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств, оскільки володіють специфічними властивостями і формуються за рахунок біотрансформації (біологічних перетворень), що складається з процесів росту, дегенерації, виробництва продукції і відтворення.

Біологічні активи можуть поділятися за такими ознаками: вид господарської діяльності, галузь сільського господарства, ознака зрілості, можливість багаторазового отримання сільськогосподарської продукції і додаткових біологічних активів, строк використання, метод оцінки, право власності. В бухгалтерському обліку найпоширенішою є класифікація біологічних активів за строком використання. Саме поділ на поточні і довгострокові біологічні активи використовується при складанні національного балансу

Було отримано висновок, що оцінка біологічних активів здійснюється за: справедливою або первісною вартістю. Основними проблемами оцінки біологічних є нерозвиненість або ж відсутність активних ринків, недоступність інформації про ринок, наявність одразу кількох методів оцінки біологічних активів, обмежена кількість кваліфікованих кадрів, що здійснюють облік.

Пропозиції щодо достовірності і об'єктивності відображення біологічних активів в бухгалтерському обліку: окремо виділити класифікаційну групу: споживчі та активи-носії, що допоможе сформувати цілісну систему аналітичного обліку

Подальшому покращенню обліку біологічних активів сприятиме уніфікація бухгалтерського обліку та приведення його у відповідність до міжнародних вимог. Однак перелічені проблеми стосуються не лише нормативного та методологічного забезпечення бухгалтерського обліку, а й економіки країни в цілому. Тому урядам всіх країн слід в першу чергу проводити реформи на більш глибокому, масштабному рівні.

Література:

1. Байболтаева Н.А., Макулова А.Т. Проблемы учета биологических активов и сельскохозяйственной продукции в Республике Казахстан в соответствии с требованиями МСФО (IAS) 41 «Сельское хозяйство». URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-in/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znptdau_2013_1_1_42.pdf.
2. Безверхий К.В., Ковач С.І. Облік та оцінка біологічних активів у сільськогосподарських підприємствах. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Випуск 1 (21). С. 229–239.
3. Берёза А.О. Учет биологических активов по МСФО. *Бухгалтерский учёт*. 2011. № 9. С. 122–125.
4. Канцуров О.О. Визнання та класифікація біологічних активів. *Облік і фінанси АПК*. 2007. №8 (10). С. 146–149. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/viznannya-ta-klasifikaciya-biologichnih-aktiviv.html>.
5. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 «Оцінка справедливої вартості». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_068.
6. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку в державному секторі (МСБОДС). URL: <http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/>.
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 41 «Сільське господарство». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_027.
8. Национальный стандарт бухгалтерского учета «Особенности учета на сельскохозяйственных предприятиях» – НСБУ 6 : приказ Министерства финансов Республики Молдова от 03.03.2000 г. № 32.
9. Национальный стандарт бухгалтерского учета 6 «Особенности учета на сельскохозяйственных предприятиях» : приказ Правительства Республики Молдова № 710 от 03.09.1994 г. URL: http://www.contabilitate.md/pdf_art/pdf_54-72_RUS.pdf.
10. НП(С)БОДС 136 «Біологічні активи» : наказ МФУ від 15.11.2017 р.

№ 943. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/z1478-17>.

11. П(С)БО 30 «Біологічні активи» : наказ МФУ від 18.11.2005 р. № 790. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05/print1349895223036546>.

12. Попко Є.Ю. Проблеми запровадження МСБО 41 «Сільське господарство» в облікову політику. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/problemi-zaprovadzhennya-msbo-41-silске-gospodarstvo-v-oblikovu-praktiku.html>.

13. Попко Є.Ю. Методологічні проблеми поширення оцінки за справедливою вартістю в бухгалтерському обліку. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/metodologichni-problemi-poshirennya-ocinki-za-spravedlivoyu-vartistyu-v-buhgalterskomu-obliku.html>.

14. Постановление Совета министров Республики Беларусь и Национального банка Республики Беларусь от 30.12.2017 г. № 1119/35. URL: http://pravo.by/upload/docs/op/C21601119_1484686800.pdf.

15. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

16. Сільське господарство в Україні. URL: <https://dlf.ua/ua/silске-gospodarstvo-v-ukrayini/>.

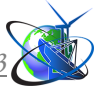
17. Товарна структура зовнішньої торгівлі в Україні за 2007–2020 роки. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1219_u.htm.

18. Business Accounting Standard «Biological assets» approved by Resolution № 6 of October 2004 of the Standards Board of the Public Establishment the Institute of Accounting of the Republic of Lithuania. URL: <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Apskaita/VAS/VAS-angl-kalba/17-BAS-BIOLOGICAL-ASSETS.pdf>.

19. Biljon, Marilene V. An application guideline for fair value accounting of biological assets: Thesis of Doctor of Philosophy June 2016, 315 p. URL: http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/21598/thesis_van%20biljon_m.pdf?sequence=1.

20. Ore M. Problematic Aspects of Accounting for Biological Assets. ECONOMIC SCIENCE FOR RURAL DEVELOPMENT: PRODUCTION AND TAXES : 12th International Scientific Conference on Economic Science for Rural Development. Latvia Univ Agr, Fac Econ, Jelgava, LATVIA. Vol. 24. APR 28-29, 2011. P. 204–210. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000325815100023>.

Abstract. *The paper considers the role and importance of assessing the biological assets of the agricultural sector of the economy, as the level of its reliability and objectivity depends on the size of the national wealth of the country. To this end, the assessment of biological assets of international (corporate and public sectors) and national (public sector) in post-Soviet countries (Ukraine, Belarus, Lithuania, Moldova, Russian Federation, Kazakhstan) and foreign countries (Greece, Latvia, Romania) is analyzed. The results of the study indicate the need to measure biological assets at: fair or, if necessary, at cost. The main problems of valuation of biological assets are: underdevelopment or lack of active markets; unavailability of information about the market, the presence of several values of biological assets, a limited number of qualified personnel who carry out accounting.*

Key words: biological assets, valuation, agricultural sector, fair value, initial cost, reliability, objectivity, active market, corporate sector, public sector, market, post-Soviet countries, foreign countries.

Науковий керівник: д.е.н., професор Калюга Є.В.

Стаття підготовлена в рамках Ініціативної науково-дослідної роботи
№ держреєстрації 0113U000042 на тему «Бухгалтерський облік, контроль і
аналіз в умовах міжнародної економічної інтеграції» Національного
університету біоресурсів і природокористування України

Стаття відправлена 25.10.2021р.

© Калюга Є.В., Грищук Г.В., Шендерівська Ю.Л.

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF STARTUP PROJECT IN THE FIELD OF EVENTS ON THE INTERNATIONAL MARKET

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАРТАП ПРОЕКТУ У СФЕРІ ІВЕНТ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

Meshko N.P. / Мешко Н.П.

d.e.s., prof / д.е.н. проф.

ORCID: 0000-0002-5038-268X

Huzhuman L.A. / Гужуман Л.А.

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Gagarin Avenue, 72, 49000

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,

Дніпро, проспект Гагаріна, 72, 49000

Анотація. У статті розглянуто особливості реалізації етапів стартапів у сфері Івент на міжнародному ринку. Особливості проектного менеджменту застосованого до стартап – проектів. У роботі виділено ризики кожного з етапів, запропоновані інструменти планування, організації та контролю процесу становлення стартапу. У статті наведені результати дослідження Івент ринку, сучасні тенденції розвитку, об'єм та представники ринку стартапів та досвід компаній на етапі перетворення стартапу на стабільний бізнес. Були проаналізовані ризики уникнення застосування проектного менеджменту, наслідки.

Ключові слова: стартап, проектний менеджмент, стратегія розвитку, бізнес модель, Івент ринок, ІТ інструменти.

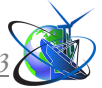
Вступ.

У системі світового ринку, утворення стартапів та їх шалена швидкість розвитку вже не є абсолютно новим явищем. Але не зважаючи на реальні приклади успішного становлення таких компаній та їх вже «тверде» положення на ринку, досі не існує повноцінної універсальної системи управління такими проектами з гарантованим успіхом. Саме тому при роботі самих команд стартап проектів або менеджерів на певному етапі постає питання регулювання діяльності, управління та контролю. Цифрові стартапи стикаються зі складними проблемами, коли справа доходить до точного використання методів управління проектами через дефіцит ресурсів стартапу та управління проектами, наприклад, наявність різних стадій зростання та розвитку. Оскільки управління проектами потрібне в усіх бізнесах, вирішення цієї проблеми важливо для покращення зростання стартапів та вирішення їх організаційних проблем. Через постійні зміни проектний менеджмент стартапів має бути максимально гнучким та готовим до будь – яких різких змін на ринку. Особливо у час переходу ринку на платформи Інтернет та цифровізацію більшості сервісів, важливо виділити систему управління, яка враховуватиме деформації та матиме змогу адаптуватися під користувачів різних сфер діяльності.

Мета. Науково обґрунтувати фактори впливу інструментів проектного менеджменту на якість реалізації стартап проектів у сфері Івент.

Дизайн/Метод/План дослідження.

Застосовано системний підхід, методи аналогій, узагальнення, класифікації даних та графічного відображення.

Теоретичне значення дослідження. Дослідженням доведено, що застосування інструментів проектного менеджменту не забезпечує необхідної повноцінної системи реалізації та контролю стартапу під час його розвитку.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть слугувати інформаційною базою для засновників стартапів при управлінні власною діяльністю, а також для подальших досліджень та виведення стійкої системи управління стартап проектами на міжнародному ринку.

Оригінальність/ Цінність/ Наукова новизна дослідження. Досліджено особливості становлення стартап проектів саме на Івент ринку, структуровані етапи становлення стартапу та доведено, що підхід проектного менеджменту не є найефективнішим для стартапів.

Перспективи подальших досліджень. Розробка повноцінної адаптивної системи управління для стартапів, певного механізму, який можна пристосувати до розробки, реалізації та контролю стартапів на усіх його етапів.

Огляд літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління стартапами, особливостями та ризиками вже досліджували багато науковців, запроваджувалося багато теорій та концепцій. Так, Громоздолова Л. у своїх дослідження прийшла до думки, що стартап це лише форма вираження інновацій у діяльності підприємства, втілення нових ідей [1]. У свою чергу М. Поляков розглядав стартапи як можливість продовження діяльності крупних учасників ринку та збільшення власної долі ринку за рахунок новоутворених компаній [2]. А. Нікітіною було досліджено сучасні та актуальні економічні інструменти, за допомогою яких стартапи зможуть залучити більше інвестицій та збільшити показники рентабельності та ліквідності [3]. Серед іноземних науковців, питання ефективної діяльності стартапів також досліджував С. Бланк та виокремив, що стартап за формою діяльності можна визначити як організацію, яка створена для пошуку та втілення масштабованої моделі бізнесу [4]. Саме ця думка підкреслює особливість проектного менеджменту стартапів, а саме необхідність використання унікальної бізнес моделі та стратегії.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження особливостей інструментів утворення, реалізації та контролю стартап проекту на міжнародному ринку, розкриття процесу контролю результатів діяльності стартапу та виокремлення особливостей діяльності на ринку Івент послуг.

Виклад основного матеріалу.

За даними світового ринку, на сьогодні розмір індустрії заходів був оцінений в 1135,4 мільярда доларів в 2019 році і, як очікується, досягне 1552,9 мільярда доларів до 2028 року, при цьому CAGR складе 11,2% з 2021 по 2028 рік [5]. За статистикою найпопулярніші заходи включають конференції та виставки, корпоративні заходи і семінари, просування і збір коштів, музичні і художні виставки, спортивні, фестивалі, торгові виставки та запуск продукції. Основними зацікавленими сторонами на ринку заходів є корпоративні організації, громадські організації та НДУ (не державні установи).

В останні роки івент – ринок України розвивається досить швидкими темпами на тлі стабілізації макроекономічної ситуації і збільшення

маркетингових бюджетів більшістю компаній корпоративного і державного секторів. Непрямим показником, що свідчить про висхідний тренд в сегменті проведення подійних заходів в Україні, є обсяг ринку івент-послуг [6]. За оціночними підрахунками одного з лідерів та учасників івент сфери платформи «UBI», в 2020 р. даний ринок в країні склав 4,9 млн. \$, що майже в два рази вище, за максимальні показники минулих років [7].

Аналогічні темпи зростання спостерігаються і на даному ринку в столиці та найкрупніших містах України - доходи івент-компаній зросли з 2,3 млн. \$ в 2015р. до 4,1 млн. \$ в 2020 р. Згідно з очікуваннями гравців ринку, а також очікувань тенденцій минулого, в поточному році обсяг ринку івент-послуг в Києві та великих містах збільшиться ще на 15-20% і складе очікувано 5 млн. \$.

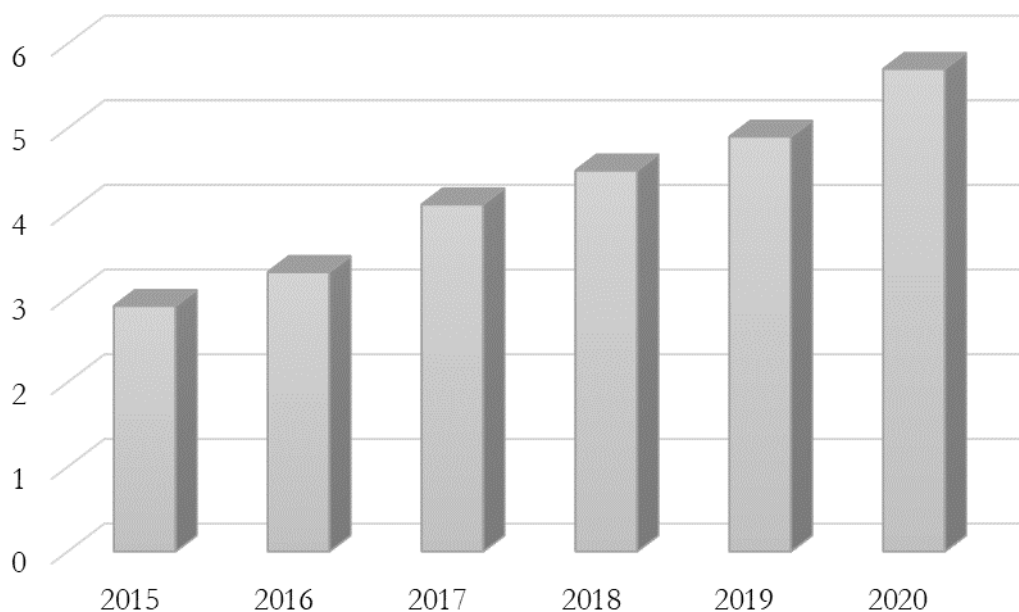

Рис 1 - Темпи зростання івент – ринку

У той же час важливо враховувати найбільші ризики для даної сфери на буденність сучасного дня. Через пандемію багато людей обмежить свій відпочинок, навіть на протиріч нарощеному «голоду» до розваг. Певний час у людей працюватиме захисний механізм. Та вже після невеликого часу «повернення» до звичного графіку ринку, івент сфера може повернути втрачені позиції та навіть наростити більше за рахунок вірного планування.

В економіці існує таке поняття, як «ефект пружини». Якщо на ринку довго немає попиту, то енергія акумулюється – пружина стискається. У певний момент умови змінюються і попит стає більше, навіть ніж до початку кризи – ринок відновлюється. Багато в чому дане явище носить психологічний характер. Варто врахувати, що бюджети компаній планувалися в кінці 2019 року, а карантин почався в березні.

У більшості випадків, гроші виділені на заходи знаходяться в стані «заморозки». Адже більшість великих заходів на початку пандемії прийняли рішення не скасування, а перенесення заходу зі збереженням проданих квитків та утвердженою датою заходу. Таким чином організатори всіма силами намагаються зберегти аудиторію та відновити дохідність.

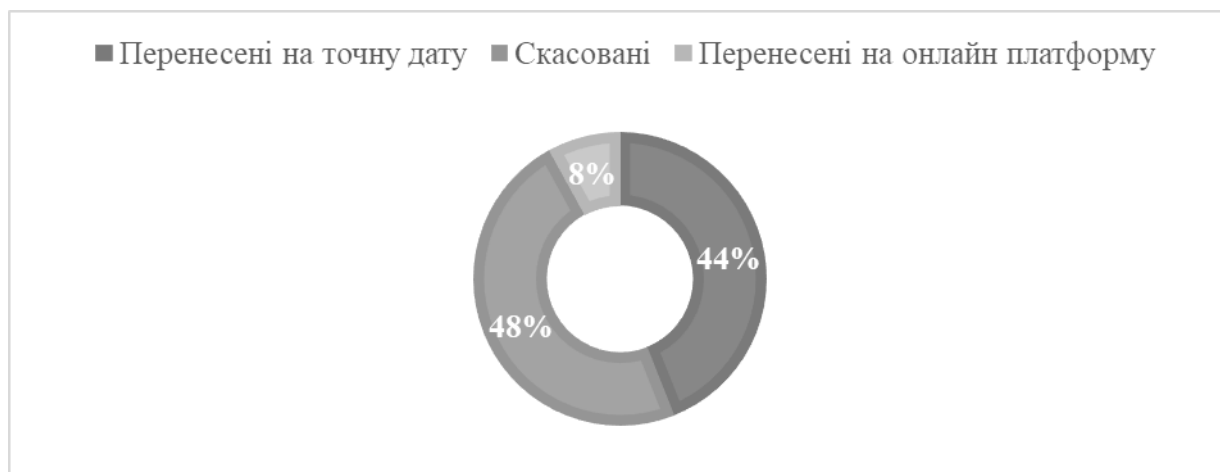

Рис 2 - Стан запланованих заходів на 2020р.

Зростання кількості користувачів Інтернету та зростання поширеності Covid-19 у всьому світі є одними з основних факторів, що стимулюють зростання ринку. У тому числі є одним з найпотужніших факторів зростання ринку Івент послуг. Основним фактором зростання світового ринку віртуальних подій є зростання кількості користувачів Інтернету у всьому світі. Зростаюча кількість користувачів може потребувати потоку зустрічей, конференцій та розваг, які можуть бути спричинені віртуальними подіями та їх численними платформами.

До 2020 року така галузь як віртуальні заходи не сприймалась на ринку на рівні зі звичними сферами бізнесу. Але через обмеження у період пандемії саме таке інноваційне та цифрове рішення звело сферу Івенту на новий рівень. COVID-19 перевернув світ бізнесу, і для індустрії подій це означало, що віртуальні події зайняли центральне місце. Вони стали єдиним безпечним способом зв'язку між людьми.

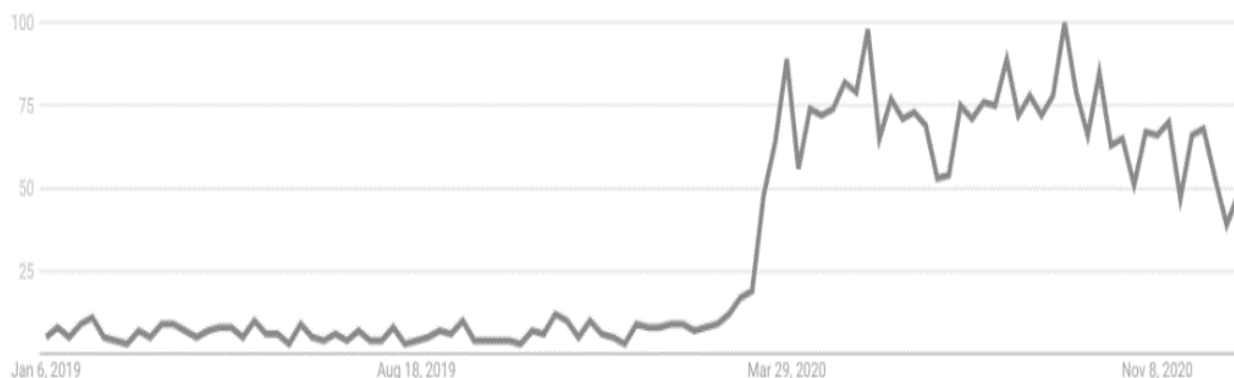
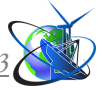

Рис 3 - Графік зростання кількості віртуальних заходів протягом 2019 – 2021рр.

Згідно з недавнім дослідженням, використання віртуальних подій зросло на 1000% після пандемії [8]. Тільки в минулому році можна було побачити понад 6000 віртуальних подій, організованих із Backstage. На Рис. 3 можна

побачити різкий ріст кількості віртуальний заходів.

Саме за таких умов кількість цифрових стартапів покликаних задовільнити попит також відповідно почало зростати, але більшість команд стикаючись з проблемами організації діяльності, адміністративними питаннями та фінансування втрачали запал та не реалізовували проекти. За статистикою Startup Genome Report 2020 року [9], вмирають 92% запущених стартапів, 74% ІТ-стартапів закриваються через передчасне масштабування, переоцінивши свої сили і «роздування» штату компанії в декілька разів. Половина стартапів закриваються протягом перших п'яти років, і це характерно для всіх секторів діяльності. Можлива причина цієї проблеми, виявлена в процесі дослідження, полягає в тому, наскільки різні управління проектами в стартапах та середній і великих компаніях. Стартапи мають різні етапи розвитку. Та на кожному етапі розвитку та становленні проекту важливо відслідковувати відповідні показники результативності — метрики.

Проекти працюють по – різному на кожному етапі. Припускаючи, що застосування методик проектного менеджменту може давати різні показники в залежності від відповідного інструментарію, важливо виокремити ризики на кожному з етапів діяльності стартапу. Надалі на Рис.4. наведені визначені етапи становлення стартапу [10].

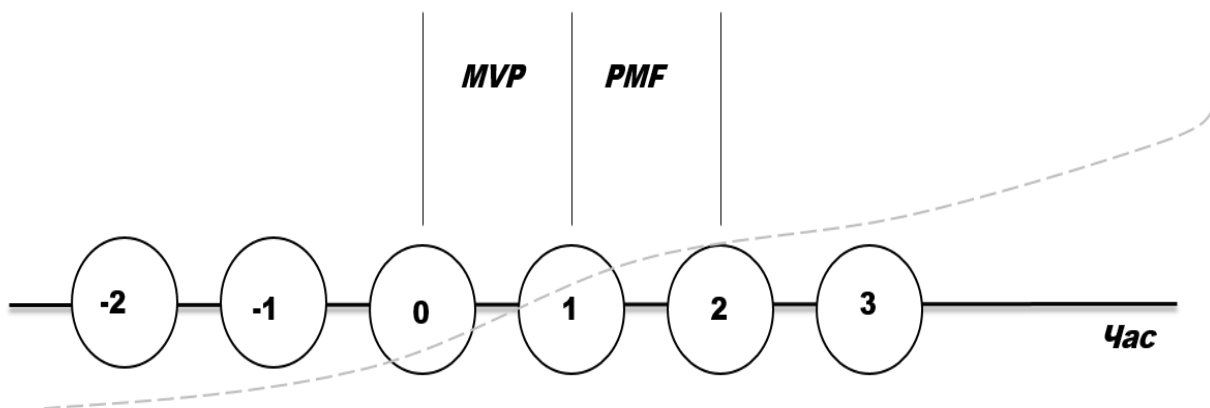

Рис 4 - Етапи становлення стартап – проекту

-2) Етап створення та зміцнення ідеї, потенціально відтворений продукт або послуга або платформа, яка має власну унікальну характеристику та модель діяльності та буде прибутковою. Сформована ідея команди та її вмінь.

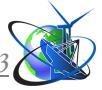
-1) Етап концепції, точного розуміння ринку збуту, потенційного споживача, ціннісної пропозиції. Пошук співзасновників, поповнення команди.

0) Балансування, початок реального відтворення продукту, створення mvp (minimum viable product), узгодження витрат на його реалізації та тестування.

1) Валідація, отримання підтвердження від ринку на «потрібність» продукту та його попит, підтвердження та коригування запланованих показників.

2) Графічне підтвердження, повноцінне відображення реакції ринку на появу продукту на ринку, продовження зростаючої чи спадної тенденції за очікуваними показниками.

3) Заснування, в підтвердження успішної реакції ринку. Головне – як змога

довше продовжувати діяти як стартап, тобто максимально швидко та ефективно, креативно.

Існує певна проблема з впровадженням традиційних моделей управління проектами стартапами. Традиційні моделі управління проектами можуть не підійти, адже стартапи повинні будувати бізнес, стійкий у невизначеному стані середовища, що досягається шляхом тестування бізнес – ідей та їх підтвердження за допомогою успіхів або невдач [11]. Стартапи повинні бути інноваційними та використовувати інноваційні інструменти, щоб мати можливість конкурувати та бути прибутковим порівняно із середніми та великими компаніями.

Враховуючи стартапи як окремий вид бізнесу, який має ряд елементів, що відрізняє його від звичного поняття середнього та малого бізнесу, наприклад, нестача інвестицій та капіталу, кваліфікованих людських ресурсів необхідно виокремити, що саме може дати можливість стартапам успішно впровадити систему управління проектами для довгострокового управління.

При утворенні системи управління важливо враховувати, що дана система постійно заходиться під впливом як зовнішніх так і внутрішніх змін. Причиною внутрішніх змін є постійна розробка проекту та удосконалення. Даний шлях удосконалення вдало описує наступна схема підтвердження попиту проекту у потенційного користувача.

Після того, як сформована ідея і план продукт проходить валідацію, тобто отримує певний відгук від ринку, потенційного користувача. Створюється мінімально вартісний продукт – «mvp» [12]. Це проста версія продукту, ключова особливість, яка сподобається людям. На даному етапі команда тестує продукт, що необхідно ринку, Рис 5. Основним методом даного підтвердження є вихід на ринок з «бета» версією продукту та збирати відгуки в активної аудиторії.

Рис 5 - Піраміда функціонування та валідації MVP

Спираючись на дані, отримані під час валідації, команди розробляє наступне рішення: продовжити кроки або повернути продукт на дорозробку. Автором статті було зроблено припущення, що даний етап є базовим для формування адаптаційної системи управління стартапами. Адже саме етап розробки мінімально вартісного продукту – бета версії, її подальша розробка та затвердження є відрізняючою від діяльності будь – якої середньої чи великої компанії. Саме схема розробки, процес підтвердження, який може зайняти декілька років, може стати базою для утворення нової системи та окремого продукту чи методології. Поєднавши класичні інструменти, які вже застосовується на початковому етапі реалізації стартапу та нові підходи та метрики для відстеження показників саме цифрових продуктів.

Висновки.

У висновок до статті, можна визначити наступне, цифрові стартапи є вагомим джерелом економічного зростання і тепер представляють найважливіші ринки світу. У статті було визначено, що здебільшого стартапи стикаються зі складними проблемами, коли йдеться про точне використання методів управління проектами через їх дефіцит ресурсів та управління проектами всередині них, наприклад, різні етапи зростання та розвитку.

Стартапи відрізняються від середніх і ще більше від великих компаній, мають різні бізнес – моделі, а тому мають різні пріоритети, проблеми та способи управління ними. Тому, важливо визначати, які методи управління проектами можуть успішно працювати в стартапах. Автором були досліджені етапи становлення стартапу та розроблено припущення щодо нової системи управління саме стартап проектами. Були виведено, що у всіх підприємствах та особливо – у стартапах, управління проектами потрібне як спосіб консолідації організації та досягнення успішних результатів.

References

1. Hromozdova, L., Ablova, O., Studennikova, I., Hromozdov, V., Maliarevskiy, V., Smirnova, O., & Buzynna, A. (2020). Rozvytok startup-seredovyshcha v Ukraini[Development of a startup environment in Ukraine]. Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku, 23, 27–34 (inUkrainian)
2. Polyakov, M. (2020). Main forms of functioning of innovative international business and commercialization of startups. Proceedings of Scientific Works of Cherkasy State Technological University Series Economic Sciences, 59, 45–51.
3. Nikitina, A., Pavlenko, E., & Zakharova, A. (2019). Development of startuiping in ukraine on the basis of attracting foreign investments. Economic Scope, 149, 41–44.
4. S. Blank (2018) «What's A Startup? First Principles». [Електронний ресурс] Електронний доступ «<https://steveblank.com/2010/01/25/whats-a-startup-first-principles/>»
5. Shankar Bhandalkar (2020) Allied Market Research. [Електронний ресурс] Електронний доступ «<https://www.alliedmarketresearch.com/press-release/events-industry-market.html>»
6. Moiseienko, T., Chernenko, N., & Korohodova, O. (2020). Innovative

renovation of the Ukrainian economy through startups in the condition of industry 4.0 development. *Market Infrastructure*, 42, 97–103.

7. «UBI» market research [Електронний ресурс] Електронний доступ: [«https://ubi.com/startup/public/marketvirtualevents/growth.pdf»](https://ubi.com/startup/public/marketvirtualevents/growth.pdf)

8. Duncan MacRae (2021) Virtual events set to grow in popularity post-pandemic. [Електронний ресурс] Електронний доступ: [«https://marketingtechnews.net/news/2021/jun/01/virtual-events-set-to-grow-in-popularity-post-pandemic/»](https://marketingtechnews.net/news/2021/jun/01/virtual-events-set-to-grow-in-popularity-post-pandemic/)

9. Статистичний звіт Startup Genome Report. [Електронний ресурс] Електронний доступ: [«https://s3.amazonaws.com/startupcompass/public/StartupGenomeReport2_Why_Startups_Fail_v2.pdf»](https://s3.amazonaws.com/startupcompass/public/StartupGenomeReport2_Why_Startups_Fail_v2.pdf)

10. Стаття «How to build MVP [step by step guide]». [Електронний ресурс] Електронний доступ: [«https://medium.com/elligense-team/how-to-build-mvp-step-by-step-guide-d931f78cb53f»](https://medium.com/elligense-team/how-to-build-mvp-step-by-step-guide-d931f78cb53f)

11. Galli, B. J., & Kaviani, M. A. «Are Project Management and Project Life Cycles Affected by Marketing and New Product Development?» *Journal of Modern Project Management*, 12–21.» [Електронний ресурс] Електронний доступ: [«https://doi-org.proxy-harrisburg.klnpa.org/10.19255/JMPM01302»](https://doi-org.proxy-harrisburg.klnpa.org/10.19255/JMPM01302)

12. Tren Griffin (2021) «12 Things about Product-Market Fit». [Електронний ресурс] Електронний доступ: [«https://a16z.com/2017/02/18/12-things-about-product-market-fit/»](https://a16z.com/2017/02/18/12-things-about-product-market-fit/)

Abstract. *The article considers the peculiarities of the implementation of stages of startups in the field of events in the international market. Features of project management applied to startup projects. The risks of each of the stages are highlighted in the work, the tools of planning, organization and control of the process of formation of a startup are offered. The article presents the results of the Event Market research, current development trends, volume and market representatives of startups and the experience of companies in the stage of transforming a startup into a stable business. The risks of avoiding the use of project management and the consequences were analyzed.*

Key words: *startup, project management, development strategy, business model, Event market, IT tools.*

Стаття відправлена 29.11.2021

УДК 338.001.36

OPTIMIZATION OF WORK WITH CLIENTS THROUGH IMPLEMENTATION OF CRM – SYSTEM IN THE ENTERPRISE ОПТИМІЗАЦІЯ РОБОТИ З КЛІЄНТАМИ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ CRM – СИСТЕМИ

Litvinenko Yu. I. / Литвиненко Ю. І.

студентка кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту

Dzhusov O. A. / Джусов О. А.

д.е.н., доц., проф.

ORCID: 0000-0001-8600-4122

*Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Gagarin 72, 49000**Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,**Дніпро, Гагаріна 72, 49000*

Анотація. У роботі розглядається перспективи впровадження на підприємстві CRM-системи, як технологічного рішення для оптимізації роботи з клієнтами. Дане рішення буде актуальним для компаній у різних галузях функціонування, особливої уваги заслуговують різновиди даних систем для підприємств, яким надається широкий спектр їх вибору для впровадження. В даній роботі, під час проведення аналізу найпопулярніших систем, було обрано найбільш універсальне рішення для підприємств, незалежно від галузі їх діяльності.

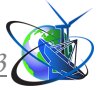
Ключові слова: CRM-система, управління взаємовідносинами із клієнтами.

Вступ.

На сьогоднішній день багато компаній стикаються зі перешкодами під час ведення діяльності в умовах зростаючої конкуренції. Велика кількість компаній виробляють схожі продукти або надають схожі послуги, що призводить до зростання вимогливості у споживачів, виходячи з чого компаніям необхідне детальне планування своєї подальшої роботи з упором на клієнтську базу, яку вони вже отримали або яку планують розширювати. Найчастіше клієнтам необхідні якість та швидкість обслуговування, а також після продажна комунікація з компаніями, тому підвищення ефективності процесу взаємовідносин із клієнтами для компаній є одним із пріоритетних завдань. CRM-система є одним із рішень цієї проблеми для компаній різних галузей діяльності, тому що надає багато можливостей для значного розвитку управління підприємством в цілому, а також для систематизованої комунікації з клієнтами.

За мету даної роботи було обрано аналіз оптимізації роботи з клієнтами, як передумови автоматизації бізнес-процесів на підприємстві, а також обґрунтування необхідності впровадження інформаційної CRM-системи, задля підвищення ефективності діяльності підприємства.

Над вивченням та розробкою CRM-систем працювало багато як вітчизняних, так і зарубіжних учених, аналітиків та дослідників, таких як Жигалькевич Я.М. та Гужва В. [1,2], які розглянули необхідність інформаційних технологій в управлінні підприємством, у свою чергу М. Фатуретчі [3] обґрунтував ефективність процесів та покращення взаємин з клієнтами, а Марцинковською О.Б.[4] були розглянуті підходи до управління взаємовідносинами з клієнтами на етапі прийняття рішень. Було також

проведено кілька досліджень такими авторами, як О.А. Легкій та О. Сохацька, які розглянули ефективність цифрових маркетингових комунікацій підприємств [5], а, наприклад, обґрунтувала впровадження CRM-системи для покращення процесу прийняття управлінських рішень А.О. Малюкіна [6]. Однак, цими авторами не було показано варіанти програмного рішення для підприємств різних галузей промисловості, їх особливості та характеристики.

Для досягнення поставленої мети необхідно використовувати як наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених на цю тематику, так і різні інтернет-ресурси. Для досягнення мети дослідження було використано загальнонаукові методи, такі як методи систематичного та структурного аналізу фактів та результатів дослідження, а також факторний аналіз, який використовувався для визначення ефективності роботи підприємства під час впровадження CRM-системи.

Основний текст.

Підприємство, яке бажає вижити в суворих ринкових умовах і поліпшити своє становище на ринку, повинне досягати успіху у дослідницьких інноваціях, незважаючи на організаційну напруженість, що виникла в результаті сучасних тенденцій. Таке поєднання поточної експлуатації та перспективної розвідки є принципом стійких бізнес-моделей як ядра сучасного та динамічного бізнесу. Виходячи з цього інтерес до даного дослідження є очевидним та має довести, що система CRM є ефективним технологічним рішенням, що допомагає компаніям у поточному використанні їх ресурсів, а також досліджувати та впроваджувати інновації у всіх галузях, що ведуть до сталого економічного та фінансового зростання [7].

Ще однією ринковою функцією, яку можна вдосконалити за допомогою CRM є обслуговування та підтримка клієнтів, що сприяючи глибокому розумінню потреб споживачів веде до найкращих способів їх задоволення. Фактично, система CRM може спростити видалені процеси прийому, оновлення та розміщення замовлень у компанії, а також має перелік переваг для різних сфер діяльності підприємства (рис.1). З іншого боку, вона дозволяє вести постійний реєстр інвестицій у проект, включаючи матеріали, витрати та час. Зрештою, вона дає доступ до бази даних угод про обслуговування клієнтів. Всі ці розширені можливості інтегровані, щоб тримати клієнтів саме там, де вони мають: у центрі стратегії компанії [7].

Проаналізувавши рисунок 1 слід сказати, що від першої основної змінної, управління знаннями про клієнтів, слід визнати, що чотири інші змінні істотно впливають на результати бізнесу, вимір яких має бути розглянутий у більш конкретній дослідницькій моделі. Зважаючи на вплив таких змінних на бізнес-показники та те, як система CRM сприяє їх виконанню, даний рисунок може емпірично продемонструвати, як CRM допомагає компаніям досягти успіху за допомогою послідовної та добре структурованої стратегії управління знаннями про клієнтів. Першим позитивним результатом є підвищення лояльності клієнтів, ефективність якого свідчить про клієнтоорієнтовану а, отже, успішне підприємство на основі принципів реляційного маркетингу. Другий позитивний ефект полягає у підвищенні ефективності маркетингової стратегії, оскільки

CRM може надавати зацікавленим сторонам внутрішнього маркетингу ключову інформацію для планування та вибору найбільш ефективних кампаній та маркетингових дій орієнтованих на клієнтів. Поліпшення обслуговування та підтримки клієнтів - це третя перевага, пов'язана з CRM, яка безпосередньо пов'язана зі сферою обслуговування, та вирішальний фактор для забезпечення утримання компанією своїх найкращих клієнтів за допомогою ефективної стратегії утримання цілей, що базується на розширеному післяпродажному обслуговуванні клієнтів. Нарешті, четверта перевага полягає у розвитку можливостей підвищення ефективності та зниження витрат, враховуючи необхідність для компанії, що вижила, адаптувати свої продажі, маркетинг та послуги до певних цілей і конкретних характеристик клієнтів, тим самим змінюючи свою пропозицію на основу для реалістичного сприйняття ринкового попиту та досягнення ефективності та успіху.

Рисунок 1 - Різновиди та переваги CRM-системи для компаній

Джерело: [7]

Щодо другого шляху, зображеного на рисунку 1, який обертається навколо змінної інновації, було розглянуто п'ять основних осей: продукт, процес, адміністративне управління, маркетинг та послуги. Усі вони описують, як компанії спрямовують свої зусилля на ефективні інвестиції у вдосконалення як внутрішніх, так і зовнішніх бізнес-процесів. У цьому сенсі емпірична перевірка запропонованої моделі дослідження може дозволити дослідникам кількісно оцінити вплив кожної осі на розробку та впровадження новаторських та ефективних політик продажу, маркетингу та обслуговування [7,8].

CRM-системи мають певний життєвий цикл, який можна умовно поділити на три етапи, які описані у таблиці 1.

Таблиця 1 - Характеристика етапів життєвого циклу CRM-системи

Назва етапу	Опис
Отримання	Компанія залучає клієнтів за рахунок просування продуктів, розвитку обслуговування клієнтів та лідерства у підтримці клієнтів
Посилення	Підвищення прибутковості клієнтів за рахунок поточних клієнтів: покращення та оптимізація відносин з клієнтами шляхом просування перехресного продажу та додаткового продажу.
Збереження	Збереження прибуткового клієнта протягом усього життя: утримання спрямоване бажання і потреби клієнта.

Авторська розробка та джерело: [7,8]

Ці три етапи допоможуть підприємству зрозуміти відносини між компанією та клієнтом, що позитивно впливає на його подальшу діяльність.

На багатьох підприємствах до впровадження концепції CRM у галузі маркетингу, продажу та обслуговування існувало ІТ-середовище, яке відображають багато ізольованих програм. Індивідуальні історичні системи (наприклад, продажу з допомогою комп'ютера, веб-додатків, служб підтримки, маркетингової підтримки, колл-центру, системного аналізу тощо) не надають можливості отримати однакове уявлення про дані клієнтів, які у компанії. Це призводить до непослідовної та застарілої, помилкової або неповної інформації про клієнта. CRM-системи націлені на об'єднання багатьох етапів роботи в окрему ізольовану програму. Програми для маркетингу, продажу та обслуговування з Інтернету, колл-центрів або деś об'єднуються в одне ІТ-середовище. Крім того, стандартне програмне забезпечення для бізнесу (системи планування ресурсів підприємства або пов'язані системи управління ланцюжками постачання) може бути підключено до інтерфейсу CRM-системи. Таким чином, існує лише одна логічно об'єднана база даних клієнтів, доступна всім працівникам підрозділів компанії. Це дозволяє отримати цілісне уявлення про кожного клієнта і можливість ведення з ним цілісного згуртованого діалогу [8].

Інструменти CRM тепер можна використовувати для управління відносинами з клієнтами протягом всього їх життєвого циклу, включаючи маркетинг, продажу, цифрову комерцію і взаємодію з клієнтами [8].

Впровадження CRM - платформи дає реальні результати, включаючи прямі покращення показників діяльності, наприклад збільшення конверсії на 30%, збільшення розміру угоди на 15%, задоволення клієнтів на 30% [9].

Різноманітні типи CRM допомагають зосередитися на відносинах організації з окремими людьми, включаючи клієнтів, користувачів послуг, колег або постачальників, протягом усього життєвого циклу роботи з ними, включаючи пошук нових клієнтів, розвиток їх бізнесу і надання підтримки і додаткових послуг (табл.2) [9].

Таблиця 2 - Перелік кращих CRM програмних забезпечень у 2021 році

Назва програмного забезпечення	Пропозиція	Ключові переваги
Salesforce	Універсальний	Великий каталог функцій, інтеграцій та навчальних модулів
Freshworks	Найкраще для приватного бізнесу	Все об'єднано в єдиному місці
Pipedrive	Найкраща ціна	Надійна CRM від \$12,50 на місяць
Hubspot	Найкращий безкоштовний варіант	Безкоштовні функції охоплюють CRM, продажі, маркетинг і обслуговування клієнтів
Bitrix24	Найкраще підходить для багатоканального зв'язку	Централізує спілкування від відео до робочого чату, соціальних мереж, телефону тощо
CompanyHub	Кращий для персонального налаштування	Помічник з штучним інтелектом, який навчається у вас і адаптується; централізовані комунікації
Infor CloudSuite CRM	Найкраще для відділів продажів малого бізнесу	Інструменти управління продажами для ефективного управління командами та територіями

Авторська розробка та джерело: [9]

Кожна з вище приведених програм має різноманітні функції, які наприклад, у програмі системи Bitrix 24 дозволяють:

1. Створити відділи (наприклад, маркетинг, продажі, обслуговування клієнтів);
2. Легко сегментувати людей для робочих груп, баз знань та комунікацій;
3. Поділити або переглянути роботу та прогрес усіх членів групи;
4. Налаштувати бази знань, де користувачі можуть надсилати повідомлення один одному, створювати сторінки, публікувати статті та співпрацювати над завданнями та проектами;
5. Використовувати функцію внутрішнього чату, щоб повідомити товаришам по команді окремо або по групі чи відділу;
6. Записувати та надсилати відео;
7. Підключати свій обліковий запис електронної пошти, що дозволяє надсилати та отримувати пошту з записів контактів у CRM та зберігати історію повідомлень;
8. Налаштовувати поля для керування контактами, щоб фіксувати конкретні дані, які працюють для вашого бізнесу;
9. Слідкувати за «навантаження» спілкування, яке створює контакт (скільки часу ваша компанія витрачає на спілкування з клієнтами);
10. Вебінари та навчальні курси доступні в Інтернеті для підтримки та розвитку існуючого рівня знань та навичок [9].

Залежно від діяльності підприємства, кількості співробітників та вимог до роботи, є можливість вибрати або хмарний сервіс з гнучкими тарифними планами, або повністю налаштовуване під потреби коробкове рішення.

Кожна з приведених CRM-систем вирішує інтеграційні завдання, так як

синхронізація та оперативна підтримка ключових точок взаємодії з клієнтами (маркетинг, продаж та обслуговування) та інтеграція всіх каналів зв'язку між клієнтом та компанією, необхідне об'єднання та оцінка всієї інформації про клієнта всередині підприємства [7,8,9]. Проаналізувавши найпопулярніші системи CRM можна дійти висновку, що система Vitrix 24 є найбільш доступною для кожного підприємства, а також надає вибір для користувача, щодо типу системи за технологією впровадження, тобто або хмарне рішення, або коробкове, а також типу оплати, наприклад безкоштовне з певними обмеженнями функціоналу, або платне з повним обсягом можливостей.

Висновки.

В сучасних умовах багато підприємств намагаються зробити свою діяльність найбільш оптимізованою заради збільшення показників діяльності. Найпопулярнішою галуззю роботи та місцем для інвестицій у програмну допомогу є відносини з клієнтами.

Отже, вивчивши сутність та призначення CRM-систем, було визначено, що CRM є одним із найшвидше зростаючих видів програмного забезпечення з великою різноманітністю функціонала. Впровадження та використання CRM приносить прямі вигоди як з погляду фінансових показників, так і з погляду повсякденної ділової активності підприємства. Можна сказати, що оптимізація процесу та якості обслуговування клієнтів загалом призводить до більшої задоволеності клієнтів, що, своєю чергою, позитивно впливає на прибутковість підприємства, а саме - підвищення лояльності клієнтів; ефективніша маркетингова стратегія; покращене обслуговування та підтримка клієнтів; велика ефективність; зниження витрат. Було розглянуто багато програмних типів CRM-систем, серед яких підприємство може обрати саме той варіант, який задовільнить індивідуальні потреби для ефективної роботи з клієнтською базою, а також вдосконалити роботу працівників загалом. Під час проведення аналізу сучасних програмних CRM-систем було визначено, що найбільш універсальним рішенням є система Vitrix 24, яка має достатній функціонал та гнучкий вибір типу системи та оплати під час впровадження на підприємстві.

Література:

1. Жигалкевич З.: Інформаційні технології в управлінні підприємством 7-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Сучасні підходи до управління підприємством, Київ, Україна, 26 квітня 2016 р., с. 23.;
2. Гужва В.: Інформаційні системи та технології на підприємствах: Навч. Посібник. КНЕУ, 2001 р.;
3. Фатуретчі М.: Мистецтво CRM: Перевірені стратегії сучасного управління відносинами з клієнтами. Packt Publishing, 2019.;
4. Марцінковська О. Сучасні підходи до управління командою в контексті реалізації проекту. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил (21), 2016, с.102-108.;
5. Легкий О.А., Сохацька О.М. Ефективність цифрових маркетингових комунікацій: від постановки цілей до оцінки результатів. Маркетинг і цифрові

технології, 2017, вип. 2, с. 4-31.;

6. Малюкіна, А.О. : Обґрунтування впровадження CRM-системи для вдосконалення процесу прийняття управлінських рішень на підприємстві. Науковий вісник Полісся, 2015, вип. 1, с. 85-90.;

7. Customer relationship management: digital transformation and sustainable business model innovation. URL:

<https://www.tandfonline.com/doi/epub/10.1080/1331677X.2019.1676283?needAccess=true&>;

8. CRM – optimize your company: Benefits and downsides of implementing CRM systems. URL: <https://www.grin.com/document/192564>;

9. Best CRM Software. URL: <https://www.investopedia.com/best-crm-software-5116883#final-verdict>.

Abstract. *The article considers the prospects of implementing CRM-system at the enterprise as a technological solution for optimizing work with clients. This solution will be relevant for companies in various fields of operation, special attention should be paid to the varieties of these systems for enterprises, which are provided with a wide range of their choice for implementation. In this article, during the analysis of the most popular systems, the most universal solution for companies was chosen, regardless of their field of activity.*

Keywords: CRM-system, customer relationship management.

Науковий керівник: д.е.н., доц., проф. Джусов О. А.

Стаття відправлена: 02.12.2021 р.

© Литвиненко Ю. І.

УДК 641.05 616-008

INTRODUCTION OF INNOVATIVE MENU FOR PEOPLE WITH CELIAC DISEASE AS A WAY TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF THE RESTAURANT IN THE TOURIST HOTEL**ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЮ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ХВОРИХ НА ЦЕЛІАКІЮ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ РЕСТОРАННОГО ЗАКЛАДУ ПРИ ТУРИСТИЧНОМУ ГОТЕЛІ**

Sereda O.G./ Середя О.Г.

Nikitina T.A./ Нікітіна Т.А.

Ph.D., Associate Professor /к.е.н., доцент,

National University of Food Technology, Kyiv, Volodymyrska, 68, 01033

Національний університет харчових технологій,

Київ, Володимирська, 68, 01033

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність впровадження інновації при туристичному готелі; досліджено контингент споживачів; проаналізовані заклади ресторанного господарства з наявністю безглютенового меню в м. Суми; розкрито сутність інновації; наведені переваги меню для людей хворих на целиакію; охарактеризовано вплив продуктів безглютенового меню на здоров'я хворої людини.

Ключові слова: туристичний готель, глютен, целиакія, безглютенове меню, конкурентоспроможність, інновації, готельне підприємство, готельний бізнес.

Вступ.

Щорічно розвиток готельного та ресторанного господарства забезпечується завдяки інноваційному потенціалу підприємства. Керівники підприємств зацікавлені у розробці інновацій в своєму закладі для досягнення максимального прибутку, та скорочення витрат. Як показує практика, зазвичай, керівники ресторанного господарства багато інноваційних заходів проводять безпосередньо на виробництві. Тобто розробляють та удосконалюють меню закладу, яке змінюється два рази протягом року.

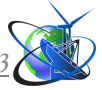
В даній роботі пропонується розробити меню для людей хворих на целиакію. Це буде великим інноваційним проектом як для керівників закладу, так і для людей які слідкують за своїм харчуванням і вживають страви оздоровчо-профілактичного призначення.

Основний текст.

В Україні дуже мало закладів гостинності (кафе, ресторанів, пекарень), які надають відповідні послуги людям із захворюваннями, пов'язаними з алергічними реакціями, хоча люди з такими захворюваннями будуть відвідувати заклади прийому ресторанів. У людей з целиакію не часто є вибір в меню закладу перед приготуванням їжі. Тому що підприємство не має сертифікованої продукції, або не відповідає вимогам гігієни приготування їжі.

Їжа хворих на целиакію стала характеристикою харчування та життя третього тисячоліття. Збільшення кількості пацієнтів з непереносимістю глютену та целиакію призвело до збільшення споживання безглютенової їжі.

Слід зазначити, що в місті Суми немає ресторанів, де пропонують вегетаріанські або лікувальні страви. Тому, розробка безглютенового меню в ресторанному комплексі – це масштабний інноваційний проект, який дозволить

відвідувати заклад туристам, гостям міста та жителям Сум з целиакію.

Що стосується меню, то в готелі передбачено три типи меню: меню сніданку «шведський стіл», але з урахуванням продуктів без глютену, звичайного меню та безглютенове. Безглютенове меню ресторану є альтернативою звичайному меню. Різниця між ними в тому, що в першому випадку виключаються всі продукти, що містять глютен.

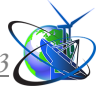
До меню сніданків будуть включені такі страви як

- каші: рисова, амарантова, з кукурудзяної крупи, пшенична. Готуватися будуть на воді або молоці;
- овочеві салати;
- безглютенове печиво;
- млинці з різними начинками;
- пластівці: кукурудзяні, рисові, вівсяні;
- безглютенова випічка та хлібні вироби;
- рибні страви та м'ясні страви, особливо припущенна риба та відварне м'ясо;
- страви з яєць;
- страви з молочних продуктів: сир кисломолочний, масло, тверді сирини (для людей яким не заборонено вживати дану продукцію).

Проаналізувавши наукову літературу з виробництва безглютенових продуктів для хворих на целиакію, зазначимо, що важливо використовувати методи зміни характеристик основних компонентів безглютенового борошна. Завдяки дії амілолітичних ферментів, які допомагають цукрам у ферментованому тісті, активно проводяться дослідження в галузі покращення борошна низької хлібопекарської якості. Рисове, гречане, кукурудзяне борошно мають високий вміст крохмалю, тому використання амілази для гідролізу крохмалю при приготуванні хлібобулочних виробів сприятиме накопиченню декстрину, мальтози, глюкози та інших продуктів, які є хорошими живильними середовищами. дріжджі. Для поліпшення структурних і механічних властивостей безглютенового хліба дріжджі повинні активно ферментувати легкодоступні мальтозу і глюкозу, одночасно активуючи газоутворення і накопичення кислоти в тісті. [1].

До безглютенового меню, основна частина страв будуть складати страви із різних видів борошна, які в своєму складі не містять токсичні гліадин та глютенін. А саме:

- рисове борошно буде застосовуватись для виготовлення пасти та хлібних виробів, кексів. Рисове борошно багате вітамінами групи В, має в своєму складі мікро- та мікроелементи, крохмаль, клітковина, моно- та дисахариди. Надає виробам хрусткості та м'якості. Рослинний білок, що міститься в рисовому борошні має повноцінний амінокислотний склад, тому цей вид борошна повністю підходить для приготування безглютенових страв. Енергетична цінність борошна в 100гр продукту – 336 ккал;
- гречане – використовується для приготування пудингів, печива які включені в меню закладу. Гречане борошно багате на амінокислоти, має

дуже малий вміст жирів, але підвищений вміст клітковини, що є незамінним продуктом для здорового харчування. В борошні також містяться такі макро- та мікроелементи, як натрій, йод, залізо, кальцій, фосфор, цинк, калій та магній, вітаміни групи В, С, Е, РР. Але при виробництві страв з даного борошна потрібно врахувати, що гречане борошно не має зв'язувального компоненту в своєму складі, тому потрібно додавати великий вміст крохмалю або білково-вмісної сировини;

- амарантове борошно. В даному ЗРГ буде застосовується при приготуванні фаршу, густих супів, випічці, для згущування соусів. Амарантове борошно – це борошно з високим вмістом білку, амінокислот лізину, який допомагає організму засвоювати кальцій;
- кукурудзяне борошно застосовується при виготовленні пасти. При цьому пасти матимуть блідо-жовтий колір. Кукурудзяне борошно має 100гр продукти 330ккал, багате на білки, вуглеводи, крохмаль, амінокислоти та макро- і мікроелементи.

Відсутність клейковини в цих борошнах негативно позначається на пористості та питомому обсязі їх виробів [2]. Камеді, натуральні або модифіковані крохмалі, мікробні полісахариди, пектини, альгінати, целюлоза та її похідні – це ті гідро колоїди, які здатні зв'язувати рідину та надавати кінцевому продукту необхідну текстуру, гарну пористість та необхідний питомий об'єм – від текучої, пастоподібної до щільної, еластичної [2].

Так, однією з новинок в безглютеновому меню, будуть кекси. Технологія їх приготування передбачає використання суміші рисового та кукурудзяного борошна і містить концентрат молочного білка [3, 173].

Ще одним нововведенням у виробництві безглютенової продукції стане технологія приготування безлактозної млинової основи. Ця технологія напівфабрикату передбачає використання гречаної крупи замість пшеничного борошна та рисового молока замість молочної суміші [3, 198].

Для виготовлення пасти обрано саме виготовлення їх з кукурудзяного борошна. Так як цей вид борошна має в своєму складі великий вміст крохмалю, відповідно тісто з такого виду борошна не буде розділятися та розриватися, а матиме (при виготовленні) форму виробу.

При розробці технології приготування мафінів для хворих на целиацію додавали борошно рисове та гречане, а для покращення структури та механічних властивостей цих продуктів використовували камеді та камеді ріжкового дерева. Мафін – це новий вид дрібного борошняного виробу, у порівнянні з капкейками структура м'якушки більш ніжна і легка, з приємним смаком і ароматним ароматом [4].

Особлива група українців у дієті вживають клейові супи, в техніці яких використовується пастеризоване пшеничне борошно. У той же час хворі на целиацію не можуть їх вживати. Існує можливість використання пастеризованого безглютенового борошна (тобто кукурудзяного, рисового, вівсяного, гречаного та льону) для приготування борщу. Щоб забезпечити консистенцію, в'язкість і чутливість, необхідні для «безглютенового» супу,

потрібно збільшити кількість пастеризованого борошна до 2,5% порівняно з традиційним методом, який використовує лише 1%[5].

Глютен, тобто білок, міститься не тільки з борошняних виробів, а і в інших продуктах. Враховуючи багато факторів по технології приготування аглютенової продукції до розробки меню для закладу гостинності в туристичному готелі ставились відповідні вимоги. В безглютенове меню входять такі страви як:

- з овочів: картопля, селера, спаржа, гарбуз, свіжі огірки, капуста, кабачки, баклажани. Деякі з цих продуктів подаватимуться в сирому вигляді, а деякі будуть проходити теплову кулінарну обробку;
- свіжі фрукти;
- сири тверді, тофу.
- риба та м'ясо без використання маринаді та приправ;
- безглютенові крупи – гречані, рисові, амарантові;
- пасти з додаванням куриці, але без соусу;
- безглютенові хлібні вироби, десерти;
- млинці, пудинги тощо.

Туристичний готель з організацією виробництва безглютенової продукції в закладі ресторанного господарства приверне до себе увагу туристів хворих на целиацію, які приїждять до міста Суми та бажають познайомитись з архітектурою, будівництвом, історією та культурою міста. Також студентів, абітурієнтів, спортсменів та іншу молодь; іноземних туристів, які займаються гуманітарною допомогою для міста, іноземних делегатів, і особливо тих відвідувачів, які вживають страви оздоровчого та профілактичного призначення. Адже глютен часто не вживають ті люди, які слідкують за своїм раціоном харчування.

Висновок.

Узагальнюючи, можна сказати про те, що великі можливості туристичному готелю надає застосування інновації в закладі ресторанного господарства. Розробка меню для людей хворих на целиацію – це підвищення конкурентної здатності закладу. Обґрунтовано необхідність запровадження інновації, охарактеризовані технології виготовлення страв на основі безглютенових видів борошна, а це дає конкурентні переваги для туристичного готелю як у подальшому розвитку так і у залученні до себе більшої кількості різноманітних відвідувачів.

Література.

1. Медвідь І.М Перспективи розширення асортименту хлібобулочних виробів для хворих на целиацію / Медвідь І.М., Шидловська О.Б., Доценко В.Ф., Федоренко Ю.О.- К. НУХТ 2018. – 334 с
2. Патент 107391 UA, МПК A21D 8/02 (2006.01). Спосіб виробництва парового безглютенового хліба / Шаніна О.М., Мінченко С.М.; заявник О.М. Шаніна, С.М. Мінченко. – № u 2015 08626; заявл. 17.09.2015; опубл. 10.06.2016, Бюл. №11
3. Агапова О.В. Борошняні кондитерські вироби для хворих на целиацію

Готельно-ресторанний та туристичний бізнес: реалії і перспективи [Електронне видання] : тези доповідей VI Всеукр. студ. наук. конф. (Київ, 25 березня 2020 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – 318 с. – Укр. та англ. мовами.

4. Использование рисовых концентратов в мучных безглютеновых изделиях / В.В. Колпакова, Ч. Фан Куинь, Т.А. Юдина и др. // Хлебопродукты. – 2015. – №10. – С. 36-40.

5. Аширова Н.Н. Применение безклейковинных видов муки для разработки и изучения показателей качества новых блюд / Н.Н. Аширова // Вестник КрасГАУ. – 2016. – №1. – С. 79

References:

1. Medvid IM Prospects for expanding the range of bakery products for patients with celiac disease / Medvid IM, Shidlovskaya OB, Dotsenko VF, Fedorenko YO - K. NUHT 2018. - 334 p.
2. Patent 107391 UA, IPC A21D 8/02 (2006.01). Method of production of steam gluten-free bread / Shanina OM, Minchenko SM; applicant O.M. Shanina, SM Minchenko. - № in 2015 08626; declared 17/09/2015; publ. 10.06.2016, Bull. №11
3. Agapova OV Flour confectionery for patients with celiac disease Hotel and restaurant and tourism business: realities and prospects [Electronic edition]: abstracts VI All-Ukrainian. stud. Science.conf. (Kyiv, March 25, 2020) / resp. ed. AA Mazaraki. - Kyiv: Kyiv. nat. trade and economy University, 2020. - 318 p. - Ukr. and English languages.
4. The use of rice concentrates in flour gluten-free products / VV Kolpakova, C. Fan Quinn, T.A. Yudina et al. // Bakery products. - 2015. - №10. - P. 36-40.
5. Ashirova NN Application of gluten-free types of flour for the development and study of quality indicators of new dishes / NN Ashirova // VestnikKrasGAU. - 2016. - №1. - P. 79

Abstract. *he article substantiates the need for innovation in a tourist hotel; the contingent of consumers is investigated; the establishments of restaurant economy from gluten-free menus in Sumy are analyzed; the essence of innovation is revealed; the advantages of using the usual menu from the menu for people with celiac disease are given; and the impact of gluten-free products on the health of the sick person is described.*

Keywords: *tourist hotel, gluten, celiac disease, gluten - free menu, competitiveness, innovation, hotel business, hotel company*

УДК 338.486

BLOCKCHAIN AS AN INNOVATIVE TOOL OF TOURISM**БЛОКЧЕЙН ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ТУРИЗМУ****Marusei T.V. / Марусей Т.В.***PhD in Economic, Associate Professor / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-1018-702X

Belinska K. / Белінська К.О.*c.t.s. / к.т.н.*

ORCID: 0000-0001-8765-5998

*Kamianets-Podilskyi Ivan Ogiienko national university,**Kamianets-Podilskyi, Ogiienko, 61, 32301**Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка,**Каменец-Подольский, Огиенка, 61, 32301*

Анотація. Статтю присвячено питанням впровадження технології блокчейн як інноваційного інструменту туризму. Виокремлено, що блокчейн – це технологія являє собою механізм, який використовує метод шифрування, відомий як криптографія, та набір специфічних математичних алгоритмів для створення і перевірки постійно зростаючої структури даних, до якої можна додавати дані та з якої не можна видалити існуючі дані. Розглядається досвід використання технології блокчейн та виділено її переваги та недоліки. Визначено основні можливості використання технології blockchain у туристичній галузі, а саме відстеження багажу; служби ідентифікації; безпечні, відстежувані платежі та схеми лояльності клієнтів. Сформовано загальні приклади того, як blockchain може допомогти трансформувати сферу гостинності.

Ключові слова: туризм, туристична індустрія, інновація, інноваційні технології, блокчейн, blockchain.

Вступ

Сучасна туристична галузь зважаючи на розвиток інновацій, появи нових цифрових технологій, перебуває на етапі чергових перетворень. Нові технології, які зараз створюються, дозволяють туристу, споживачеві безпосередньо працювати з виробниками туристичних послуг, що сприяє наданню споживачам більш якісного та недорогого продукту, підвищуючи відповідальність виробників продукту. Технологія блокчейн готова зробити революцію у багатьох сферах нашого повсякденного життя, навіть у тому, як ми подорожуємо. Вона здатна радикально змінити спосіб зберігання і використання даних та інших джерел інформації, забезпечує підвищення прозорості та безпеки транзакцій.

Основний текст

Концепція блокчейн зародилась та почала впроваджуватися на практиці останні десять років, а тому вона визнана однією з ключових технологій Четвертої промислової революції, оскільки демонструє серйозний науково-технічний прорив і набуває поширення майже в усіх сферах суспільного життя. Основа технології blockchain – в розподіленому зберіганні інформації. Це дозволяє зберігати важливу інформацію одночасно на багатьох серверах (у всіх учасників мережі), при цьому зберігати відкрито і безпечно. Інформацію, яка одночасно зберігається у багатьох місцях неможливо підробити, неможливо

вкрасти, тому що оригінальні записи тут же можуть бути відновлені з сусідніх джерел.

Блокчейн – це певний тип або підмножина так званої технології розподіленого реєстру (DLT – Distributed Ledger Technology). Ця технологія являє собою механізм, який використовує метод шифрування, відомий як криптографія, та набір специфічних математичних алгоритмів для створення і перевірки постійно зростаючої структури даних, до якої можна додавати дані та з якої не можна видалити існуючі дані – форма ланцюжка «транзакційних блоків», що функціонує як розподілений реєстр[5].

Станом на кінець березня 2021 р. загальна кількість транзакцій у блокчейні становить понад 600 млн. операцій (рис. 1)[2].

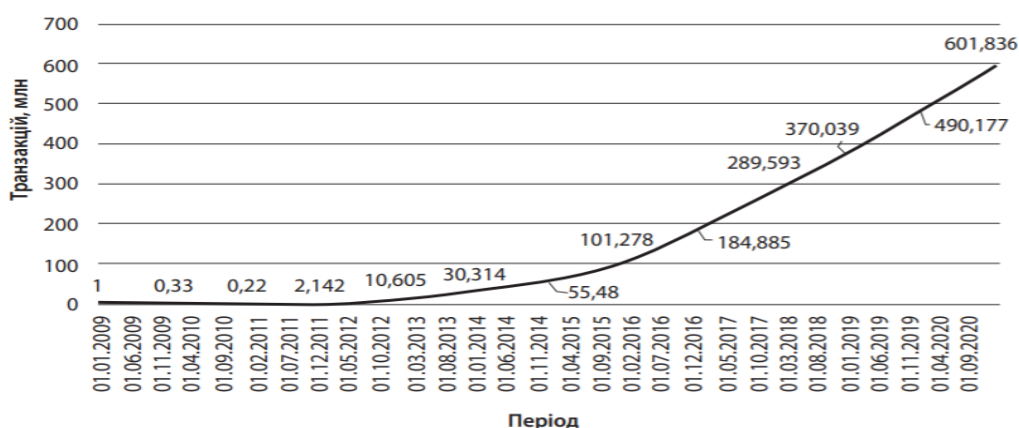

Рис. 1 - Динаміка кількості транзакцій в блокчейн

Варто відзначити, що формування сучасної концепції блокчейну здійснювалась у три етапи [3]: Блокчейн 1.0 – це криптовалюта, що застосовувалася в різних додатках. Блокчейн 2.0 – це контракти, які представляють собою класи економічних, ринкових і фінансових додатків, що працюють з різними типами фінансових інструментів – акціями, облігаціями, ф'ючерсами, заставними, правовими титулами, розумними активами та розумними контрактами. Блокчейн 3.0 – це додатки, сфера застосування яких виходить за межі грошових розрахунків, фінансів і ринків, а поширюються на сфери державного управління, охорону здоров'я, науку, освіту, культуру та мистецтво.

Узагальнюючи досвід використання технології блокчейн, можна виділити такі її переваги та недоліки [2].

Інноваційна технологія має значний потенціал змінити спосіб зберігання і використання інформації та даних, підвищуючи прозорість й безпеку, одночасно поліпшуючи транзакції. Одним із найважливіших аспектів технології blockchain є те, що дані децентралізовані, а інформація поділяється в мережі на однорангову. Кожен блок містить інформацію про транзакції та часову позначку. Блоки також є постійними і не можуть бути змінені без консенсусу з усією мережею та без зміни всіх наступних блоків. Децентралізований, постійний, відмічений часом та незмінний характер даних, записаних у блокчейн, означає, що дані є більш безпечними, відстежуваними та прозорими. Зрештою, немає центральної точки вразливості чи відмови, а самі

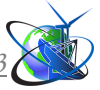

дані стійкі до модифікації та небажаного підробки. З погляду переваг технологія blockchain може запропонувати в туристичній галузі стабільність та безпеку. Наприклад, туристичні агенти повинні передавати реквізити клієнтів авіакомпаніям та готелям, тоді як особисті речі мандрівників часто передаються між компаніями і також відстежуються.

Таблиця 1 - Основні переваги та недоліки технології блокчейн

Переваги технології блокчейн	Недоліки технології блокчейн
<i>Децентралізація</i> – учасники мережі рівні між собою та можуть обмінюватися даними безпосередньо	<i>Низька адаптивність</i> – при зростанні інтенсивності транзакцій, кількості блоків та вузлів знижується оперативність всієї системи
<i>Надійність (захищеність, безпека)</i> – майже виключена підміна даних і хакерські атаки, оскільки використовуються спеціальні зашифровані ключі	<i>Незворотність</i> – неможливо відмінити передачу даних блокчейн, навіть зроблених помилково
<i>Прозорість</i> – усі блоки доступні для публічного перегляду, можна перевірити історію будь-якої транзакції	<i>Атака 51%</i> – якщо в блокчейні деяких монет (типу біткойна) більшість обчислювальних потужностей буде належати одному пристрою, то цілісність може порушитись
<i>Універсальність</i> – блокчейн може застосовуватися в різних сферах	
<i>Усунення посередника</i> – можливість перевірити транзакції без втручання людини, тобто без посередника, що мінімізує ризики помилок. За цим принципом укладаються так звані «розумні контракти», автоматично, відповідно до заздалегідь визначених правил	
<i>Зменшення витрат</i> – учасники мережі, замінюючи існуючі системи реєстрації даних, істотно зменшують свої витрати в довгостроковому періоді	

Сьогодні існують такі можливості використання технології blockchain у туристичній галузі. *Відстеження багажу.* Технологія blockchain може бути надзвичайно цінною для відстеження рухів багажу, особливо під час роботи з міжнародними подорожами. У багатьох випадках багаж клієнта кілька разів міняється руками протягом своєї подорожі. Використання децентралізованої бази даних значно спрощує обмін даними відстеження між компаніями. *Служби ідентифікації.* Служби ідентифікації є надзвичайно важливими для туристичної галузі, і блокчейн потенційно може стати галузевим стандартом для зберігання цієї інформації. Використовувана таким чином технологія має можливість різко скоротити час реєстрації або черги в аеропортах, оскільки простий відбиток пальцем або сітківка можуть замінити показані документи. *Безпечні, відстежувані платежі.* Очевидно, найважливіше використання технології blockchain у міжнародному туризмі та готельній індустрії пов'язане з платежами. Тут його програми можуть варіюватися від глобальної книги,

зробити банківські платежі більш простими та безпечними, щоб дати змогу туристичним компаніям приймати платежі за допомогою біткойна та інших криптовалют. *Схеми лояльності клієнтів.* Багато туристичних компаній запускають схеми лояльності клієнтів, щоб заохотити повернути замовлення. Blockchain також може допомогти із цими програмами, спрощуючи процес, даючи змогу клієнтам легше отримувати інформацію про свої точки лояльності та поширювати жетони. Це також може допомогти боротися з шахрайством у цій галузі[3,4].

На додаток до цих більш загальних прикладів того, як blockchain може допомогти трансформувати сферу гостинності, є також деякі більш конкретні приклади технології, яка вже застосовується, наприклад[3,4]:

1. LockChain. LockChain працює як прямий ринок для готелів та готельних компаній, які прагнуть взяти в оренду майно. Платформа охоплює оплату, управління майном та різні інші аспекти процесу бронювання. Найкраще, оскільки він використовує децентралізовану систему, посередників немає і комісійних платежів.

2. BeeToken/Beenest. Одне з найбільш інноваційних сучасних застосувань Blockchain – це платформа BeeToken, або Beenest, для домашнього обміну. Дана технологія використовується для того, щоб зв'язати клієнтів з господарями для можливості організувати та зробити оплату за проживання. Комісія відсутня, тоді як протоколи платежів, репутації та арбітражу існують, зберігаючи користувачів.

3. Winding Tree. Платформа Winding Tree – головний сучасний приклад відстеження багажу через blockchain, також включає елемент бронювання. Відсутність залучення інших сторін означає, що бронювання та відстеження можна здійснити легко, безпечно і надійно, при цьому всі процеси отримують більшу прозорість.

4. ShoCard & SITA. Спільний проєкт від ShoCard & SITA показав, що блокчейн використовується для управління ідентичністю. Незважаючи на те що платформа ще зароджується, можна сподіватися, що вона незабаром прокладе шлях до децентралізованої бази даних ID, використовуючи стандартний формат, щоб туристичні компанії могли швидко та легко перевірити ідентифікацію клієнтів.

5. TUI Bed-Swap. Нарешті TUI запустив власний блокчейн-проєкт, який він називає Bed-Swap. Використовуючи цю технологію, компанія здатна переміщувати товарні запаси між різними точками продажу та гнучкими маржами продажу в режимі реального часу виходячи з рівня попиту, який присутній на той час.

Масштабне поширення блокчейну, незважаючи на те, що ця технологія поки знаходиться на ранній стадії свого розвитку, вона вже демонструє великий потенціал з точки зору формування принципово нового цифрового механізму для обміну даними. Блокчейн дозволяє значно підвищити надійність замовлень, бронювання та платежів, забезпечивши достовірність інформації та відгуків про послуги. В майбутньому блокчейн дозволить споживачеві безпосередньо працювати з виробником[1].

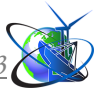
Заклучна частина і висновки.

Значний потенціал блокчейну та здатність трансформувати індустрію туризму роблять його впровадження вкрай важливим. Технологія блокчейн використовується програмами лояльності, де бали лояльності можуть бути приписані кожному клієнту через цифровий підпис, а їхні транзакції є прозорими, онлайн-бронювання може стати набагато безпечніше, оскільки блокчейн зможе уникнути помилок у резервуванні, при цьому всі транзакції будуть прозорі, а процес оплати – автоматизованим. Також процес ідентифікації в аеропортах також може бути прив'язаний до блокчейну, якщо біометричні дані пасажирів записані в системі, спеціалізований апарат зчитує їх, а інформація про це проходить далі шляхом звичайної транзакції. Таким чином, перед туристичною галуззю стоїть завдання інноваційного розвитку туризму, активного просування на світовий ринок якісного туристичного продукту. Спростити його вирішення дозволить застосування блокчейну, гарантуючи покупцеві якість туристичного продукту.

Література:

1. Марусей Т. В. Діджиталізація туристичного сектору як інструмент розвитку в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2020. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8116> (дата звернення: 05.12.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.8.73
2. Солодовнік О. О., Докуніна К. І. Технологія блокчейн: суть і перспективи використання в системі державних фінансів України. URL: https://www.researchgate.net/publication/351390842_tehnologia_blokcejn_sut_i_per_spektivi_vikoristanna_u_sistemi_derzavnih_finansiv_ukraini_blockchain_technology_the_essence_and_prospects_for_use_in_the_public_finance_system_of_ukraine DOI: 10.32983 / 2222-4459-2021-3-126-131
3. Токаренко О.І., Черемісіна Т.В., Бабіна Н.І. Цифрові технології у міжнародному туризмі та готельній індустрії. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct44-21>
4. Удивительные способы, которыми TUI использует блокчейн для революции в индустрии туризма. URL: <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/12/07/the-amazing-ways-tui-uses-blockchain-to-revolutionize-the-travel-industry/?sh=3758906b1e7f>
5. Obushnyi, S., Kravchenko, R., Khatskevych, L., Nekrasov, S., & Frantsiian, A. (2020). Аналіз та вирішення концептуальної та концептуальної та термінологічної проблеми визначення blockchain. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(6), 14-36. <https://doi.org/10.32750/2020-0202>

Abstract. The article is devoted to the introduction of blockchain technology as an innovative tool for tourism. Blockchain is a technology that uses an encryption method known as cryptography and a set of specific mathematical algorithms to create and test an ever-growing data structure to which data can be added and existing data cannot be deleted. The experience of using blockchain technology is considered and its advantages and disadvantages are highlighted. The main possibilities of using blockchain technology in the tourism industry are identified, namely luggage

tracking; identification services; secure, trackable payments and customer loyalty schemes. General examples of how blockchain can help transform the hospitality industry.

Key words: *tourism, tourism industry, innovation, innovative technologies, blockchain.*

Стаття відправлена: 06.12.2021 р.

© Марусей Т.В., Белінська К.О.

УДК 640.41

**FEATURES OF THE INTRODUCTION OF A HEROIC MENU IN THE
HOTEL RESTAURANT****ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕРОДІЄТИЧНОГО МЕНЮ В РЕСТОРАНІ
ГОТЕЛЮ****Yarmosh T.A. /Ярмош Т. А.****Nikitina T.A./Нікітіна Т. А.***Ph.D., Associate Professor / к.е.н., доцент,**National University of Food Technology, Kyiv, Volodymyrska, 68, 01033**Національний університет харчових технологій, Київ, Володимирська, 68, 01033*

Анотація. Зараз проблема геродієтичного харчування для людей похилого віку досить актуальна, так як кожна четверта людина – пенсіонер за віком. Правильно організоване харчування для таких людей сприяє кращій роботі систем та органів, підвищує рівень захисної реакції організму. У статті обґрунтовано необхідність застосування та впровадження геродієтичне меню для людей похилого віку, проаналізовані готельно-ресторанні господарства, досліджено контингент споживачів, розкрито принципи геродієтичного харчування, а також охарактеризовані вплив продуктів із запропонованого меню на організм людей похилого віку.

Ключові слова: інновація, геродієтичне меню, готельне підприємство, конкурентоспроможність, люди похилого віку, готельні послуги.

Вступ.

Інновації в сфері харчової індустрії є постійно актуальними, оскільки харчування є найважливішим фактором впливу на тривалість життя, стан здоров'я та працездатність людини. З кожним роком особливу увагу приділяють раціональному або правильному харчуванню. Таке харчування враховує вік, стать, кліматичні умови проживання і характер праці людини.

Основним сегментом дослідження зараз є харчування для людей похилого віку, так як їх чисельність з кожним роком збільшується, а достатньої уваги їх харчуванню не приділяється. Тому, зараз існує необхідність застосування харчових продуктів геродієтичного призначення в меню ресторанів готелів оздоровчого та туристичного призначення

Основний текст.

На разі асортимент продукції для людей похилого віку дуже обмежений. Необхідно розширити асортимент профілактичних продуктів харчування для людей похилого віку у відповідності з їх фізіологічними потребами і станом здоров'я.

Зараз існує мало готелів, які надавали б спеціальні послуги для людей похилого віку. Готелі котрі б надавали окреме меню геродієтичне харчування немає, а є лише пансіонати, санаторії де використовують дієтичне меню для всіх вікових категорій. Але, така тенденція почала розвиватися за кордоном.

Так, готель «Hotel Delfin» в Словенії, цільова аудиторія – люди похилого віку. Для літніх людей готель надає знижки, двічі на тиждень в готелі працює лікар. У межах готелю є перукарня та клініка, де пропонують фізіотерапію. Лікувальна фізкультура відбувається в басейні і в тренажерному залі. Вони пропонують також оренда велосипедів, боулінг, бочче, теніс, дитячий

майданчик, волейбол. На території готелю є 3 ресторани з італійською кухнею в стилі «шведський стіл» [1].

В зв'язку із пандемію коронавірусної хвороби 2019 (COVID-19) у світі багато готелів почали надавати послугу харчування для людей похилого віку, які не можуть вийти з дому. Запровадили доставку додому ресторанної продукції раціону геродієтичного призначення.

Яскравим прикладом є готель «Клер» в Ірландії, який запровадив вечері з доставкою додому для людей похилого віку. [2].

Готель «Rose Garden» розміщений поблизу м. Бангкок, призначений для людей похилого віку. Готель пропонує послуги оздоровчого тайського харчування «all-inclusive», цілодобові послуги вихователя, розважальні заходи, екскурсії, програми релаксації, семінари по медитації та спів. Готель оточений природою та тайським способом життя [2].

Готель «Grand Hyatt Hotel» в Сінгапур, призначений для гостей з обмеженими можливостями. По всій будівлі для людей похилого віку обладнані зручності, спеціалізовані номери, а також встановлені поручні. Готель укомплектований інвалідними візками із дверима для інвалідів, ліфтами та парковою. Структура готелю включає 6 ресторанів, басейн, фітнес-центр, сауну, парову баню, спа-центр. В ресторані страви подають азіатської, західної, східної кухні та італійської в стилі «à la carte» й «шведський стіл» [3].

Отже, не зважаючи на те що спеціальні послуги для людей похилого віку вже надаються в готелях у світі, ми вважаємо за необхідне запровадити у готельно-ресторанному господарстві в якості інновації геродієтичне харчування.

Для готельно-ресторанного комплексу нами було запропоновано меню для людей старшого покоління. Меню показано у Табл.1.

Таблиця 1 - Геріатричне меню [розроблено авторами за джерелами 4,5,6,7]

Страви	Вихід, г
1	2
<i>Фірмові страви</i>	
<i>Мармелад буряково-вишневий</i> (буряк/вишня/сироп бузини/ екстракт шипшини/ «Вітапектин»/ лимонний сік/ кокосова стружка)	130
<i>Мармелад перцевий</i> (перець/ «Вітапектин»/цедра апельсина/ лимонний сік/ кокосова стружка)	130
<i>Мармелад огірковий</i> (огірок/ «Вітапектин»/ кориця/ коріандр/ лимонний сік/ кокосова стружка)	130
<i>Мармелад томатний</i> (томати/ порошок з буряка/ «Вітапектин»/ кориця/ лимонний сік)	130
<i>Мармелад морквяно-айвовий</i> (морква/ айва/ «Вітапектин»/ кориця/ кокосова стружка)	130
<i>Мармелад пастернак-груша</i> (пастернак/ груша/ «Вітапектин»/ лимонний сік/ кокосова стружка)	130
Млинці з матчею (матча/ борошно нутове пророщене йодоване/ печінка/ яблуко/ спаржа/ курага/ сметана)	250/30

Продовження табл.1.

1	2
Холодні страви	
Курячий паштет з грецьким горіхом і вишневим соусом	140
Салат з шинкою (шинка/ помідор/ сир Фета/ салат Айсберг/ маслини/ оливки/ гарбузова олія/ базилік)	140
Вінегрет з білою квасолею та проростками пшениці (буряк/ морква/ консервована квасоля/ огірок солоний/ цибуля/ медово-гірчичний соус/ насіння кунжуту/ проростки пшениці)	160
Салат з морквою, грушею та насінням кунжуту (морква/ груша/ кунжут/ лляна олія/ гімалайська сіль)	100
Салат з капустою і журавлиною (капуста/ яблуко/ журавлина/ насіння соняшника/	150
Салат Грецький (помідори/ перець солодкий/ огірок/ маслини/ сир Бринза/ лимон/ оливкова олія/ гімалайська сіль)	100
Паштет рибний з кисломолочним сиром	100
Рулет м'ясний з омлетом і беконом й шпинатом	150/30
Супи	
Солянка з чорносливом (м'ясо кролика/ огірки/ чорнослив/ сметана)	250/25
Крем-суп з гарбуза (гарбуз/ вершки/ насіння гарбуза/ насіння льону/)	300/3/6
Крем-суп з цибулі (цибуля/ сир Ементаль/ тім'ян/ багет французький/гарбузова олія)	255/45
Крем-суп з капусти (капуста/ селера/ петрушка/ вершки/ сухарики)	285/15
Крем-суп з гороху (бекон/ горох/ морква/ цибуля)	300
Другі страви	
Котлета куряча (філе курки/ альбумін харчовий/ зародок пшениці/ сироватка молочна)	100
Котлета фарширована (свинина/ нут/ вершковий сир/ грецький горіх/)	100
Котлета білкова (свинина/ пророщене соєве борошно/ альбумін харчовий)	100
Котлета з фукусом (яловичина/ фукус/ соєве борошно ЕСО/ лляна олія)	110
Суфле з горбуші (філе горбуші/ яйця/ перець болгарський)	120
Печінка тушкована з овочами	120
Гарячі напої	
Молоко з медом і маточним молочком	200
Чай малиновий з медом	200
Чай овочево-фруктовий (цукати з моркви/курага/ смородина)	200
Чай з прополісом	200
Чай з малини, горобини, смородини	200
Солодкі страви	
Печиво дієтичне (борошно гречане/глюкоза, натуральний ароматизатор)	100
Пісочне дієтичне (вівсяне борошно/ екстракт стевії)	100
Яблучні пряники (пшеничне борошно/ зародки пшениці/ яблучний порошок)	120
Кекс (борошно сорго ЕСО/ зародки пшениці/ родзинки/)	125
Чізкейк вершковий (порошок із кісточок винограду/ вершковий сир/ шрот насіння льону)	140
Суфле із кисломолочного сиру і груші (сир/ родзинки/ груші/ сметана)	150

Продовження табл.1.

1	2
Запіканка із кисломолочного сиру і цукатів (кисломолочний сир/ морквяні цукати/ яйця/ манна крупа)	150
Сирники з морквою	200/30
Напої	
Смузі на основі вівса (овес / курага/ квітковий пилок/ соняшниковий лецитин)	100
Смузі на основі льону (шрот льону/ петрушка/ квітковий пилок/ порошок ламінарії/ соняшниковий лецитин)	100
Смузі банановий (банан/ полуниця/ йогурт/ горіхи/ мед/ насіння чіа)	200
Смузі з айви (топінамбур/ айва/ алича/ горіх волоський/ мед)	200
Напій гарбузово-ревеневий (пюре гарбуза/ сік з ревеню/ цедра апельсина/ горіх волоський)	200
Напій морквяно – ревеневий (ревінь/ морква/ мед/ цедра апельсина/)	200
Напій кизило - топінамбуровий (кизил/ топінамбур/ насіння чіа)	200
Сік з гарбуза та обліпіхи	200
Узвар з сухофруктів, шипшини та меду	200
Йогурт з цукатами та насінням льону	200
Пряжене молоко з медом	200
Молоко з медом та маточним молочком	200

Для створення оздоровчого меню для людей похилого віку, повинні враховуватися принципи геродієтичного харчування. До таких принципів відносять наступне [7]:

- енергетична цінність геродієтичного раціону повинна становити 1600—2300 ккал;
- раціон повинен бути збагачений вітамінами, мінеральними речовинами (йодом, кальцієм, калієм, фосфором, залізом, цинком, селеном, хромом), ПНЖК, харчовими волокнами. Джерелом нутрієнтів є риба і морепродукти, молочна продукція, м'ясо, фрукти, овочі, горіхи, насіння, ягоди й цільозернові продукти;
- дотримуватися співвідношення білки : жири : вуглеводи – 1:0,8 – 0,9:3,5 – 4,6;
- загальна енергетична цінність білка в раціоні повинна становити 10-20% , (а з них від 40 до 70% повинні становити незамінні амінокислоти), жирів 20-30%, вуглеводів 55-60% (клітковини 25-40 г);

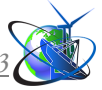
При створенні геродієтичного меню необхідно враховувати профілактичний вплив нутрієнтів на організм людей похилого віку, а саме [7]:

- білки сприяють утворенню ферментів, гормонів, активізують всі процеси в кровотворенні, зміцнює організм в цілому. Наприклад, колаген регенерує та підтримує хрящову та кісткову тканини;

- ПНЖК володіють антиоксидантними та антиканцерогенними функціями;

- харчові волокна підтримують ШКТ та імунні процеси;

- вітаміни та мінеральні речовини активізують антиоксидантні властивості, нормалізують роботу ШКТ та печінки, регулюють жировий та вуглеводний

баланс, підтримують регулюють роботу нервової системи.

Отже, страви повинні забезпечувати організм 10 - 50% добової потреби ПНЖК, харчових волокон, макро- й мікронутрієнтів, вітамінів. Їх наявність в раціоні покращує нормалізацію ендокринної, імунної й кровотворної системи [7].

На даний момент ще не знайдено харчової добавки, яка б могла задовольнити фізіологічну потребу організму на 10-50%. Але якщо комбінувати різні продукти харчування, можна досягти бажаного ефекту [7].

Нами були підібрані харчові добавки для меню геріатричного призначення, які б могли задовольнити потребу організму. Сюди можна віднести шрот або клітковину, різноманітні дієтичні олії, порошки з водоростей, пектин збагачений вітамінами та мінеральними речовинами, зародки пшениці, порошки з виноградних кісточок, нутове борошно, матча та альбумін.

Так, олія лляна багата вітамінами Е, А, каротиноїдами, ПНЖК (омега 3, омега 6, омега 9). Її застосовують в дієтичному харчуванні, так як сприяє зміцненню імунітету. Таким самим ефектом володіє гарбузова олія, рекомендується вживання при запальних процесах, ендокринних захворюваннях, гастроентерологічних та серцево-судинних захворюваннях [8].

Під час проростання злакових, в паростках збільшується кількість макро- і мікронутрієнтів (Са, К, Р, Mg, Fe, Zn), вітамінів (С, В1, В2, В3, В6, Е і фолієва кислота). Даний продукт легко засвоюється організмом, рекомендується вживати при недостатній кількості вітамінів, макро- і мікроелементів. Вміст проантоціанідинів в паростках покращує роботу серцево-судинної системи [8].

Рожевого кольору гімалайській солі надає саме магма, завдяки вулканічним процесам. Дана сіль характеризується великою кількістю макро- й мікроелементів, що становить близько 84 елемента [8].

Дуже широко застосовуються шроти. Наприклад, шрот з насіння льону містить клітковину, невелику кількість білків, жирні кислоти (омега-3, омега-6, омега-9) та макро- й мікронутрієнти (Mg, К, S, Са, Zn, Fe, Se) [8].

До високобілкових продукт тваринного походження можна віднести альбумін. Містить незамінні амінокислоти, макро- та мікроелементи. Наприклад, вміст кальцію, калію та натрію в альбуміні в 1,2–2,1 рази перевищує їх рівень у м'ясі, залізом в 68,3 рази перевищує його наявність у м'ясі [8].

Морські водорості отримали широке застосування в харчуванні. Наприклад, ламінарія багата макро- й мікроелементами, вітамінами (С, А, В₁). Вміст Р, Mg, Fe, Na, І перевищує в десятки разів їх вміст в звичайній капусті. Так 30-40 г ламінарії задовольняє потребу організму людини в йоді та харчових волокнах. При вживанні ламінарії нормалізується травлення, рівень холестерину в крові, кров'яний тиск та обмінні процеси [8].

Джерелом білка рослинного походження може бути борошно з нуту, яке за вмістом білків та жирів в декілька разів перевищує звичайне борошно вищого сорту. Вироби на основі нутового борошна характеризуються низьким глікемічним індексом, містять макро- і мікроелементи (Са, К, Mg, Na, Р, Zn, Fe, Mn, Cu, Se) [8].

Насіння чіа покращує роботу серцево-судинної системи, знижують ризик серцевих нападів та інфарктів, нормалізують кров'яний тиск за рахунок вмісту омега-3, забезпечує здоровий стан шкіри, покращує згортання крові, знижує рівень холестерину за рахунок омега-6. Вміст ПНЖК в чіа перевищує в декілька разів їх вміст в оливковій олії, ікрі лосося та печінці тріски [8].

Джерелом великої кількості антиоксидантів є матча, їх вміст в 137 раз перевищує вміст в зеленому чаю, та 70 раз в апельсині. Чай містить велику кількість катехинів, які в свою чергу протидіють вільним радикалам, призупиняють дію стовбурових клітин раку, уповільнюють процес старіння а також зміцнює організм. А також багатий вітамінами А і С [8].

Для очищення організму від токсичних речовин та радіонуклідів, відновлення обміну речовин в дієтичному харчуванні застосовують добавку «Вітапектин». Окрім цього, «Вітапектин» покращує організм, покращує роботу серцево-судинну систему, ШКТ та печінки [8].

Квітковий пилок виводить радіонукліди та важкі метали з організму, підвищує захисні функції організму до іонізуючої радіації. Пилок покращує імунну систему, розумову та фізичну працездатність, покращує апетит

Впровадження геродієтичного меню в готелі ресторані є актуальним та необхідним, так як її вирішення впливає на життя людини, сприяє зменшенню різноманітних захворювань, знижує ризик передчасного старіння.

Висновки.

Отже, впровадження геродієтичне меню заданого хімічного складу та спрямованої дії, є важливою складовою функціональних продуктів харчування. Впровадження геродієтичне меню в готельно-ресторанну господарстві дає можливість надавати нову послугу, яка раніше не застосовувалась, а також підвищити конкурентоспроможність готелю, покращити імідж ресторану, збільшити кількість постійних гостей.

Література:

1. Hotel Delfin Plava Laguna [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.booking.com/hotel/hr/delfin.ru.html>
2. The Rose Garden at Suan Sampran [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.hotels.com/go/thailand/rose-garden>
3. Grand Hyatt Singapore (SG Clean) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.booking.com/hotel/sg/grand-hyatt-singapore.uk.html>
4. Новітні технології оздоровчих продуктів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://tr.knute.edu.ua/files/2010/10/9.pdf>
5. Розробка та впровадження в ресторанному господарстві технології м'ясних січених виробів підвищеної біологічної цінності [Електронний ресурс] / Калюжний Іван Володимирович, Свідло Карина Володимирівна. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoefgiehjai/index.html>.
6. Використання вишнево-бурякового пюре у виробництві мармеладу геродієтичного призначення [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/29182?locale=uk>.

7. Проблеми старіння та довголіття. Науково-практична конференція "Здоров'я, харчування, довголіття" [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoeofgiehjai/index.html>.

8. Інноваційні технології харчової продукції функціонального призначення: монографія. / За ред. О. І. Черевка, М.І. Пересічного – 4-те вид., переробл. та допов. - Х.: Харківський. держ. унів. харчув. і торгівлі, 2017.–940 с.

References:

1. Hotel Delfin Plava Laguna [Electronic resource] - Mode of access to resource: <https://www.booking.com/hotel/hr/delfin.ru.html>

2. The Rose Garden at Suan Sampran [Electronic resource] - Access mode to the resource: <https://ua.hotels.com/go/thailand/rose-garden>

3. Grand Hyatt Singapore (SG Clean) [Electronic resource] - Mode access to the resource: <https://www.booking.com/hotel/sg/grand-hyatt-singapore.uk.html>

4. The latest technologies of health products [Electronic resource] - Mode access to the resource: <http://tr.knute.edu.ua/files/2010/10/9.pdf>

5. Development and implementation of technology in the restaurant industry meat sliced products of increased biological value [Electronic resource] / Kalyuzhny Ivan Vladimirovich, Svidlo Karina Vladimirovna. - 2020. - Resource access mode: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoeofgiehjai/index.html>.

6. The use of cherry-beet puree in the production of marmalade herodietic purpose [Electronic resource]. - 2018. - Mode of access to the resource: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/29182?locale=uk>.

7. Problems of aging and longevity. Scientific and Practical Conference "Health, nutrition, longevity" "[Electronic resource]. - 2016. - Resource access mode: <chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoeofgiehjai/index.html>.

8. Innovative technologies of functional food products purpose: monograph. / For ed. OI Cherevka, MI Peresichnoho - 4th ed., Revised. and add. - H. : Kharkiv. state univ. I ate. and trade, 2017. - 940 p.

Abstract. Today, the problem of geriatric nutrition for the elderly is quite relevant, as every fourth person is retired. Properly organized nutrition for such people better systems and organs, the level of protective response. The article substantiates the use and implementation of geriatric menu for people of hygienic age, analyzes hotel and restaurant facilities, studies the contingent of consumers, reveals the principles of herodietic nutrition, and describes the impact of products from the recommended menu on the health of people of hygienic age

Key words: innovation, heroic menu, hotel enterprise, competitiveness, elderly people, hotel services.

УДК 338.439:637

ANALYTICAL EVALUATION OF TENDENCIES AND PROSPECTS FOR DAIRY CATTLE DEVELOPMENT IN UKRAINE**АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ****Chukhlib A.V./ Чухліб А.В.***c.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.***Bragar D.A./ Брагар Д.А.***student /студентка**Національний університет біоресурсів і природокористування України,**Київ, вул. Героїв оборони, 11, 03041**National University of life and environmental sciences of Ukraine,**Kiev, Heroiv Oborony Str. 11, 03041*

Анотація. В статті здійснено ретроспективний аналіз виробництва молока, оцінено сучасний стан молочного скотарства в Україні. Розкрито методичний інструментарій виявлення тенденції в рядах динаміки, побудови математичної функції, моделюючої динаміку досліджуваного показника. Побудовано лінійну трендову модель валового надою молока, проведено прогностичні розрахунки обсягів його виробництва, що дозволяє обґрунтувати перспективи розвитку молочного скотарства.

Ключові слова: валовий надій молока, тенденція, тренд, модель, прогноз.

Вступ.

Молочне скотарство – традиційна галузь сільського господарства України, що забезпечує молокопереробні підприємства сировиною, впливає на формування і функціонування ринку молока і молочних продуктів, економічну та продовольчу безпеку країни.

Молоко містить понад 100 речовин, необхідних для організму людини: білки, жири, вуглеводи, мінеральні речовини, вітаміни, ферменти, гормони, антитіла та інші біологічно активні речовини. Збалансованість та перетравність амінокислотного складу білків молока належить до найбільш біологічно цінних. Біологічну цінність молочного жиру підвищують присутні в ньому жирні кислоти, арахідонова кислота, фосфоліпіди, вітаміни А, D, Е та мінеральні речовини – кальцій і фосфор [3]. Таким чином, молоко та продукти його переробки характеризуються харчовою і біологічною цінністю, дієтичними властивостями і виступають незамінними продуктами збалансованого харчування людини.

Метою статті є аналітична оцінка сучасного стану молочного скотарства України, виявлення тенденцій та перспектив його розвитку.

Основний текст.

Упродовж останніх десятиліть спостерігаються тенденції значного спаду в галузі молочного скотарства. Поголов'я корів в усіх категоріях господарств зменшилось у 2020 р. порівняно з 2000 р. на 64%, порівняно з 2006 р. – на 50,8% і становило 1788,5 тис. гол. (табл. 1).

Валовий надій молока зменшився з 13286,9 тис. т у 2006 р. до 9263,6 тис. т у 2020 р., або на 30,3%. Водночас, спостерігається зростання середньорічного удою молока від однієї корови на 40,4%. Протягом 2006-2020 рр.

прослідковується зниження питомої ваги господарств населення у загальному обсязі виробництва молока. Зокрема, в 2006 р. їх частка у виробництві молока становила – 81,5%, в 2020 р. – знизилась до 70,2%.

Таблиця 1 - Динаміка виробництва молока в Україні за 2006-2020 рр.

Рік	Кількість корів, тис. голів	Валовий надій, тис. т	Середній річний удій молока від однієї корови, кг
2006	3635,1	13286,9	3652
2007	3346,7	12262,1	3665
2008	3095,9	11761,3	3793
2009	2856,3	11609,6	4049
2010	2736,5	11248,5	4082
2011	2631,2	11086,0	4174
2012	2582,2	11377,6	4361
2013	2554,3	11488,2	4446
2014	2508,8	11132,8	4508
2015	2262,7	10615,4	4644
2016	2166,6	10381,5	4735
2017	2108,9	10280,5	4820
2018	2017,8	10064,0	4922
2019	1919,4	9663,2	4976
2020	1788,5	9263,6	5129

Найбільш ефективним способом виявлення тенденції виробництва молока є аналітичне вирівнювання. При цьому рівні динамічного ряду виражаються у вигляді часових функцій:

$$y = f(t) \quad (1)$$

У кожному окремому випадку аналітичне вирівнювання може бути здійснено за тією або іншою математичною функцією.

Рівняння лінійного тренду має вигляд:

$$Y_t = a_0 + a_1 t, \quad (2)$$

де a_0 , a_1 - параметри прямої (початковий рівень і щорічний приріст); t - час.

Параметри a_0 і a_1 визначають способом найменших квадратів, розв'язавши систему нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum t = \sum y \\ a_0 \sum t + a_1 \sum t^2 = \sum yt \end{cases} \quad (3)$$

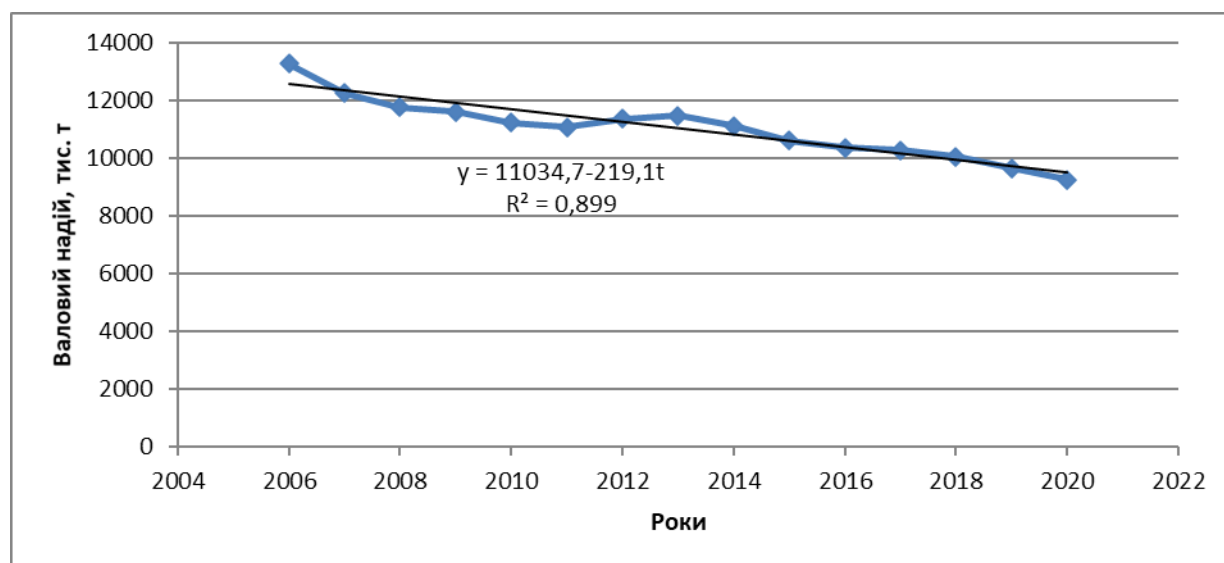
За розрахунковими даними табл. 2 побудовано лінійну трендову модель:

$$Y_t = 11034,7 - 219,1t \quad (4)$$

Лінійна функція достатньо точно відображує тренд валового надою молока, оскільки вирівняні рівні динамічного ряду достатньо близькі до даних емпіричного ряду. Вирівняний ряд динаміки валового надою молока, абстрагований від випадкових коливань, характеризується систематичним зниженням. Середнє щорічне зниження валового надою молока за 2006-2020рр. становить 219,1 тис. т.

Таблиця 2 - Виявлення тенденції валового надою молока за 2006-2020 рр.

Рік	Валовий надій, тис.т	Аналітичне вирівнювання за прямою			
		t	t ²	yt	y _t
2006	13286,9	-7	49	-93008,3	12568,41
2007	12262,1	-6	36	-73572,6	12349,31
2008	11761,3	-5	25	-58806,5	12130,22
2009	11609,6	-4	16	-46438,4	11911,12
2010	11248,5	-3	9	-33745,5	11692,03
2011	11086,0	-2	4	-22172	11472,94
2012	11377,6	-1	1	-11377,6	11253,84
2013	11488,2	0	0	0	11034,75
2014	11132,8	1	1	11132,8	10815,65
2015	10615,4	2	4	21230,8	10596,56
2016	10381,5	3	9	31144,5	10377,47
2017	10280,5	4	16	41122	10158,37
2018	10064,0	5	25	50320	9939,28
2019	9663,2	6	36	57979,2	9720,18
2020	9263,6	7	49	64845,2	9501,09
Σ	165521,2	0	280	-61346,4	165521,2

Рис. 1 - Динаміка фактичних і теоретичних обсягів валового надою молока в Україні за 2006-2020 рр.

Прикладний аспект використання побудованої трендової моделі для прогнозування виробництва молока може бути реалізований лише після перевірки її на адекватність. З цією метою обчислюють коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum (Y_t - y_t)^2 \div n}{\sum y_t^2 \div n - \left(\frac{\sum y_t}{n} \right)^2} \quad (5)$$

Якщо фактичне значення коефіцієнта детермінації перевищить теоретичне значення, визначене за таблицею критичних значень, це означатиме, що трендова модель є адекватною.

Інший спосіб перевірити трендову модель на адекватність – розрахувати стандартну похибку апроксимації:

$$\nu = \sqrt{\frac{1}{n-m-1} \times \sum \left(\frac{Y_t - y_t}{y_t} \right)^2} \times 100\%, \quad (6)$$

де y_t , Y_t – відповідно емпіричні та теоретичні рівні валового виробництва молока, n – число рівнів динамічного ряду, m – кількість параметрів трендового рівняння.

Стандартна похибка апроксимації становить:

$$\nu = \sqrt{\frac{1}{n-m-1} \times \sum \left(\frac{Y_t - y_t}{y_t} \right)^2} \times 100\% = \sqrt{\frac{1}{15-2-1} \times 0,010873} \times 100\% = 3,01\% \quad (7)$$

Модель вважається адекватною, оскільки значення стандартної похибки апроксимації не перевищує 15%.

Точкова оцінка прогнозу виробництва молока на 2021 р. становитиме:

$$Y_{2021} = 9282 \text{ тис. т} \quad (8)$$

Для побудови інтервальної оцінки прогнозу необхідно визначити довірчі межі для прогнозного значення валового надою молока зі встановленим рівнем ймовірності.

Стандартна похибка прогнозу обчислюється за формулою:

$$\sigma_p = \sigma_\varepsilon \times \sqrt{\frac{n+1}{n} + \frac{3 \times (n+2\nu-1)^2}{n \times (n^2-1)}} = 396,75 \quad (9)$$

де ν – інтервал прогнозу; σ_ε – залишкове середньоквадратичне відхилення, що обчислюється за формулою:

$$\sigma_\varepsilon = \sqrt{\frac{\sum (Y_t - y_t)^2}{n-m}} = \sqrt{\frac{1508765,067}{15-2}} = 340,674 \quad (10)$$

Довірчі межі прогнозних значень валового надою молока визначаються нерівністю:

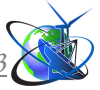
$$Y_{2021} = Y_t \pm t \sigma_\varepsilon = 9282 \pm 702,2 \text{ тис. т} \quad (11)$$

$$t_{0,95} = 1,77$$

Заключення і висновки.

Аналітична оцінка стану та тенденцій виробництва молока в Україні виокремила низку взаємопов'язаних чинників, що призвели до негативних наслідків. Зменшення поголів'я корів призвело до зниження обсягів виробництва молока; головним виробником молока залишаються господарства населення, частка яких у загальному обсязі виробництва молока в 2020 р. становила 70,2%; низька якість молочної сировини спричиняє невідповідність молочної продукції вимогам СOT і ЄС, обмежує можливості для розширення асортименту молочної продукції, ринків її збуту.

Статистичний інструментарій дозволяє провести комплексний аналіз виробництва молока, здійснити науково обґрунтовані прогнози, виступає

управлінським інструментом для обґрунтування стратегії розвитку молочного скотарства. Для розвитку молочного скотарства необхідним є збільшення поголів'я молочних корів, якісне оновлення їх породного складу, технічне переоснащення ферм та технологічних процесів, що сприятиме збільшенню обсягів виробництва молока, підвищенню якісних показників молочної продуктивності корів до міжнародних нормам якості, розширенню ринків збуту конкурентоспроможної молочної продукції.

Литература:

1. Лозовик Д. Б. Національні тенденції розвитку ринку молока та молочних продуктів. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3121>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Щупак Н. В., Чухліб А. В. Аналітична оцінка ринку молочної продукції в Україні. Наукові підсумки 2019 року: Зб. тез доповідей XXXVII Міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. м. Вінниця, 09 грудня 2019 р. Ч. 5., С. 60-62

Abstract. *The retrospective analysis of milk production presented, the current state of dairy cattle development in Ukraine is assessed in the article. Methodical means of revealing tendencies in time series, construction of mathematical function modeling dynamics of researched indicator are opened. A linear trend model of gross milk yield is constructed, prognostic calculations of its production volumes are carried out, which allows to substantiate the prospects of dairy cattle breeding development.*

Key words: *gross milk yield, trend, tendencies, model, forecast.*

Стаття відправлена: 07.12.2021 г.

© Чухліб А.В.

UDC 614.2:001

QUALITY MANAGEMENT IN HEALTHCARE

Les A. V.

c.e.s., as. prof.

ORCID: 0000-0002-1746-3744

Rashchenko A. V.

c.e.s., as. prof.

ORCID: 0000-0002-7603-072X

Tarasenko Yu. M.

Polissia National University

Ukraine, Zhytomyr, Stary Boulevard, 7, 10008

Abstract. This article examines the issue of quality management of health services as part of improving the competitiveness of health care. It is established that different participants in the process of providing medical services interpret the concept of quality differently. In the context of the study, a focused group interview was conducted with direct participants in the process of providing medical services (patients, health workers, management of medical institutions). The study used the method of building a Customer Journey Map to understand the feelings of patients. The main problems that may occur during hospitalization and appropriate treatment are also highlighted.

Key words: quality management, medical services, highly qualified medical care

Introduction.

The basis of the national health policy of most developed countries is to ensure high quality health care. This interpretation is logical, because the quality of life of the population depends on the health of residents. The quality of medical services is the criterion for the effectiveness of the state health care system. This study examines the management of quality of medical services in particular approaches to its definition.

Main text

In the context of research on the quality of health services, it was found that there are several groups of indicators and approaches to their evaluation. The following parties are involved in the process of assessing the quality of medical services: the state (Ministry of Health, regional health departments, etc.), health care institutions (management), health workers (staff of medical education institutions), and patients (service consumers). It is logical that different parties differently determine the priority of quality indicators of medical services. This issue can be addressed through a focused group interview with various stakeholders, direct participants in the process of providing medical services (patients, health professionals, management of medical institutions).

It is well known that the method of focused group interviews is widely used in sociology as a qualitative method of gathering information. This method is an auxiliary tool in the process of solving the tasks set in the study. In the process of communication of the moderator of the group study, a research hypothesis was formed: the ranking of quality criteria for medical services depends on the group of stakeholders. In the process of improving medical services, an important step is to establish criteria for patient satisfaction. Therefore, first of all, it was decided to

conduct a focus group survey of patients who received services at the National Institute of Cardiovascular Surgery M. M. Amosov for the last five years. The algorithm for conducting a focused group interview is given in table 1.

Table 1 - Focused group interview algorithm

Number	The name of the stage	Contents of the stage
1	Formation of the purpose and tasks of research	Goal: to identify key criteria for assessing the quality of medical services (provision of highly specialized medical care)
2	Determining the number of participants	Stakeholders are divided into three groups. The first group of patients consisted of 10 people. The second group of medical workers consisted of 8 doctors. The third group of heads of institutions included 5 people.
3	Choosing a moderator and formation of a scenario for a focused group interview	Moderator of the discussion: Yuri Tarasenko. The scenario of the study included a discussion of a key issue - the ranking of criteria for assessing the quality of medical services.
4	Determining the location of a focused group interview	The place and time of the research were agreed with each group of participants separately.
5	Conducting a focused group interview	Three separate discussions were held with different stakeholder groups. The duration of the focus group is 40 minutes.
6	Analysis of results and preparation of the report	The results of the focused interview were analyzed and systematized (Fig. 2).

All participants in focused group interviews have the same social status, which improves the process of communication and highlighting their own opinions. Prior to the meeting, all respondents were informed about the topic of the discussion and had experience working or receiving services in third-level health care facilities. Therefore, the application of the focused group method allows to summarize and rank the list of key indicators of the quality of health services for different groups of stakeholders, which cannot be done through the analysis of statistics and medical reports.

The main task of the study is to identify key indicators of the quality of medical services. In the course of the discussion, the respondents were acquainted with the list of possible indicators based on the SERVQUAL model, which is one of the tools for assessing the quality of service provision. The field of health care is quite specific, so we have adapted the indicator of the model to the conditions of medical services (Fig. 1). The use of the parameters of the "SERVQUAL" concept involves the discussion of indicators within the institution and with patients, so the meetings provided as part of a focused group interview fully meet these requirements.

Respondents are familiar with the concept of quality of medical services. All those present during the discussion expressed their understanding of the need to improve the quality of medical services, as well as noted the relevance and timeliness of the issue. The fig. 2 shows the results of the focus groups.

When talking about the criterion of accessibility of medical services, all, without exception, members of the patient group meant the financial component (cost of

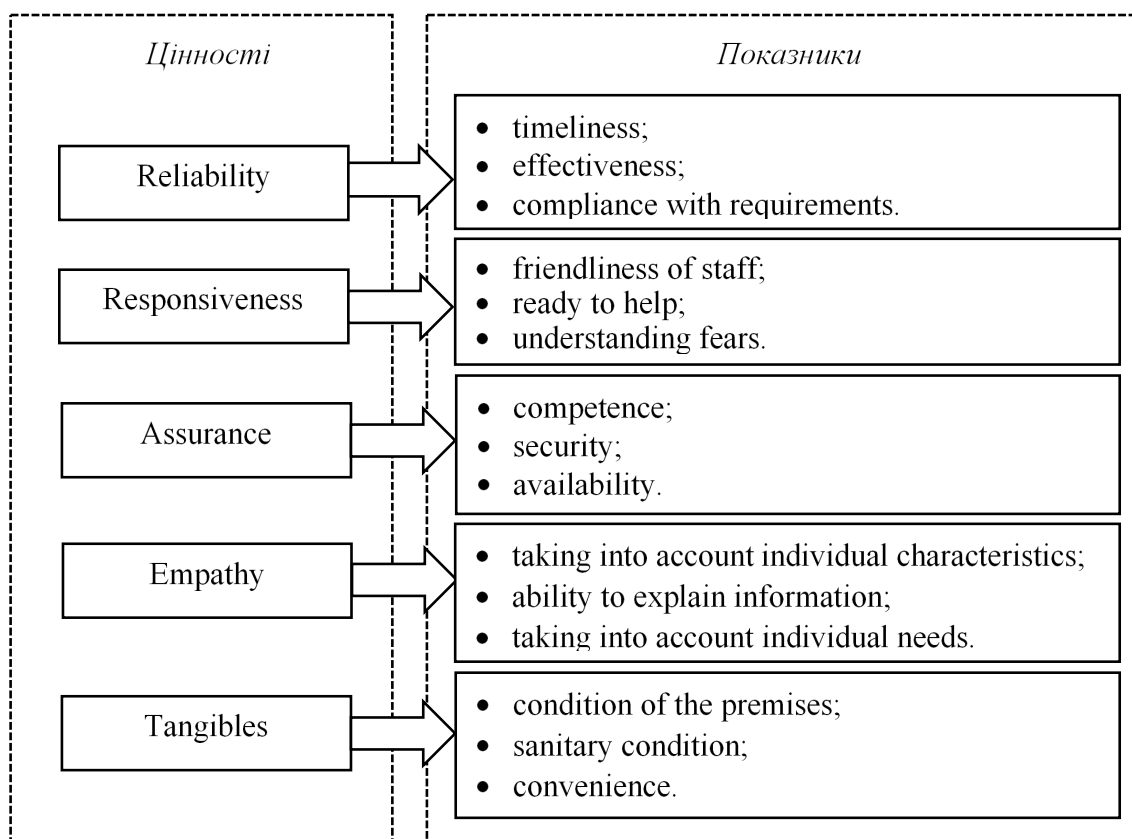

Figure 1 - Groups of indicators of quality of medical services

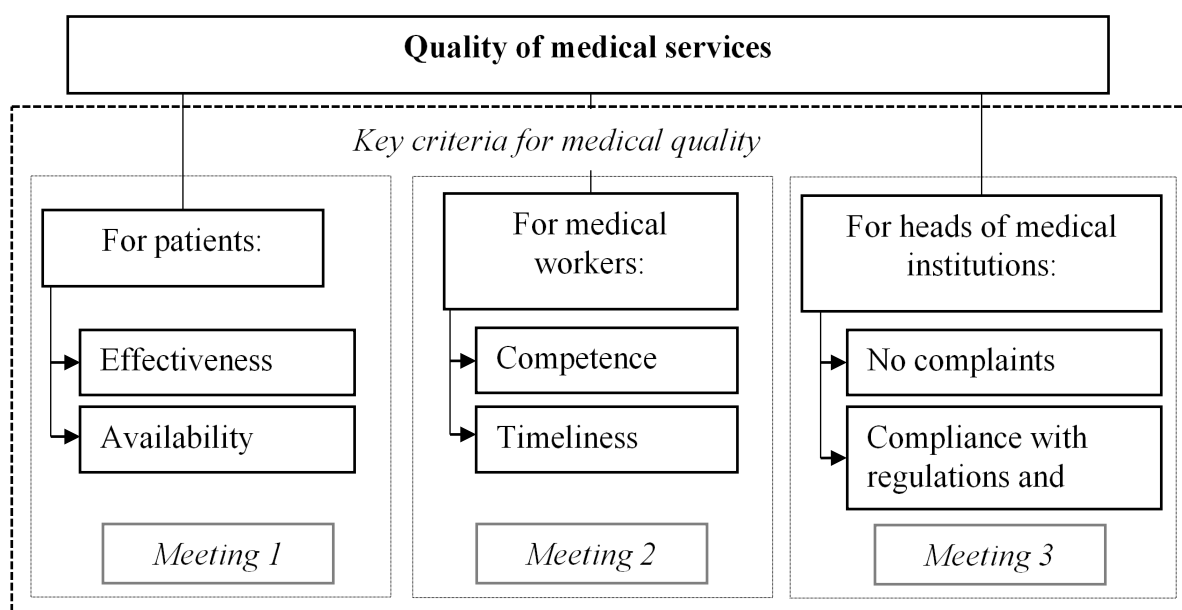

Figure 2 - Priority of quality criteria for medical services for different stakeholder groups based on focus group results

materials, work of medical workers, road to the medical institution and accommodation of relatives caring for the patient). The cost of providing highly specialized medical care is high and not always available to the middle class of our population. Therefore, during the discussion, two proposals for solving the problem were identified:

- state aid;
- insurance medicine.

When talking about the criterion of accessibility of medical services, all, without exception, members of the patient group meant the financial component (cost of materials, work of medical workers, road to the medical institution and accommodation of relatives caring for the patient). The cost of providing highly specialized medical care is high and not always available to the middle class of our population. Therefore, during the discussion, two proposals for solving the problem were identified:

- state aid;
- insurance medicine.

It is also logical to point out the criterion of clinical effectiveness as key, as the main purpose of applying to a health care facility is recovery. Interestingly, the respondents noted that it is not important to using innovative treatments.

The group of medical workers included practicing surgeons. Two key indicators of the quality of health care were identified. Discussing the competence of medical staff, it was found that this concept includes continuous training and self-development of doctors. Most health care facilities in Ukraine lack a motivational component that encourages staff to improve their skills. This aspect is declarative and enforced.

The timeliness of patients' access to health care is identified as a major problem with the negative consequences of treatment. It is important to form the responsibility of the population for their own health (healthy lifestyle, proper nutrition, disease prevention, regular medical examinations).

In order to study the perception of patients' medical services that they will receive during a visit to a medical institution, the method of building a Customer Journey Map (CJM) was used. The method refers to qualitative methods of sociological and marketing research. It is a study and visualization of the client experience of a particular patient (person), which he will receive when solving a particular medical problem. For this study, the CJM method was used as an indicator of those points of interaction where patients need the most support from clinic staff. The method of constructing CJM included communication with one of the patients of the Consultative Polyclinic of NISS. M.M. Amosov (the patient's name was changed to ensure the patient's anonymity) and study of his experience of visiting a medical institution. Based on the information received with the help of the UXPressia tool, a patient experience card was built and recommendations were developed to improve the quality of medical services table 2.

Table 2 - The result of creating a CJM

Points of Interaction	Client's Problems	Ideas / opportunities
PROBLEM	None of the doctors gave Serhiy clear and understandable answers to questions about his health and further treatment. During his visits to health care facilities in the city, Serhiy was constantly in a state of stress and nervous tension	Develop and issue patient programs with a list of mandatory procedures and tests to be passed, addresses of clinics (including private ones), and other necessary measures. Introduce psychological training courses for doctors that will teach basic approaches to communicate with patients, taking into account their individual needs.
PREPARATION OF DOCUMENTS	There is no complete list of documents required for consultation at the Clinic. There is no understanding of which of the doctors should prepare certain documents and how urgently. Limited communication channels. There is no possibility to make an online appointment with a doctor.	Develop additional pages of the Clinic website with a more detailed description of preparation for admission and a list of all necessary documents. Ensure the publication of the work schedule of specialists and the rules of conduct and cost of the most common diagnostic tests and services in various institutions of the health care system. Introduce alternative channels of communication in various health care facilities.
VISIT TO NISSH NAMED AFTER M.M.AMOCBA	There is no possibility of preliminary remote recording and you will have to plan a trip to Kyiv in such a way as to be in the Clinic for several days. There are not enough parking spaces on and around the hospital. There are not enough employees in the reception department. Only one person works at the registry, which creates queues and additional time.	Hang signposts leading to the Consultative Polyclinic and the reception desk. At least two nurses should work behind the counter during busy times. Introduce an electronic recording system (or telephone recording) for consultation with a specialist
	Patients are not warned about the need to undergo PCR testing to visit the doctors of the Clinic.	Disseminate information on necessary PCR testing of patients referred to the Clinic among cardiologists in regional centers. Provide information on necessary PCR testing on the Clinic's website
VISIT TO THE DOCTOR	Negative experience while waiting for a doctor's appointment.	Free Wi-Fi. Brochures about additional medical services. TV, vending machines in the waiting room.
	The doctor did not share with the patients the preliminary results of the examination.	Provide patients with a printed version of the report or results. Be sure to share preliminary results with patients before asking them for medical tests.
EXAMINATION	Due to the tight schedule of the laboratory and the doctor, we have to wait a long time for additional examinations and doctor's appointments. Due to the impossibility of passing all diagnostic procedures in one day, the patient had to stay in the city for another day.	Optimize hospital stays by clearly disclosing the minimum set of tests and tests required to visit the Clinic
	The doctor explained the treatment regimen and gave recommendations. However, the patient still had a feeling that he had not asked everything and he still had a feeling of anxiety and uncertainty.	Provide patients with the opportunity for additional counseling, distribute printed brochures with recommendations, maintain contacts with doctors in the regional centers.

Summary and conclusions

Therefore, we can conclude that all groups of participants in the provision of medical services differently rank quality indicators. None of the groups of

respondents mentioned the condition of the premises and wards, as there were more pressing issues. The need to promote disease prevention is obvious.

Having studied the experience of the patient of NISS named after MM Amosov found that the main purpose of the visit is to obtain a correct diagnosis and recovery. One of the obstacles is the lack of mutual understanding between the doctor and the patient due to the low level of education of the latter in medical terminology. A number of proposals have been developed to improve the level of service and eliminate bureaucratic issues (the possibility of electronic recording, improving the conditions of waiting rooms, electronic schedule of specialists, etc.).

References:

1. Lei P, Jolibert A. A three-model comparison of the relationship between quality, satisfaction and loyalty: an empirical study of the Chinese healthcare system. *BMC Health Serv Res.* 2012; 12(1):436.
2. Parasuraman A, Zeithaml VA, Berry LL. A conceptual model of service quality and its implications for future research. *J Mark.* 1985;49(4):41-50.
3. What is Customer Journey Map? <https://www.visual-paradigm.com/guide/customer-experience/what-is-customer-journey-mapping/>

Article sent: 12.07.2021

© Les A.V., Rashchenko A.V., Tarasenko Yu.N.

УДК 351.83

**MAIN ELEMENTS OF THE ECONOMIC MECHANISM OF NATURE
MANAGEMENT****ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ****Sokolova N.M. / Соколова Н.М.***s.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0003-0678-8882

*National Transport University, Kyiv, Omelianovycha-Pavlenka, 1, 01010**Національний транспортний університет, Київ, Омеляновича-Павленка, 1, 01010*

Анотація. Досліджено основні економічні методи регулювання природокористування і природоохоронної діяльності. Проаналізовано наукові погляди щодо економічного механізму, окремі елементи природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Визначено напрями реалізації ефективного механізму державного регулювання природокористування та охорони довкілля.

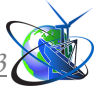
Ключові слова. природокористування, економічний механізм, природні ресурси, економічні інструменти, сталий розвиток.

Вступ.

Зростаюча інтенсивність експлуатації природних ресурсів, кризовий стан економіки збільшують ризик виникнення техногенних катастроф, не дозволяють як державі, так і окремим природокористувачам виділяти в повному обсязі кошти, необхідні для здійснення заходів щодо зниження рівня впливу на навколишнє середовище, вимагають розробки оптимальної еколого – економічної стратегії подальшого розвитку народного господарства, що розширить можливості управління ним та рівнем екологічної безпеки. Високий рівень концентрації важкої промисловості, необґрунтовані масштаби меліорації земель, екологічний волюнтаризм у розвитку і розташуванні продуктивних сил та фінансування природоохоронних заходів за залишковим принципом призводять до екологічної кризи. Економічне зростання та підвищення рівнів споживання населення часто супроводжуються погіршенням стану навколишнього природного середовища. І лише після усвідомлення того, що довкілля вже не відповідає бажаним параметрам життя, починають упроваджуватися заходи щодо його покращення. Україна була першою серед держав СНД яка почала реалізацію концепції платного природокористування. Сьогодні в країні прийнята низка законів, прямо пов'язаних з проблемами природокористування, в яких подаються економічні механізми здійснення екологічної політики [2].

Загальна частина.

Засади економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища зафіксовані в Х розділі Закону України «Про охорону навколишнього середовища». Перевага надається екологічному нормуванню, лімітуванню, ліцензуванню, експертизі, контролю, тобто забезпеченню виконання відповідних стандартів і норм примусом із боку держави, що не спонукає підприємства, установи й організації до здійснення природоохоронної

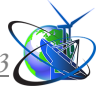
діяльності [1]. Ситуація що склалася, частково може бути пояснена складністю поняття економічного механізму природокористування та різноманітністю його компонентів. Економічний механізм – це сукупність різних форм і методів практичного використання економічних законів, зведених у певну систему відповідно до вимог об'єктивних законів розвитку природних систем [4]. Економічний механізм відіграє надзвичайно важливу роль у реалізації цілей екологічної політики суб'єкта господарювання на будь-якому рівні: держави, галузі, території, підприємства.

Економіка природокористування охоплює дві групи пов'язаних між собою проблем: по-перше, як знайти і найефективніше використати необхідні у виробництві й споживанні ресурси; по-друге, як передбачити або ліквідувати забрудненість довкілля. Ці проблеми слід розв'язувати з урахуванням зміни потреб – особистих і громадських, споживчих і виробничих [5]. Основною метою економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності є: стимулювання шляхом упровадження еколого-економічних інструментів, за якими природокористувачі повинні зменшувати шкідливий вплив на довкілля, раціонально та ощадливо використовувати природні ресурси, зменшувати енерго- і ресурсомісткість одиниці продукції; створення за рахунок коштів, отриманих від екологічних зборів та платежів, незалежного від державного й місцевих бюджетів джерела фінансування природоохоронних заходів та робіт, що потребує розроблення і впровадження економічних механізмів регулювання природокористування [6]. Виділяють два види елементів економічних механізмів та інструментів екологізації економіки загалом та природокористування зокрема: макроекономічні, котрі функціонують у межах всієї країни, та спеціальні, що орієнтовані безпосередньо на регулювання охорони навколишнього природного середовища й використання природних ресурсів [8].

Як відзначає О. О. Веклич, основними елементами економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності є збори за використання природних ресурсів і забруднення довкілля, деякі податкові пільги, система фінансування природоохоронних заходів, механізм відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства [2].

Економічний механізм природокористування та природоохоронної діяльності в Україні ґрунтується на наступних основних засадах: платність за спеціальне використання природних ресурсів, за шкідливий вплив на довкілля, цільове використання коштів, отриманих від зборів за спеціальне використання природних ресурсів та забруднення довкілля, на ліквідацію джерел забруднення, відновлення та підтримання природних ресурсів у належному стані.

Економічний механізм природокористування ставить за мету вирішити завдання раціонального використання природних ресурсів, при цьому врахувати інтереси населення та суб'єктів господарювання за рахунок формування безпечного середовища з погляду екології, сприяти впровадженню і фінансуванню програм щодо збереження та покращення стану навколишнього природного середовища або недопущення згубних наслідків для нього.

Для досягнення конкретних позитивних результатів у всьому світі найбільш ефективним визнано застосування економічних, адміністративно – організаційних, соціально - економічних складових регулювання природокористування. Більше того, саме вони здатні не тільки стабілізувати екологічний стан, а й попередити його погіршення. Система фінансування в умовах переходу до ринкової економіки формується на основі таких головних джерел: Державного бюджету України та місцевих бюджетів; фондів охорони навколишнього природного середовища всіх рівнів; власних коштів підприємств; іноземних надходжень та інвестицій; інших позабюджетних коштів. Економічний механізм природокористування за умови виконання цих завдань спрямований на досягнення основних принципів, а саме [9]: економічне забезпечення раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища реалізується за допомогою послідовного здійснення всіх економічних заходів, включених в економічний механізм; стимулююча функція полягає у створенні умов економічної зацікавленості підприємств і підприємців у дотриманні поставлених перед ними вимог екологічного законодавства.

Наукове та практичне впровадження економічного механізму природокористування повинні відповідати наступним принципам: системності, пропорційності, плановірності, що в свою чергу передбачає всебічну комплексну оцінку впливу виробництва на довкілля та його відповідні реакції, виключення порушень природних взаємозв'язків у навколишньому природному середовищі, перспективне і поточне планування раціонального використання природних ресурсів, що приводить до зростання сукупного суспільного продукту, національного доходу і підвищення життєвого рівня громадян.

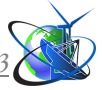
Аналізуючи сучасний стан економічного механізму природокористування та діяльності щодо збереження природного середовища в нашій країні свідчить про низьку результативність, а також про певну неспроможність щодо забезпечення умов для нормального функціонування суб'єктів господарювання.

Основними показниками недосконалості економічного механізму природокористування в Україні є:

- не є цікавим для суб'єктів господарювання з погляду проведення заходів для збереження природного навколишнього середовища за власні кошти, тобто має низьку економічну привабливість;
- не є гнучким, тобто не досить ефективно й оперативно реагує на зміни економічних та екологічних процесів у державі;
- не може бути інтегрований в інші економічні показники та важелі господарської діяльності.

Таким чином, для економічного механізму природокористування в Україні характерними рисами можна вважати такі:

- не стимулює суб'єктів господарювання до впровадження таких способів реалізації своєї діяльності, які є екологічно безпечними;
- обмежує впровадження інноваційних еколого – орієнтованих технологій, що призводить до закономірного погіршення якості довкілля [3].

Економічний механізм природокористування є основою сталого розвитку України та може бути здійснений такими шляхами:

- шляхом покращення екологічного законодавства, збільшення впливу екологічного права на провадження господарської діяльності;
- шляхом підвищення значення екологічних характеристик товарів та послуг не тільки на стадії виробництва а й під час використання та утилізації;
- шляхом підвищення рівня екологічної обізнаності громадськості, пропаганди екологічної відповідальності, нарощування природоохоронного потенціалу тощо [7]. Андреева

Висновки.

Оцінка сучасного природокористування в Україні вказує на необхідність розроблення цільового економічного механізму впливу на різноманітних природокористувачів, щоб вони могли ставити перед собою мету отримання прибутків від екологоорієнтованої дії в довготерміновій перспективі. Сучасні проблеми у сфері екології, що притаманні нашій країні, характеризуються недосконалим законодавством та економічним механізмом регулювання природоохоронною діяльністю загалом, не менш важливим є також низький рівень обізнаності населення щодо стану навколишнього природного середовища та шляхів його збереження або мінімізації наслідків впливу. Не досить уваги приділяється питанням щодо усунення та недопущення негативних наслідків від провадження економічної діяльності суб'єктами господарювання. Запропоновані шляхи удосконалення економічного механізму природокористування в Україні базуються на використанні нового досвіду та позитивного мотивування, а також спрямовані на раціональне природокористування за рахунок залучення та заохочення господарюючих суб'єктів. Запровадження запропонованих шляхів має забезпечити напрям сталого економічного розвитку, що означає не лише задоволення потреб населення нині, а й турботу про наступні покоління.

Література:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI// Відомості Верховної Ради України. 2011. -№ 26. -1284 с.- Ст. 218.
2. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О.О. Веклич. – К. : Укр. ін-т досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2003. – 88 с.
3. Макарова В.В. Еколого-економічний складник поняття «сталий розвиток». Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Електронне наукове фахове видання. Дніпро : Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. 2019. Вип. 3(20). 2019. С. 417–421. URL: www.easterneurope-ebm.in.ua. (дата звернення : 05.12.2021).
4. Гаман П.І. Зміст економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності / П.І. Гаман // Бізнес-навігатор. – 2004. - № 5. – С. 12. – (Серія «Економіка і підприємництво»).

5. Костишин О.О. Механізм раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища [Електронний ресурс] / О.О. Костишин. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/110.pdf>.

6. Вишнякова А.М. Еколого-економічні проблеми раціонального використання територій (на прикладі приморських територій) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього природного середовища» / А.М. Вишнякова. – К., 2004. – С. 7.

7. Андрєєва Н. Технології стратегічного екологічного управління сучасним підприємством: методи та інструментарій впровадження/ Н.Андрєєва, О.Мартинюк. Економіст. 2013. № 1. С. 22–25.

8. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С.В. Мочерний. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.

9. Costanza R. An Introduction to Ecological Economics. / Costanza R. - Stuttgart: Lucius& Lucius, 2001. – 355 p.

Abstract. *The basic economic methods of regulation of nature use and nature protection activity are investigated. Scientific views on the economic mechanism, some elements of nature management and environmental protection are analyzed. The directions of realization of the effective mechanism of the state regulation of nature use and environmental protection are determined. The necessity of finding modern ways of developing and improving an effective economic mechanism of nature management is substantiated. It is determined that the main purpose of the economic mechanism of nature management is the rational use of natural resources. Ways to improve the economic mechanism of nature management in Ukraine have been identified.*

Key words: *nature management, economic mechanism, natural resources, economic instruments, sustainable development.*

Стаття відправлена: 11.12.2021р.

© Соколова Н.М.

УДК 658.8.338.1

**FORMATION AND DEVELOPMENT OF TRADE ENTREPRENEURSHIP
IN UKRAINE****СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В
УКРАЇНІ****Kulik A.V./ Кулік А.В.***c.t.s., as.prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-2601-3833

*Open International University of Human Development "UKRAINE"**23, Lvivska str., Kyiv, 02000, Ukraine**Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»***Samoilenko A.A./ Самойленко А.А.***c.t.s., as.prof. / к.т.н., доц.*

ORCID: 0000-0001-9003-9918

*Kyiv National University of Construction and Architecture,**31, ave. Air Fleet, Kyiv-037, 03037, Ukraine**Київський національний університет будівництва і архітектури,**Kiїв, просп. Повітрофлотський, 31, 03037*

Анотація. Сучасні тенденції визначають рівень організації та розвитку торговельного підприємства, від якого залежить якість торговельного обслуговування населення, темпи зростання та прискорення товарообороту, прибутковість торговельних підприємств в цілому. Саме торговельне підприємництво отримало найбільший розвиток в перші роки переходу до ринку в Україні. Воно характеризується операціями і угодами з купівлі та продажу товарів і послуг і має свою історію становлення та розвитку. Тому ми спробували надати характеристику основним етапам розвитку роздрібної торгівлі в Україні з моменту проголошення незалежності і до сьогодення та проаналізувати основні показники роздрібної торгівлі України і динаміку її структури, з метою виявлення подальшого розвитку цього сектору економіки.

Ключові слова: торговельне підприємництво, роздрібна торгівля, етапи розвитку, динаміка, товарооборот

Вступ.

Торгівля посідає особливе місце в економічній системі України та її соціальній сфері тому актуальним питанням на сьогодні залишається дослідження стану та забезпечення ефективного розвитку торговельної діяльності в сучасних умовах. Сучасний стан розвитку економіки України, нажаль, потребує суттєвого відновлення після перенесення кризи коронавірусу та двох великих локдаунів. Однією з галузей економіки, яка займає позиції лідера з надходження коштів до бюджету є торгівля. Соціально-економічна роль торгівлі полягає не стільки в її впливі на виробництво, скільки на споживання. Саме вона сприяє підвищенню рівня життя населення України шляхом задоволення їхніх потреб, та є важливою ланкою товароруку, оскільки займає проміжне положення між соціальною і виробничою сферою, здійснює збут товарів і продуктів кінцевим споживачам. Окрім того, торгівля, особливо роздрібна, одна з галузей економіки, що найбільш динамічно розвиваються. [1]

Стан розвитку торгівлі, різноманітність її структури за видами торговельних об'єктів, типами магазинів, використанням форм роздрібно

продажу товарів безпосередньо впливає на рівень задоволення споживчого попиту, якість надання торговельних послуг.

Необхідно зауважити, що криза коронавірусу та напружена військово-політична ситуація, падіння реальних доходів українців відбивається на роздрібному товарообігу, що негативно вплинуло на здійснення торговельної діяльності, оскільки покупці змінюють закупівельні звички, переходячи на більш дешеві альтернативи повсякденних продуктів.

Роздрібні торговельні підприємства мають значні можливості для поліпшення якості торговельного обслуговування та підвищення ефективності діяльності, яке не обмежується тільки прямим економічним ефектом. Створення нових робочих місць, задоволення потреб населення ще один, все соціальний, ефект торгівлі. Крім того територіальне розміщення і розвиток роздрібної торгівлі мають певні проблеми, які потребують вирішення.

Тому актуальним є дослідження становлення та сучасного стану й тенденцій розвитку роздрібної торгівлі в Україні з метою задоволення соціальних потреб суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій по проблемі.

Дослідженню проблем функціонування торговельної галузі України приділяється багато уваги вітчизняними та зарубіжними вченими. Так, Апопій В.В., Височин І.В., Лігоненко Л.О., Мазаракі А.А., Берларашвілі О.П., Кулік А.В. опікувались питаннями аналізу сучасного стану та перспективами розвитку товарообороту [2-10]. Голошубова Н.А., Гордієнко Є.С., Власова Н.О., Ковінько О.С., Пугачевська К.Й. досліджували питання щодо тенденцій розвитку роздрібного товарообороту в Україні та їх регіональних особливостей [11-14]. Мошек Г.Є., Павлова В.А., Гуляєва Н. М., Камінський С.І., Петрова О.О. у своїх роботах визначили значення роздрібної торгівлі в економіці України та оцінили ефективне управління роздрібними торгівельними підприємствами [15-18]. Але незважаючи на велику кількість робіт присвячених роздрібній торгівлі, товарообороту, управлінню торговельними підприємствами та оцінці сучасного стану торгівлі дана тема залишається актуальною та потребує додаткових досліджень.

Метою статті є розмежування поетапного становлення роздрібної торгівлі України, аналіз сучасного стану та перспективи розвитку підприємств роздрібної торгівлі в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Окремі автори [19-22] пропонують розрізняти декілька етапів розвитку роздрібної торгівлі в незалежній Україні (табл. 1.)

Торговельні підприємства мають на вибір багато шляхів розвитку, але, нажаль, не всі вони доступні. Намагаючись покращити розвиток свого бізнесу, підприємці часто допускаються неминучі помилки. Тому, підприємці повинні усвідомлювати плюси і мінуси, недоліки ведення підприємницької діяльності, чітко визначати фінансові, інвестиційні ресурси та рух капіталу, розуміти перспективи розвитку підприємства. Але не можна забувати й про те, що як би якісно не планували діяльність, усі плани підприємств не будуть реалізовані на 100%, оскільки непередбачувані обставини та витрати неминучі.

Так, в умовах погіршення політичної ситуації з 2013 по 2014 рр. економічна ситуація в Україні змінюється, виникає волатильність доларів США, що є негативним та впливає на формування ціни на товари, оскільки відбувається зростання національного перестраховування валюти, що може мати негативні наслідки для попиту [23].

Таблиця 1 - Основні етапи розвитку роздрібної торгівлі в Україні

Номер етапу	Період, роки	Характеристика
1	1993–1998	Становлення в торгівлі приватної та колективної форм власності. Відкриття перших приватних гастрономів і продовольчих магазинів
2	1998–2000	Розвиток магазинів типу «супермаркет»; збільшення обсягів продажів
3	2000–2003	Вихід на ринок зарубіжних роздрібних мереж; відкриття нових національних мереж супермаркетів; збільшення кількості торговельних об'єктів існуючих мереж; відкриття перших дискаунтерів і магазинів Cash-and-Carry (дрібнооптова та роздрібна торгівля)
4	2004–2006	Екстенсивний розвиток; освоєння нових регіонів; диверсифікація типів магазинів існуючими мережами; розвиток нового типу магазинів – «гіпермаркет»
5	2006–2008	Регіональна експансія; вихід провідних мереж на ринок цінних паперів; розширення кількості супермаркетів і гіпермаркетів шляхом поглинання місцевих роздрібних торговельних підприємств
6	2008–2010	Погіршення стану торговельної галузі в зв'язку з розвитком світової фінансово-економічної кризи; активний розвиток, а також поява продовольчого сегменту, електронної торгівлі; апробація та використання нових технологій у торгівлі
7	2010-2019	Диверсифікація торговельних мереж – розвиток окрім великих торговельних об'єктів більш дрібних – мінімаркетів, які розташовуються на прибудинкових територіях; інтеграція класичної торгівлі з новими технологічними способами провадження торговельної діяльності
8	2020-го	Активний розвиток нових технологій в торгівлі: прогресивних та інвестиційних форм, всебічне та активне зростання е-комерції, персонального та швидкого виконання індивідуальних замовлень

Товарооборот є одним з основних показників господарської діяльності торговельного підприємства. Проведемо дослідження динаміки структури роздрібного товарообороту юридичних осіб в Україні за 2010–2020 рр. (табл. 2)

[24].

Таблиця 2 - Основні показники роздрібної торгівлі України^{1,2}

Роки	Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), млн грн	У тому числі питома вага, %		Індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб) до попереднього року у порівнянних цінах, %	Кількість об'єктів роздрібної торгівлі підприємств (юридичних осіб) на кінець року, тис од.
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів		
2010	280890	39,5	60,5	110,1	64,8
2011	350059	38,9	61,1	113,2	64,2
2012	405114	40,2	59,8	112,3	62,2
2013	433081	41,1	58,9	106,1	59,8
2014	438343	41,3	58,7	90,0	49,6
2015	487558	41,1	58,9	80,2	49,6
2016	555975	41,0	59,0	104,5	49,3
2017	586330,1	39,8	60,2	106,0	39,3
2018	668369	43,3	56,7	105,0	38,7
2019	793479,2	46,4	53,6	104,4	39,3
2020	874428,4	47,3	52,7	107,9	32,7

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² Включає дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля.

Відповідно до проведеного дослідження динаміки роздрібної торгівлі можна зробити висновок, що галузь роздрібної торгівлі України має чітку тенденцію до зростання за період з 2010 р. по 2020 р. (3,1 рази). За даними Державної служби статистики України, роздрібний товарооборот України в 2020 р. становить 874428,4 млн грн, зростання відбулося на 80 942,2 млн грн порівняно із 2019 р. Розрахований за порівнянними цінами, індекс роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб) у 2020 році та фактичними роздрібним товарооборотом до 2019 р. становить 107,9%, що є позитивним. Структура роздрібної торгівлі майже однакова з 2010р., зберігається тенденція до зростання: продовольча частка в межах 40-47%, непродовольча – 53-60%. Аналізуючи структуру роздрібної торгівлі у 2020 р., можна переконатися, що збільшилася частка архівних продуктів до 47,3% (найвище значення загального індексу) і зменшилась до найнижчого показника за весь період частка непродовольчих товарів до 52,7%. (рис. 1)

Проаналізувавши шлях розвитку підприємств торгівлі та становлення торговельного підприємництва в Україні, нами визначено, що одним із важливих напрямів реформ торговельної галузі і сфері роздрібної торгівлі - є поєднання принципів вільного (ринкового) та нормативного формування торгових мереж, а також основних принципів визначення його кількісних та якісних показників. Розвиток повинен бути суто за "ринковим" принципом, "економічна доцільність", "вигоди для споживачів", "мінімально допустима адекватність".

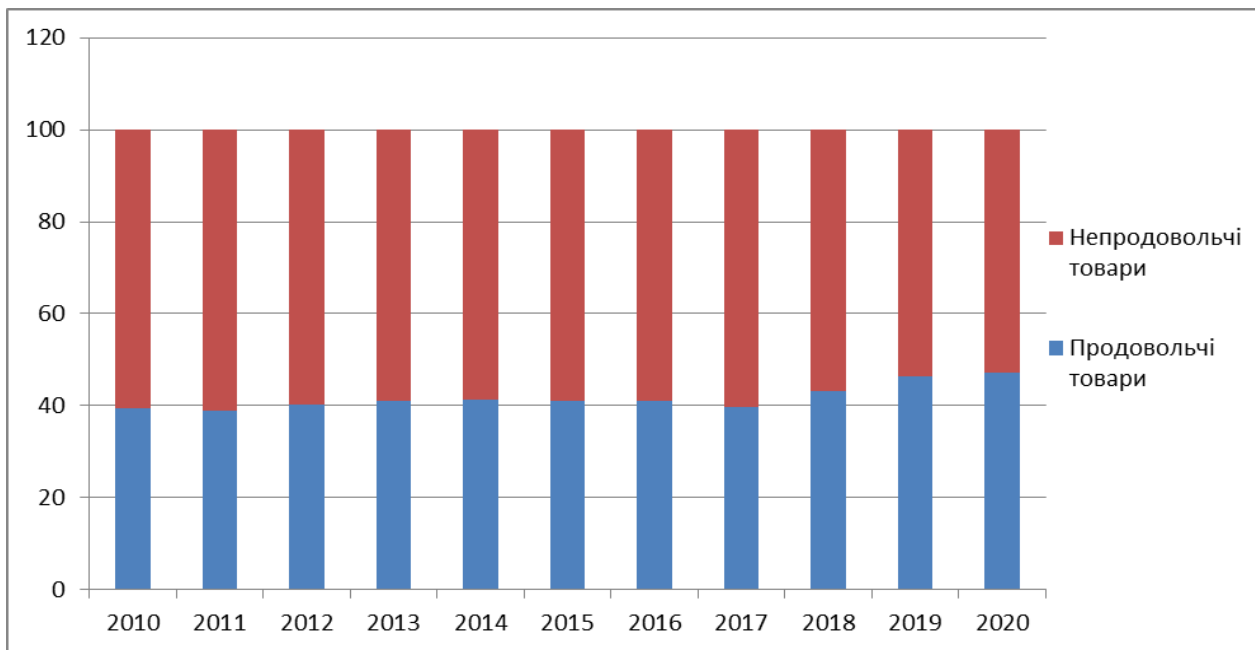

Рис 1 - Динаміка зміни структури роздрібного товарообороту за 2010-2020 рр.

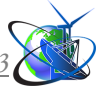
Іншими словами, за нових умов необхідно забезпечити максимум адаптації структури та територіальної організації: стереотипи та моделі торгових компаній, поведінка споживача та його вимоги. Шлях розвитку не тільки повинен забезпечуватися за рахунок розширення асортименту товарної продукції, а й поглиблювання їх соціальну диференціацію та створення на основі роздрібної мережі різного рівня цін із подібними цінами або товари та різні торгові послуги. Тому торгівля має важливе соціально-економічне значення для будь-якої економіки.

Нерівномірною є й структура підприємств роздрібної торгівлі за розмірами (табл. 3).

Таблиця 3 - Динаміка та структура підприємств роздрібної торгівлі України за 2010–2020 рр.¹

Роки	Усього, одиниць	Кількість підприємств			
		великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства	із них мікропідприємства
2010	934998	58	1230	933710	924881
2011	707314	64	1194	706056	697425
2012	637280	86	1053	636141	628721
2013	668900	77	981	667842	661285
2014	745206	53	914	744239	739153
2015	736287	46	824	735417	732178
2016	674551	48	815	673688	669545
2017	609974	47	834	609093	604423
2018	588379	51	878	587450	581552
2019	589532	52	909	588571	582673
2020	571280	54	978	570248	569127

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Тому розглядаючи структуру підприємств роздрібної торгівлі можна зробити висновок, що найбільшу частку становлять малі підприємства (понад 99%), а невеликі підприємства. При визначенні концепції розвитку торговельного підприємництва, необхідно приділяти також увагу розвитку національних та міжнародних роздрібних торговельних мереж, торговельна інфраструктура (транспортування, зберігання, інформація, реклама, сервісний центр, упаковка економіка тощо) та дослідження потреб споживачів. Сутність діяльності підприємств торгівлі полягає в максимальному задоволенні потреб споживачів, надання споживачам правильний асортимент та необхідні товари та послуги у зручний час та у потрібній кількості.

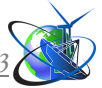
Саме цією діяльністю і займається роздрібна торгівля. Навіть у кризисні періоди нашої держави роздрібна торгівля продовжує виконувати свої основні функції і навіть розвиватися. У надзвичайно складних умовах коронавірусного року найбільші роздрібні торговельні мережі України такі як: «АТБ-маркет», «FozzyGroup», «Новус Україна», ввели в дію рекордну кількість нових роздрібних торговельних підприємств - 205, і провели реконструкцію багатьох інших магазинів. Все це в цілому дає мережам можливість щодня надійно забезпечувати покупців продуктами харчування і товарами повсякденного попиту. Проте не все так просто. Жорсткі карантинні умови, обмеженість доступу до активного самостійного придбання товарів створили умови для швидкого розвитку е-комерції. [25, 26]

На сьогоднішній день ринок е-комерції складає 64 млрд грн, а щорічний приріст – майже 17%. До цього спонукав ще розвиток безготівкових платежів. Зараз усі великі торговельні мережі працюють з провідними платіжними системами, що кілька років тому було досить рідкісним явищем. Активно розвивається омніканальність у ритейлі, коли вже важко відрізнити інтернет-магазин від класичної роздрібної торгівлі, і споживач може купити товар як на сайті, так і в магазині. Обсяги електронної комерції в Україні збільшуються семимильними кроками. На сьогоднішній день частка безготівкових оплат практично зрівнялася з оплатою товарів готівкою. За даними НБУ, за 2020 року українці оплатили банківською картою 54,9% покупок, а 45,1% – готівкою. Більше половини розрахунків припадає на торгові мережі. Станом на 1 липня 2020 року в Україні працювала 71 картово-платіжна система.[27]

Формування соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні, основною метою якої є: підвищення рівня якості життя населення. Важливе значення в її досягненні належить торговій сфері. Треба враховувати соціальний аспект розвитку торговельного підприємництва, адже з зростанням воно забезпечує робочими місцями свій регіон [28].

Торгівля відображає економічні відносини суспільства. За рівнем торгівлі можна оцінювати рівень розвитку соціально-економічних відносин. Як форма обміну, торгівля є опосередкованою ланкою між виробництвом і обумовленим ним розподілом, з одного боку, та споживанням, з другого, і являє собою фазу процесу відтворення.

Таким чином, умови розвитку торгівлі за період, що досліджувався характеризується розширенням його масштабів та видозміненням форм, що

призвело до виникнення та розвитку нових підходів до ведення торговельного бізнесу. У зв'язку з цим адаптація ведення торговельного підприємництва до вимог споживачів актуалізує постійний пошук ефективних форм та методів торгівлі, шляхом раціоналізації, інтенсифікації та оптимізації надання торговельних послуг. Цей процес забезпечується, в основному, комерціалізацією торгівлі.

Висновки.

Аналізуючи ситуацію в Україні за останні роки, зазначаємо, що незважаючи на зростання номінального обсягу роздрібного товарообороту впродовж останніх років, фізичний його обсяг різко скоротився у 2015 році (на 9,2%) впродовж наступних років поступово зростає, але дуже повільно. Це свідчить про те, що рівень життя населення, зростає дуже повільними темпами.

Отже, для подальшого розвитку цього сектору економіки потрібно впроваджувати реформи, спрямовані на детінізацію економіки загалом, покращення інвестиційного клімату, підвищення рівня життя населення для стимулювання платоспроможного попиту, стабілізацію валютного курсу. Крім того, важливим для України є збільшення видів посередницьких організацій, поєднання їх різноманітних функцій, універсалізації та спеціалізації, посилення ролі торговельних та посередницьких структур у постачанні товарів.

Література:

1. 10% ВВП і чверть від усіх зайнятих: якому бізнесу буде важче повернутись до життя . Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/05/28/661074/>
2. Апопій В. В. Соціальна функція торгівлі / В. В. Апопій // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 4. – С. 93–103.
3. Апопій В. Глобалізаційні процеси і нові тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України / В. Апопій, Р. Криган, О. Процишин // Торгівля, комерція, підприємництво. – 2014. – Вип. 16. – С. 7–13.
4. Система регулювання внутрішньої торгівлі України : монографія / [В.В. Апопій, І.М. Копич, О.Г. Біла та ін.] ; за ред. В.В. Апопія, І.М. Копича. – Київ : Академвидав, 2012. – 424 с.
5. Височин І. В. Теоретичні аспекти планування товарообороту підприємства роздрібної торгівлі / І. В. Височин // Економіка та держава. - 2012. - № 5. - С. 17-20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_5_7.
6. Лігоненко Л.О. Споживчий ринок України: методологія дослідження та регулювання : монографія / за ред. Л.О. Лігоненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 379 с.
7. Внутрішня торгівля України : монографія / А.А. Мазаракі, В.Д. Лагутін, А.Г. Герасименко [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 864 с.
8. Мазараки А.А. Торговля. Деньги. Менталитет : монография / А.А. Мазараки, Киев. нац. торг.-экон. ун-т. – К. : Книга, 2006. – 632 с.
9. Оптова торгівля в Україні : монографія / А.А. Мазаракі, Г.М. Богославець, О.М. Трубей, А.М. Носуліч ; за ред. А.А. Мазаракі. – Київ : Київ.

нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 208 с

10. Бегларашвілі О.П. Роздрібна торгівля в Україні: динаміка змін / Бегларашвілі О.П., Кулік А.В. // Вісник КНТЕУ. – № 3(119). – 2018. – С. 52-60.

11. Голошубова Н.О. Концептуальні засади стратегічних перетворень оптової ланки України / Н.О. Голошубова, В.М. Торопков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ir.org.ua/index.ngo/konceptOptTorg.pdf

12. Гордієнко, Є. С. Діяльність торговельного підприємства в умовах трансформації податкового середовища [Текст]: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит / Гордієнко Євгенія Сергіївна ; Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Донецьк, 2011. – 19 с.

13. Механізми та ефекти процесів концентрації у роздрібній торгівлі [Електронний ресурс] / Н. О. Власова, О. С. Ковінько // Актуальні проблеми економіки. - 2013. - № 9. - С. 82-90. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apr_2013_9_13

14. Пугачевська К. Й. Роздрібний товарооборот підприємств України: тенденції та проблеми. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2016. Вип. 2. С. 106-112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2016_2_20 {sep2018.06.008.005}

15. Мошек, Г. Структуризація комерційної діяльності торговельного підприємства [Текст] / Г. Мошек, В. Ціпуринда // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 5. – С. 5-13.

16. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення : монографія / В.А. Павлова. – Д. : Вид-во ДУЕП, 2006. – 276 с.

17. Гуляєва Н. М., Камінський С. І. Операційний цикл підприємства: сутність та механізм формування. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6851>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.55

18. Тенденції інноваційного розвитку підприємств роздрібною торгівлі : монографія / [Колектив авторів, Петрова О.О. та ін.] – Харків: РВВ "Колос" ДВНЗ ХДАУ, 2018. – С. 86-99

19. Краснокутська Н.С. Характерні ознаки потенціалу торговельних підприємств в Україні / Н. С. Краснокутська // Вісн. ДонНУЕТ. – 2008. – № 3 (39). – С. 192–199.

20. Предеїн А. Розвиток роздрібних торговельних підприємств в Україні / А. Предеїн // Товари і ринки. – 2013. – №2. – С.18-29.

21. Тараненко О.О. Тенденції та чинники розвитку роздрібною торгівлі України / О. О. Тараненко // Економічний простір. – 2012. – № 64. – С. 126–131.

22. Азарян О. Генезис трансформації роздрібною торгівлі в Україні та формування сучасної парадигми її розвитку / О. Азарян, В.Соболев // Маркетинг в Україні. – 2009. – № 5 (57). – С. 34-37.

23. Власова Н.О, Количеова О.В. Роздрібні торговельні мережі: регіональні фактори розвитку. Монографія, Харків: AdvATM, 2012. 255 с.

24. Матеріали Державного комітету статистики України URL: <http://ukrstat.gov.ua>

25. Філіпов В.Ю. Шляхи розвитку торговельних підприємств / В. Ю. Філіпов, А. Н. Нестеренко. – Одеса, 2014. – 658 с. General Trading Company Business Model Outline – 2017. – Retrieved from: <https://www.toyota-tsusho.com/english/about/business/>.

26. Українці дедалі менше коштів отримують готівкою з платіжних карток. – Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ukrayintsi-vse-menshe-koshtiv-otrimuyut-gotivkoyu>

27. Ferguson, Niall. The ascent of money: A financial history of the world (2008).

28. Jones, Geoffrey. Multinationals and Global Capitalism: From the Nineteenth to the Twenty-first Century (2004)

Reference:

1. 10% VVP i chvert' vid usih zajnyatih: yakomu biznesu bude vazhche povernutis' do zhittya . Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/05/28/661074/>

2. Apopii, V. (2007), «Social function of trade» [«Sotsialna funktsiia torhivli»], Economics and Forecasting, No. 4, pp. 93-103.

3. Apopii, V., Kryhan, R., Protsyshyn, O. (2014), «Globalization processes and new trends in the development of Ukraine's domestic trade» [«Hlobalizatsiini protsesy i novi tendentsii rozvytku vnutrishnoi torhivli Ukrainy»], Trade, commerce, entrepreneurship, whip, vol. 16, pp. 7-13.

4. Sistema reguluvannya vnutrishn'oi torgivli Ukraïni : monografiya / [V.V. Apopij, I.M. Kopich, O.G. Bila ta in.]; za red. V.V. Apopiya, I.M. Kopicha. – Kiïv: Akademvidav, 2012. – 424 s.

5. Visochin I. V. Teoretichni aspekti planuvannya tovarooborotu pidpriemstva rozdribnoi torgivli / I. V. Visochin // Ekonomika ta derzhava. - 2012. - № 5. - S. 17-20. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_5_7.

6. Ligonenko L.O. Spozhivchij rinok Ukraïni: metodologiya doslidzhennya ta reguluvannya : monografiya / za red. L.O. Ligonenko. – K. : Kiïv. nac. torg.-ekon. un-t, 2007. – 379 s.

7. Vnutrishnya torgivlya Ukraïni : monografiya / A.A. Mazaraki, V.D. Lagutin, A.G. Gerasimenko [ta in.]; za zag. red. d-ra ekon. nauk, prof. A.A. Mazaraki. – Kiïv : Kiïv. nac. torg.-ekon. un-t, 2016. – 864 s.

8. Mazaraki A.A. Torgovlya. Den'gi. Mentalitet : monografiya / A.A. Mazaraki, Kiev. nac. torg.-ekon. un-t. – K. : Kniga, 2006. – 632 c.

9. Optova torgivlya v Ukraïni : monografiya / A.A. Mazaraki, G.M. Bogoslavec', O.M. Trubej, A.M. Nosulich ; za red. A.A. Mazaraki. – Kiïv : Kiïv. nac. torg.-ekon. un-t, 2016. – 208 s

10. Beglarashvili O.P Rozdribna torgivlya v Ukraïni: dinamika zmin / Beglarashvili O.P, Kulik A.V. // Visnik KNTEU. – № 3(119). – 2018. – S. 52-60.

11. Goloshubova N.O. Konceptual'ni zasadi strategichnih peretvoren' optovoï lanki Ukraïni / N.O. Goloshubova, V.M. Toropkov [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : www.ir.org.ua/index.ngo/konceptOptTorg.pdf

12. Gordienko, Є. S. Diyal'nist' torgovel'nogo pidpriemstva v umovah transformacii podatkovogo seredovishcha [Tekst]: avtoref. dis. na zdob. nauk. stupenya kand. ekon. nauk: spec. 08.00.08 – Groshi, finansi i kredit / Gordienko Єvgeniya Sergiïvna ; Donec'kij nac. un-t ekonomiki i torgivli imeni Mihajla Tugan-Baranovs'kogo. – Donec'k, 2011. – 19 s.

13. Mekhanizmi ta efekti procesiv koncentracii u rozdribnij torgivli [Elektronnij resurs] / N. O. Vlasova, O. S. Kivin'ko // Aktual'ni problemi ekonomiki. - 2013. - № 9. - S. 82-90. - Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_9_13

14. Pugachevs'ka K. J. Rozdribnij tovarooborot pidpriemstv Ukraïni: tendencii ta problemi. Naukovij visnik Mukachivs'kogo derzhavnogo universitetu. Seriya: Ekonomika. 2016. Vip. 2. S.

106-112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2016_2_20 {sep2018.06.008.005}

15. Moshek, G. Strukturizaciya komercijnoï diyal'nosti torgovel'nogo pidpriemstva [Tekst] / G. Moshek, V. Cipurinda // Visnik KNTEU. – 2011. – № 5. – S. 5-13.

16. Pavlova V.A. Konkurentospromozhnist' pidpriemstva: ocinka ta strategiya zabezpechennya : monografiya / V.A. Pavlova. – D. : Vid-vo DUEP, 2006. – 276 s.

17. Huliaieva, N. M. and Kaminskyi, S. I. (2019), “Operating cycle of the enterprise: the essence and mechanism of formation”, Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6851> (Accessed 25 May 2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.1.55

18. Tendencii innovacijnogo rozvitku pidpriemstv rozdribnoï torgivli :monografiya / [Kolektiv avtoriv, Petrova O.O. ta in.] – Harkiv: RVV "Kolos" DVNZ HDAU, 2018. – S. 86-99

19. Krasnokutska N.S. Harakterni oznaki potentsialu torgovelnih pidpriemstv v Ukrayini / N. S. Krasnokutska // Visn. DonNUET. – 2008. – # 3 (39). – S. 192–199.

20. Predein A. Rozvitok rozdribnih torgovelnih pidpriemstv v Ukrayini / A. Predein // Tovari I rinky. – 2013. – #2. – S.18-29.

21. Taranenko O.O. Tendentsiyi ta chinniki rozvitku rozdribnoyi torgivli Ukrayini / O. O. Taranenko // Ekonomichniy prostir. – 2012. – # 64. – S. 126–131.

22. Azaryan O. Genezis transformatsiyi rozdribnoyi torgivli v Ukrayini ta formuvannya suchasnoyi paradigmi yiyi rozvitku / O. Azaryan, V.Sobolev // Marketing v Ukrayini. – 2009. – # 5 (57). – S. 34-37.

23. Vlasova N.O., Kolyuchkova O.V. Rozdribni torgovelni merezhi: regionalni faktori rozvitku : monografiya. Harkiv : AdvATM, 2012. 255 s.

24. Materiali Derzhavnogo komitetu statistiki Ukrayini. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

25. Filippov V. Yu. SHLYAHI ROZVITKU TORGOVELNIH PIDPRIYEMSTV / V. Yu. Filippov, A. N. Nesterenko. – Odesa, 2014. – 658 s. General Trading Company Business Model Outline – 2017. – Retrieved from: <https://www.toyota-tsusho.com/english/about/business/>.

26. Ukraïncidedalimenshekoshitiv otrimuyut' gotivkoyu z platizhnikhkartok . – Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ukrayintsi-vse-menshe-koshitiv-otrimuyut-gotivkoyu>

27. Ferguson, Niall. The ascent of money: A financial history of the world (2008).

28. Jones, Geoffrey. Multinationals and Global Capitalism: From the Nineteenth to the Twenty-first Century (2004)

Abstract. *Current trends determine the level of organization and development of trade enterprises, which depends on the quality of trade services, growth and acceleration of trade, profitability of trade enterprises in general. It was the trade enterprise that received the greatest development in the first years of the transition to the market in Ukraine. It is characterized by operations and agreements for the purchase and sale of goods and services and has its own history of formation and development. Therefore, we tried to characterize the main stages of development of retail trade in Ukraine since independence and to the present and analyze the main indicators of retail trade in Ukraine and the dynamics of its structure, in order to identify further development of this sector of the economy*

Keywords: *trade entrepreneurship, retail trade, stages of development, dynamics, trade turnover*

УДК 330.3:005.35

**STATE THINKING OF EACH EMPLOYEE AS AN ELEMENT OF
EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE CIRCULAR ECONOMY
ДЕРЖАВНЕ МИСЛЕННЯ КОЖНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЕФЕКТИВНОЇ
РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Kirian O.I. / Кір'ян О.І.*s.e.s., as.prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-1357-0497

Lobanov A.M. / Лобанов А.М.*Magister / магістр**Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Kharkiv, 16 Universitetska st. 61003**Українська інженерно-педагогічна академія, Харків, вул. Університетська, 16, 61003*

Анотація. В статті розкрито підкреслено значущість циркулярної економіки для сучасного світу, визначено її як альтернативний шлях забезпечення екологічної господарчої діяльності. Визначено складність впровадження її в практичну діяльність при відсутності розуміння та відповідального ставлення всіх членів колективу. Розкрито складну взаємодію внесення в стратегію організації принципів циркулярної економіки з впливом на прибутковість та імідж. Авторами підкреслено склад та можливий внесок трьох груп працівників організації в процес впровадження циркулярної економіки: топ-менеджерів, конструкторів-технологів та маркетингових. Розкрито напрямки їх найбільш важливого впливу на діяльність організації в цьому питанні. Також в статті обґрунтовано значущість формування державного погляду та соціальної відповідальності щодо впровадження принципів циркулярної економіки в діяльність організації в кожного її працівника.

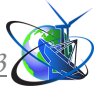
Ключові слова: циркулярна економіка, державне мислення, соціальна відповідальність, працівник, громада, оцінка результату праці, довкілля, екологічна безпека, управління ресурсами.

Вступ.

Ризик можливості настання невідповідних кліматичних змін під впливом діяльності людини, залежність протікання цих процесів від відповідального ставлення до власних дій, вибору кожного представника ринку – як виробників, так і споживачів та громади, як топ-менеджерів та власників організації, так і кожного окремого її співробітника – виводить на перше місце серед нагально необхідних інновацій впровадження на практиці циркулярної економіки. Однак досі значна частка як членів суспільства, так і робітників організацій вважають, що прерогатива по її впровадженню належить лише власникам організації, провідним фахівцям, і майже не стосується всіх інших. Тому, на наш погляд, важливо розкрити та донести до кожного співробітника значущість формування та впровадження в їх практичну діяльність здатність мислити державними категоріями, розуміти наслідки елементарних процесів на макорівні.

Основний текст

Проблеми забруднення довкілля, використання невідновлюваних ресурсів людиною в процесі життєдіяльності, виробництва наносять шкоду не тільки природі, але й самим людям. Тому все більше країн поєднуються в процесах переналаштування власних економічних систем на менш шкідливі, на більш економні в питаннях використання природних ресурсів. Це сприяло появі та практичному впровадженню в діяльність циркулярної економіки (економіки

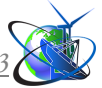

замкнутого циклу) – такої системи організації отримання, переробки ресурсів в продукт, його використання й обслуговування з подальшою переробкою відходів, утилю в сировину для інших видів діяльності, процесів та продуктів. Розкриттю її змісту та систематизації процесів вже присвятило свої роботи багато авторів (К.Адамс, Дж.Дженсен, О.Дронова, Р.Набока, Л.Сергієнко, Н.Трушкіна, О.Хоменко, О.Чуріканова та ін.), за останні роки, розуміючи значущість проблеми для всіх громадян, в усьому світі виконано значну кількість наукових розробок [1, 2].

Всі вони доводять, що циркулярна економіка повинна містити одночасну увагу до технічних, економічних та соціальних змін [3]. Перші забезпечують нові технології отримання, переробки та використання ресурсу, формують можливість отримання принципово нової сировини для звичних процесів. Другі переналаштовують глобальні процеси, фінансові та ресурсні потоки в усьому світі та окремо взятій державі, регіоні завдяки розробці новачійних законодавчих актів на рівні держави, регіону, громади. Треті ж формують суспільне мислення, поведінку, відношення до наповнення та реалізації елементів циркулярної економіки на всіх рівнях. Розглянемо складову процесу, яка в масштабах світу забезпечить суттєве прискорення впровадження циркулярної економіки в життя та полегшить навантаження на довкілля.

Кожна організація складається з окремих виконавців. Саме вони розробляють стратегію, обирають шляхи її реалізації. Відповідно, від їх розуміння проблеми, бажання її вирішити та вміння це зробити залежить якість рішень по формуванню безвідходної економіки. Тому в статті ми сформуємо основні, на наш погляд, можливості участі в реалізації циркулярної економіки робітників окремих підрозділів. При формуванні в кожного громадянина державного рівня свідомості, розуміння, що і сама людина, і її сім'я, близькі змушені будуть через досить короткий час потерпати від загальних негативних наслідків такої економії, наочне бачення результатів безвідповідального господарювання дозволять оптимізувати підхід до впровадження циркулярної економіки в усі сфери життєдіяльності [4].

Головну увагу слід в першу чергу, на наш погляд, приділити трьом групам працюючих: конструкторам-технологам та маркетологам як виконавцям і топ-менеджерам як авторам стратегічних планів. Керівний склад кожної організації разом з власниками спрямовує діяльність таким чином, щоб мінімізувати витрати та, відповідно, збільшити прибуток. Безвідходні або екологічні проекти частіш за все, нажаль, є більш витратними, ніж звичайні. Тому керівництво організацій намагається не застосовувати їх або ж виконувати лише законодавчі вимоги в практичній роботі. При розумінні керівником рівня скорочення проблем для довкілля навіть від результатів діяльності саме його організації зміст стратегічних планів, процес їх реалізації стає більш свідомим, відповідальним. І тоді саме топ-менеджери спочатку вимагають змінити зміст робіт в організації, вимоги до партнерів, показники процесів, потім контролюють реалізацію оновлених вимог. Вони впливають на свідомість всіх працівників організації, поступово змінюючи рівень соціальної свідомості, соціальної відповідальності кожного з них. Так державне мислення керівника,

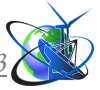

топ-менеджера з часом формує державне мислення в кожного робітника організації. створюючи нову корпоративну культуру, оновлюючи місію організації.

Однак ідеї повинні мати можливість практичної реалізації, за яку і відповідають конструктори-технологи. Вони створюють проект процесу виготовлення продукту, механізму його використання. Саме ці фахівці підбирають сировину та процес виготовлення виробу, обладнання для реалізації послуги. Зрозуміло, що вже існує значна кількість стандартизованих процесів, і тому легше використати їх. Але для впровадження екологічно безпечних матеріалів, процесів, продуктів необхідно оновлювати конструкторсько-технологічну діяльність, шукати нові рішення: матеріали, обладнання, режими здійснення процесів тощо. Тому вказані фахівці повинні оновити свою підготовку та вивчити перелік можливих складових для їх конструкцій, які є відновлюваною сировиною, для обробки яких потрібно менше додаткових витрат (енергоносіїв, води тощо), відходи від створення яких можуть слугувати сировиною для інших виробництв та послуг. Тобто, результатом перших кроків впровадження принципів циркулярної економіки в діяльність конструкторів-технологів стає формування постійно оновлюємого переліку сировини, матеріалів та обладнання, механізмів їх оптимального використання, альтернативних «наборів» сировина-технологія-обладнання як альтернативних варіантів реалізації стратегії організації. І це стає джерелом нового змісту роботи для маркетингологів.

Фахівці-маркетингологи є головними в процесах взаємодії організації з зовнішніми партнерами – постачальниками та споживачами. І саме вони досліджують пропозиції конкурентів, в тому числі з точки зору їх екологічної безпеки, відповідності принципам циркулярної економіки. На наш погляд, крім можливості взаємодії, її економічної вигоди сучасні маркетингологи повинні досліджувати наступне. В роботі з постачальниками: чи є їх сировина в подальшому ресурсом для вторинної переробки; чи дотримуються вони при її отриманні принципів циркулярної економіки та екологічної безпеки; чи всі процеси їх діяльності відповідають вказаним принципам. На даний час імідж організації – один з її ресурсів, і якщо одні процеси вона виконує бездоганно з точки зору турботи про суспільство та довкілля, а інші несуть загрозу, узагальнений імідж такої компанії низький, і до всіх, хто з нею співпрацює, можуть застосувати відповідні санкції щодо обмеження співпраці. Тому маркетинголог, який досліджує можливу співпрацю організації з представником зовнішнього середовища, відповідає за надійність партнерів, повинен вивчати їх характеристики та сприйняття їх суспільством, бо це впливає вже на сприйняття іншими самої організації.

Крім того, все частіше закон багатьох країн вимагає сплачувати виробника за утилізацію його товарів після спливу терміну використання [5, 6]. І від того, наскільки у виробі присутні матеріали, які можна використати як вторинний ресурс – отримати додаткові вигоди замість витрат – частково залежить прибутковість організації в довготривалій перспективі. Тобто, виникає потреба рахувати при оцінці вартості контрактів не лише пряму вартість сировини, але

й наступні очікувані витрати по її утилізації. Крім того, маркетологи повинні знаходити партнерів по утилізації відходів, помилки або не доброчесна діяльність яких може призвести до первинного застосування державою штрафних санкцій спочатку до організації як первинного джерела відходів. Їх можна буде потім компенсувати за рахунок не порядних партнерів, але кошти, час та імідж будуть втрачені. Так само досить прискіпливо вони повинні вивчати споживача як джерело можливих майбутніх проблем при безвідповідальному ставленні його до відходів, особливо якщо продукція організації потребує особливих умов утилізації. Не знайшовши споживача, суспільство може недоброчесливо поставитись до попереднього «джерела проблеми» – виробника.

Це підвищує відповідальність маркетологів організації та змушує формувати в них далекоглядність, комплексне бачення проблем, вміння досліджувати великі масиви інформації, знаходити її тощо. Лише погляд з точки зору державного мислення дозволяє маркетологу швидко знаходити всебічно значущу інформацію про партнера, відповідально ставитись до найменш значущих її складових.

Всі інші працівники організації також суттєво можуть впливати на реалізацію принципів циркулярної економіки – дотримуватись правил, методики виконання або технології кожного процесу, що забезпечить оптимальне використання ресурсів; слідкувати за станом основних фондів, що мінімізує витрати енергоносіїв та іншої сировини й матеріалів, подовжить термін експлуатації обладнання без додаткових витрат; оцінювати на можливому рівні отриману сировину, матеріали, інструменти тощо з тим, щоб запобігти додаткових витрат при використанні не якісних ресурсів; дотримання механізму утилізації відходів для можливості їх подальшого використання; відповідальний пошук подальшої оптимізації процесів, джерел альтернативних ресурсів, нових пропозицій з використання відходів як вторинної сировини.

І оскільки людина – суспільна одиниця, то приклад державного, відповідального ставлення працівників хоча б однієї організації до процесу діяльності, виготовляємої продукції та надаваних послуг, до вибору партнерів с часом може стати вдалим прикладом для інших як можливості дотримуватись принципів соціально відповідального ставлення до діяльності та отримувати прибутки від цієї діяльності. Тому виховання державного мислення в кожного працівника організації – це стратегічно важливе завдання не лише окремої організації, але й кожного члена суспільства.

Заклучення та висновки.

Було розглянуто циркулярну економіку як один з сучасних варіантів ведення екологічно безпечної господарчої діяльності. Підкреслено значущість її впровадження для збереження умов, придатних для існування людини, увагу відповідальних компаній до безвідходного виробництва, використання вторинної сировини, скорочення витрат енергоносіїв тощо. Це підтверджується значною кількістю досліджень, які здійснюються в різних напрямках провідними фахівцями всього світу, законодавчою базою, яку розробляють в розвинутих країнах для підтримки циркулярної економіки та її складових.

В статті підкреслено місце членів колективу організації в ефективності впровадження принципів циркулярної економіки в практичну діяльність, в стратегію розвитку організації.

В якості результатів було отримано перелік основних груп працюючих, які найбільш вагомо здатні вплинути на зміст та процес впровадження принципів циркулярної економіки в господарчу діяльність організації. Так розкрито, що наявність державного мислення в топ-менеджерів впливає на загальну можливість її впровадження, на ставлення всього колективу до цього питання. Значення діяльності конструкторів-технологів висвітлено як формування ними комплексу альтернативних комплексів «сировина-технологія-обладнання» з відповідним змістом, що підтримує безвідходне виробництво та економію ресурсів. Місце маркетологів в статті визначено як таке, що забезпечує оптимальну реалізацію стратегії шляхом формування соціально-відповідального зовнішнього середовища організації.

В цілому визначено важливість формування державного мислення. високого рівня соціальної відповідальності в кожного працівника організації не залежно від його посади як потенційного джерела економічного підходу до процесів або ж як можливого джерела додаткових ресурсних витрат організації. Це доводить важливість насадження державного мислення стосовно принципів циркулярної економіки в усіх працівників без винятку.

Література:

1. Варфоломєєв М. О., Чуріканова О. Ю. Циркулярна економіка як невід'ємний шлях українського майбутнього в аспекті глобалізації. Ефективна економіка. 2020. № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7929> (дата звернення: 11.12.2021)

2. Зварич І. Я. Глобальна циркулярна економіка як засіб побудови нового екологічно стійкого суспільства. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/11_-Ruda-M.-V..pdf (дата звернення: 11.12.2021)

3. Набока Р. Ю. Формування циркулярних моделей споживання: механізми державного регулювання. Публічне управління та адміністрування в Україні. 2021. № 24. С. 81–84.

4. Сисоєв О. «Циркулярна економіка» та «фахівець із циркулярної економіки»: сутність та зміст понять в українському та польському науковому просторі. Освітологічний дискурс. 2020. Том 31. № 4, С. 48–68.

5. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції. Закон України від 14.01.2000 № 1393-XIV зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text> (дата звернення: 12.12.2021)

6. Про відходи. Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-vr#Text> (дата звернення: 12.12.2021)

References.

1. Varfolomieiev M. O., Churikanova O. Yu. Tsyrykuliarna ekonomika yak nevidiemnyi shliakh ukrainskoho maibutnoho v aspekti hlobalizatsii. Efektyvna ekonomika. 2020. № 5. – URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7929> (data zvernennia: 11.12.2021)

2. Zvarych I. Ya. Hlobalna tsyrkuliarna ekonomika yak zasib pobudovy novoho ekolohichno stiikoho suspilstva. URL: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/11_-Ruda-M.-V..pdf (data zvernennia: 11.12.2021)

3. Naboka R. Yu. Formuvannia tsyrkuliarnykh modelei spozhyvannia: mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання. Publichne upravlinnia ta administruvannia v Ukraini. 2021. № 24. S. 81–84.

4. Sysoiev O. «Tsyrykuliarna ekonomika» ta «fakhivets iz tsyrkuliarnoi ekonomiky»: sutnist ta zmist poniat v ukrainskomu ta polskom naukovomu prostori. Osvitolohichniy dyskurs. 2020. Tom 31. № 4, S. 48–68.

5. Pro viluchennia z obigu, pererobku, utilizaciyu, znishchennia abo podal'she vikoristannia neyakisnoi ta nebezpechnoi produkci. Zakon Ukraïni vid 14.01.2000 № 1393-HIV zi zminami. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text> (data zvernennia: 12.12.2021)

6. Pro vidhodi. Zakon Ukraïni vid 05.03.1998 № 187/98-VR zi zminami. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-vr#Text> (data zvernennia: 12.12.2021)

Abstract. *The article defines the importance of the circular economy for the modern world. The need for the formation of a state vision in the use of resources was emphasized. The state vision, according to the authors, must be formed for each member of the organization's workforce. However, the authors consider three groups of workers to be the most important. Top managers should formulate a strategy for the development of the organization, taking into account the principles of a circular economy. They also influence the formation of the level of social responsibility in the team. The designer and technologist ensure the implementation of the developed strategy. They will be able to select alternative technologies, equipment, depending on the availability of resources, suggest ways to use waste as raw materials. Marketers, according to the authors, must select socially responsible suppliers and consumers. This significantly affects the image of the organization and provides it with long-term partnerships with the world's leading companies. Each employee at his workplace is able to both positively and negatively influence the implementation of the principles of circular economy in the activities of the organization. This proves the importance of forming a state vision of the problem for each employee.*

Key words: *circular economy, state thinking, social responsibility, worker, community, labor result assessment, Environment, Environmental Safety, Resource Management.*

Стаття відправлена: 12.12.2021 г.

© Кір'ян О.І.

© Лобанов А.М.

УДК 339.7/.94(477)

ESTIMATION OF UKRAINE'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS**ОЦІНКА СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ****Atamanchuk Z. / Атаманчук З. А.***Ph.D. in Economics, Assoc. prof. / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-6139-1653

Perizhniak O. / Періжняк О. Р.*Bachelor Student / студент СО «Бакалавр»*

ORCID: 0000-0003-0450-6677

*Vasyl' Stus Donetsk National University,**Vinnitsia, Akademika Yanhelia, str. 4, 21001**Донецький національний університет імені Василя Стуса,**Вінниця, Академіка Янгеля, 4, 21001*

Анотація. У статті з'ясовано місце та роль міжнародних фінансових інституцій у світовій економіці. Розглянуто особливості співробітництва України з Міжнародним валютним фондом, Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку. Для оцінки залежності між обсягами кредитування економіки України міжнародними фінансовими інституціями та рядом інших факторів було проведено кореляційно-регресійний аналіз. Запропоновано напрями подальшої співпраці України з міжнародними фінансовими інституціями.

Ключові слова: міжнародні фінансові інституції, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, співробітництво

У сучасних умовах важливу роль у світовій економіці відіграють міжнародні фінансові інституції. Їхня діяльність багато в чому сприяє зміцненню світогосподарських зв'язків та активізації участі країн у міжнародних валютно-кредитних відносинах.

Україна стала членом Міжнародного валютного фонду (МВФ) відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 року. Починаючи з 1994 року наша держава активно співпрацює з МВФ, використовуючи його фінансові й технічні ресурси з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ. Таке співробітництво здійснювалось переважно в рамках реалізації 8 спільних програм – STF (системна трансформаційна позика), «Stand-By» (стабілізаційна позика), Механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку), попереджувальний «Stand-By» [1].

Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. Загалом, з моменту приєднання України до Групи Світового банку в 1992 році, Банк затвердив для України 58 позик загальним обсягом 12,83 млрд дол. США, з яких було отримано 9,6 млрд дол. США. Фінансові ресурси та технічна допомога Банку використовуються для підтримки державного бюджету,

здійснення інституційних та структурних реформ, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проєктів, які відповідають пріоритетним напрямам економічного розвитку України [1].

Співробітництво здійснюється відповідно до Стратегії партнерства Світового банку з Україною на 2017–2021 роки [2].

Головною метою Концепції партнерства є сприяння сталому та комплексному відновленню національної економіки [3]. Важливим інвестиційним кредитором модернізації української економіки вважається Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Кредитні кошти ЄБРР спрямовуються в основному на підвищення енергоефективності в Україні через впровадження проєктів енергозбереження, ядерну безпеку та нові технології вироблення електроенергії [4]. Напрями технічної допомоги від ЄБРР у різні періоди охоплювали такі галузі економіки та сфери суспільного життя — енергетика та теплопостачання (загальна сума коштів за напрямом — 6,59 млн євро), радіаційна безпека (загальна сума коштів за напрямом — 3,46 млн євро), громадський транспорт (загальна сума коштів за напрямом — 11,54 млн євро) [5].

Однак, вплив міжнародного кредитування на економіку країни не завжди є однозначним, особливо в контексті отримання Україною чергових кредитів [6].

Для оцінки залежності між обсягами кредитування економіки України міжнародними фінансовими інституціями та рядом інших факторів було проведено кореляційно-регресійний аналіз. Для дослідження були обрані такі показники: державний бюджет України (x_1), офіційний курс гривні до долара США (x_2), офіційні резервні активи Національного банку України (x_3) (табл. 1). Досліджуваний період – 2010-2020 роки.

Таблиця 1 - Аналітичний матеріал для побудови моделі лінійної регресії

Роки	Загальний обсяг кредитування, міжнародними фінансовими організаціями, млн дол. США (Y)	Сальдо державного бюджету, млн грн. (X1)	Офіційний курс гривні до долара США, грн за 100 дол. США (X2)	Офіційні резервні активи, млн дол. США (X3)
2010	34760	-64265,5	796,2	34576
2011	37357	-23557,6	799	31794,61
2012	38659	-53442,5	799,3	24546,19
2013	37536	-64707,6	799,3	20415,71
2014	38792	-78052,8	1576,9	7533,33
2015	43445	-45167,5	2400,01	13299,99
2016	45605	-70130,2	2719,1	15539,33
2017	48989	-47849	2806,7	18808,45
2018	50462	-59247,9	2745,5	20820,43
2019	48941	-78049,5	2325,5	25302,16
2020	53721	-217096,1	2826	29132,89

Джерело: складено автором на основі даних [7; 8]

Для визначення найбільшого зв'язку між залежними змінними та незалежними розраховано матрицю за допомогою інструменту «Кореляція» в Microsoft Excel (табл. 2).

Таблиця 2 - Матриця кореляційного аналізу рівня взаємного впливу змінних y , x_1 , x_2 , x_3

	x_1	x_2	x_3	y
x_1	1			
x_2	-0,384	1		
x_3	-0,17	-0,355	1	
y	-0,545	0,9177	-0,101	1

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel

Інтерпретація коефіцієнта кореляції проводиться виходячи з рівня сили зв'язку: $r > 0,01 \leq 0,29$ – слабкий прямий зв'язок, $r > 0,30 \leq 0,69$ – помірний прямий зв'язок, $r > 0,70 \leq 1,00$ – сильний прямий зв'язок, $r > -0,01 \leq -0,29$ – слабкий обернений зв'язок, $r > -0,30 \leq -0,69$ – помірний обернений зв'язок, $r > -0,70 \leq -1,00$ – сильний обернений зв'язок.

Як можна побачити з матриці, найбільший вплив на результативний показник має перехрестя x_2 та y , тому що щільність його зв'язку з результативним показником дорівнює 0,9177662, це свідчить про те що курс долара здійснює вплив на загальний обсяг кредитування від міжнародних фінансових інституцій.

Далі, за допомогою функції «Регресія» в Microsoft Excel зроблено аналіз. З отриманого звіту рівняння регресії має такий вигляд (формула 1).

$$Y = 26342,15 - 0,019x_1 + 6,51x_2 + 0,16x_3 \quad (1)$$

	Коефіцієнти
Y	26342,1591
X 1	-0,019357523
X 2	6,510894892
X 3	0,16091691

Рисунок 1 - Результати кореляційно-регресійного аналізу

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel

Підставивши усі коефіцієнти в рівняння, отримали розрахункове значення змінної Y . Результати представлені в таблиці нижче.

Таблиця 4 - Результати лінійної регресії

Рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
y	35845,9	36204,6	34461,7	33579,0	36310,5	43234,2	45188,9	46716,6	46421,3	44043,9	45227,5

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel

Вхідні значення Y та $Y_{\text{розрах}}$, отримані в результаті розрахунків нанесемо для візуальної перевірки адекватності моделі.

Таким чином, серед факторів які потенційно мають вплив на загальний

обсяг кредитування від міжнародних фінансових інституцій, реальний вплив здійснює офіційний курс гривні до долара США, а саме фактор на перехресті Y та X_2 .

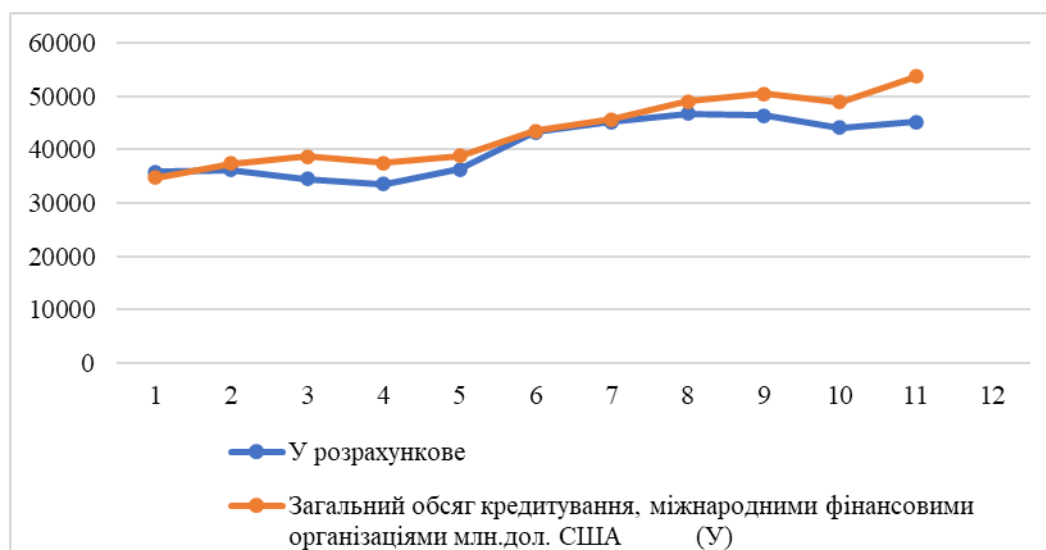

Рисунок 2 - Графічне зображення результатів моделі лінійної регресії, 2010-2020 рр., млн дол. США

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel

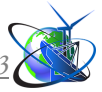
Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями є виправданим та сприяє підвищенню стабільності фінансової системи країни.

Напрямами подальшої співпраці України з міжнародними фінансовими інституціями мають стати: ефективне використання співпраці з МВФ для активізації співробітництва з іншими міжнародними фінансовими організаціями; створення необхідних інституційних умов для сприяння розвитку співробітництва; підвищення ефективності використання кредитних ресурсів шляхом запровадження середньострокового бюджетного планування та через механізм забезпечення прозорості використання залучених коштів; вчасне виконання договірних зобов'язань у процесі реалізації інвестиційних проєктів; забезпечення подальшої лібералізації економіки України та проведення структурних реформ з урахуванням збільшених обсягів фінансування; розроблення скоординованої та узгодженої обома сторонами Стратегії співробітництва.

Подальші дослідження будуть зосереджені на моделюванні ефектів прогнозування кредитування економіки України.

Література:

1. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami> (дата звернення: 03.12.2021).
2. Терещенко Г. М., Капленко О. І., Северіна Х. І. Проблеми та перспективи залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій. *Наукові праці НДФІ*. 2017. № 3 (80). С. 111-120.
3. Схвалено Концепцію партнерства Світового банку з Україною на 2017–

2021 роки. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/skhvaleno-kontseptsiiu-partnerstva-svitovoho-banku-z-ukrainoiu-na-roky?category=mizhnarodne-spivrobitnictvo> (дата звернення: 05.11.2021).

4. Цебенко Н. М. Роль міжнародних фінансових організацій у модернізації виробничої інфраструктури української економіки. *Наукові записки*. 2018. № 1 (56). С. 132-143.

5. Іванов С. М., Клименко К. В. Співробітництво України та ЄБРР: тенденції розвитку. *Наукові праці НДФІ*. 2016. № 3 (76). С. 5–23.

6. Михайлик О. М. Особливості міжнародного кредитування: МВФ та МБРР. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3962> (дата звернення: 29.11.2021).

7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.11.2021).

8. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 26.11.2021).

Abstract. *The place and role of international financial institutions in the global economy is clarified in the article. The peculiarities of cooperation between Ukraine with the International Monetary Fund, the World Bank, the European Bank for Reconstruction and Development are considered. In order to assess the relationship between the volume of lending to the economy of Ukraine, international financial institutions and a number of other factors a correlation-regression analysis was carried out. The directions of further cooperation between Ukraine with international financial institutions are proposed.*

Key words: *International financial institutions, International Monetary Fund, World Bank, European Bank for Reconstruction and Development, cooperation*

Стаття відправлена: 13.12.2021 р.
Атаманчук З. А., Періжняк О. Р.

ANALYSIS OF THE USE OF LABOR RESOURCES OF THE ENTERPRISE АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Tereshchenko S.I. / Терещенко С.І.

Doctor of Economics, assistant prof. / д.е.н., доцент

ORCID: 0000-0001-7901-1308

Viunenko O.B. / В'юненко О.Б.

Ph.D., assistant prof. / к.е.н., доцент

ORCID: 0000-0002-8835-0704

Sumy National Agrarian University, Sumy, 160 Herasym Kondratiev, Sumy, 40021

Сумський національний аграрний університет,

Суми, вул. Герасима Кондратьєва, 160, 40021

Анотація. Людський капітал є одночасно фактором та результатом розвитку аграрної економіки, що багато в чому визначає особливості його формування та використання. Управління формуванням та використанням людського капіталу в аграрному секторі економіки є складною народногосподарською проблемою, вирішенням якої вимагає розробки низки теоретичних, методологічних та практичних питань, спрямованих на забезпечення продовольчої незалежності країни, підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції, підвищення якості життя сільського населення, стимулювання інноваційної діяльності та інноваційного розвитку агропромислового комплексу, забезпечення темпів зростання продуктивності аграрної праці, достатніх для досягнення програмних цілей.

Ключові слова: ефективність, формування і розвиток, людський капітал, ефективність господарської діяльності.

Вступ.

Прагнення до зростання якості та рівня життя населення, просування на вітчизняний ринок закордонних компаній загострюють конкуренцію на продовольчому ринку та змушують нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції, знижувати її собівартість та підвищувати якість. Це потребує значних вкладень капіталу, передусім людського [4], [5], [6]

Людина – це складова виробничого процесу, яка має здатність виробляти вартість. Тому сьогодні велике значення має людський капітал, який залежить від власників знань, умінь, навичок, досвіду, здоров'я, культурних цінностей, компетенцій тощо. У сільській місцевості соціально-побутові умови життя людей значно відстають від міських. Спостерігається гостра нестача кадрів, відтік населення до міст, небажання молоді жити та працювати на селі через важкі виробничі та житлово-побутові умови. Ці обставини на тлі загальних несприятливих демографічних процесів в країні призвели до скорочення та старіння кадрів на селі. Разом з тим існує необхідність комплексної механізації, інформатизації та роботизації аграрного виробництва, і ці процеси просуваються та потребують кваліфікованих кадрів [1], [2], [3], [4], [5], [6].

Основний текст.

В якості об'єкта дослідження виступає ФГ НВГ «Еліт – картопля», що займається виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції. В даному підрозділі представлені результати дослідження витрат на персонал (це сумарні витрати, що включають річний фонд заробітної плати, витрати на

утримання фахівців, виплати, не пов'язані з виробництвом продукції, витрати на навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації, витрати на медичне обстеження) (таблиця 1).

Таблиця 1 - Динаміка та ефективність використання трудових ресурсів підприємством ФГ НВГ «Еліт – картопля»

Показники	Роки			Відхилення 2020р. від 2018р.	
	2018	2019	2020	+/-	%
Середня кількість працівників, осіб; у тому числі:	16	15	18	+3	112,5
керівник	1	1	1	-	-
адміністративний персонал	1	1	1	-	-
працівники	14	13	16	+2	114,3
Фонд оплати праці, тис. грн, у тому числі:	598,0	931,1	1215,8	+	203,3
адміністративно управлінський персонал	263,3	492,6	749,5	+486,2	284,6
працівники	334,7	438,5	466,3	+131,6	139,3
Середньомісячний розмір оплати праці одного працівника, грн, у тому числі:	2814,0	4197,7	3984,4	+1170,4	141,6
керівник, усього, у тому числі:	16332,3	33332,3	52333,	+36000,0	320,4
посадовий оклад	6340,0	6340,0	6340,0	-	100,0
преміювання	7193,3	22482,3	23739,	+16545,0	329,0
інші виплати, передбачені законодавством	2800,0	4510,0	22254,0	+19453,0	793,5
адміністративний працівник	5608,1	7721,0	7532,3	+1925,2	133,4
працівники	1992,3	2811,8	2591,5	+597,2	130,0

*Джерело: розраховано та складено за даними Фермерського господарства НВГ «Еліт – картопля», 2018-2020 рр.

Показниками, що характеризують трудові ресурси є: фонд робочого часу; середньорічне виготовлення продукції одним працівником; коефіцієнти: обороту по прийому та вибуттю персоналу; плинності кадрів; сталості складу персоналу підприємства; резерв збільшення випуску продукції за рахунок створення додаткових робочих місць, віковий склад персоналу; освітній рівень персоналу підприємства та інші. Основний аналіз по стану та динаміці трудових ресурсів на ФГ НВГ «Еліт – картопля» зроблено в таблиці 2.

За даними таблиць 2 можемо зробити наступні висновки: збільшення середньооблікової чисельності працівників заслуговує позитивної оцінки з погляду забезпечення зайнятості населення. Відповідним чином відбулися

збільшення значень в динаміці. Персонал підприємства працює більш продуктивно в 2020 р. ніж у попередні роки, про що свідчить обсяг виручки на одну людину в розмірі 59,5 тис. грн. проти 41,3 тис. грн. в 2018 р. Це говорить про продуману політику управління трудовими ресурсами. Така динаміка пояснюється збільшенням обсягу виробництва і надання послуг, при цьому зростаючою кількістю залученого виробничого персоналу. Відбувається збільшення суми продажів (навіть з урахуванням інфляції) і одночасне зростання чисельності співробітників, що вказує на зростання ефективності управління персоналом. Що стосується показників руху персоналу, то загальний оборот залишався стабільним протягом періоду 2018 - 2020 рр. Плинність кадрів залишалася на стабільному рівні протягом усього періоду. В таких умовах можна очікувати на стабільну якість роботи персоналу.

Таблиця 2 - Показники ефективності управління мотивацією і персоналом підприємства

Показники	Роки			Абсолютний приріст, +/-	Відносний приріст, %
	2018	2019	2020	2020 / 2019	2019 / 2018
Продуктивність праці, тис. грн.	41,3	47,1	59,5	+18,2	144,1
Рентабельність витрат на оплату праці, %	0,6	0,07	1,09	+0,49	181,7
Зарплатовіддача	1,10	0,76	0,88	-0,22	0,8
Зарплатоємність	0,91	1,32	1,14	+0,23	125,3

*Джерело: розраховано та складено за даними ФГ НВГ «Еліт – картопля», 2018-2020 рр.

Важливим показником, який вказує на ефективність управління персоналом і мотивацією [4], є рентабельність витрат на персонал. Зростання показника з 0,6% до 1,09% вказує, що в цілому політика управління кадрами є якісною, так як кожна гривня витрат на персонал приносить більше чистого прибутку для підприємства.

Зарплатовіддача також підвищується у 2019-2020рр., що підтверджує висновок про зростання ефективності управління мотивацією, персоналом і витратами на оплату праці. Зарплатоємність на кінець періоду (2020) знизилася в порівнянні з початком періоду дослідження, що вказує на зростання ефективності мотиваційної політики. Варто звернути увагу на ще один аспект. Протягом періоду 2019 - 2020рр. продуктивність праці збільшилася на 44,1%, в той час як середня заробітна плата збільшилася на 41,6%. Це вказує на те, що додана вартість розподіляється на користь виробництва. Така ситуація позитивна, тому що компанії завжди необхідні кошти для подальшого розвитку. Такий стан справ позитивно впливає на мотивацію співробітників, адже вони відчують, що їх добробут залежить від умов роботи на підприємстві. Отже, використання робочої сили відбувається за допомогою найму, предметом якого виступає право використання здібностей працівника

виконувати ті чи інші виробничі функції, а ціна (плата за використання) визначається співвідношенням попиту та пропозиції та витратами на відтворення робочої сили. Використання людського капіталу відбувається на основі формування партнерських відносин, предметом якого є спільна участь у створенні доданої вартості, частина якої в грошовій формі згодом перейде в розпорядження активного працівника [4], [5], [6].

Однією з найважливіших умов виконання плану виробництва, збільшення виробництва продукції на кожного члена трудового колективу, а також раціонального використання трудових ресурсів є економне і ефективне використання робочого часу. Від того, наскільки повно і раціонально використовується робочий час, залежать ефективність роботи, виконання всіх техніко-економічних показників. Тому аналіз використання робочого годині є важливою складовою частиною аналітичної роботи на аграрному підприємстві.

Проаналізуємо стан використання робочого часу підприємством ФГ «НВГ «Еліт – картопля» за даними, приведеними в таблиці 3.

Таблиця 3 - Використання робочого часу ФГ «НВГ «Еліт – картопля»

Показник	2019 рік	2020 рік	+/-	%
1. Середньосписочна чисельність працівників, осіб.	15	18	+3	120,0
2. Час, відпрацьований всіма працівниками, тис. год.	26,5	31,9	+5,4	120,4
3. Відпрацьовано люд.-днів всіма працівниками	3339,0	4024,8	+685,8	120,5
4. Час, відпрацьований одним працівником, годин.	1764,1	1774,9	+10,8	100,6
5. Кількість днів, відпрацьованих одним працівником	222,6	223,6	+1,0	100,4
6. Середня тривалість робочого дня, годин.	7,925	7,938	+0,013	100,2

**Джерело: розраховано та складено за даними ФГ НВГ «Еліт – картопля», 2019-2020 рр.*

Як видно за даними таблиці, планом намічалось поліпшити використання робочого годині. Кожен член трудового колективу в звітному році повинен був відпрацювати 223,6 робочих дня замість 222,6 за минулий рік. Збільшення середньої тривалості робочого дня зовсім не говорить ще про поліпшення використання робочого часу. Збільшення середньої тривалості робочого дня свідчить про збільшенні середнього перебування робочих на роботі і нічого не говорити про оптимізацію використання власне робочого часу.

Для виявлення причин втрати робочого часу використовують дані фактичного і планового балансу робочого часу (табл. 4). При аналізі важливо встановити, які з причин, що викликали втрати робочого часу, залежать від трудового колективу (прогули, простої тощо) і які не обумовлені його діяльністю (відпустки по вагітності і пологам, відпустки на час навчання тощо). Зменшення втрат робочого часу з причин, залежних від трудового колективу,

до повного їх усунення є резервом, що не вимагає капітальних вкладень, але що дозволяє швидко отримати віддачу. При вивченні забезпеченості робочою силою необхідно звернути увагу на завантаженість окремих працівників.

Таблиця 4 - Баланс робочого часу у 2020 році ФГ «НВГ «Еліт – картопля»»

Показник	План	Звіт
Зокрема:		
святкові дні	6	6
вихідні дні	52	52
вихідні дні (суботи)	44	44
Номінальний фонд робочого часу, дн.	263	263
Нез'явлення на роботу, дн.	39,4	40
Зокрема:		
щорічні відпустки	17	17
відпустки по навчанню	1	1,1
відпустки по вагітності і пологам	6,8	6,1
додаткові відпустки (вихідні дні), що надаються	1,6	1,7
за рішенням підприємства і адміністрації	12,6	10,6
хвороби	0,4	0,2
нез'явлення по дозволу адміністрації	-	3,2
прогули	-	0,1
Явочний фонд робочого часу	223,6	223
Номінальна тривалість робочої зміни, ч.	8	8
Бюджет робочого часу, год.	1788,8	1784
Перерви в роботі, що надаються жінкам-матерям на годування дитини	6	9
Внутрішньозмінні простої	-	0,4
Святкові дні (скорочені)	6	6
Корисний фонд робочого часу в рік, ч.	1775	1768
Середня тривалість робочого дня	7,938	7928

**Джерело: розраховано та складено за даними ФГ НВГ «Еліт – картопля», 2020р.*

Один і той же результат в процесі виробництва може бути отриманий при різному ступені ефективності праці, яка отримала назву продуктивності праці [4]. Іншими словами, під продуктивністю праці розуміється його результативність чи здатність людини виробляти за одиницю робочого часу певний обсяг продукції. На робочому місці, в цеху, на підприємстві продуктивність праці визначається кількістю продукції, яку виробляє працівник за одиницю часу (виробіток), або кількістю часу, що витрачається на виготовлення одиниці продукції (трудомісткість). Численні взаємозалежні чинники підвищення показників продуктивності праці можна умовно об'єднати в наступні основні групи, що характеризують: вдосконалення техніки і технології. До цієї групи чинників входять все, що визначається сучасним науково-технічним прогресом; поліпшення організації виробництва, раціональне розміщення продуктивних сил, спеціалізацію підприємств і галузей

промисловості, якнайповніше використання наявного устаткування, ритмічність виробництва; вдосконалення організації праці, тобто поліпшення використання живої праці (підвищення кваліфікації кадрів, культурно-технічного рівня трудящих, зміцнення трудовий дисципліни і вдосконалення системи заробітної плати, нормування праці і особиста матеріальна зацікавленість всіх працівників; забезпечення середньої інтенсивності праці).

Для визначення рівня виготовлення продукції на одного працівника складається аналітична таблиця виду табл. 5.

**Таблиця 5 - Виробництво продукції на одного працюючого ФГ
«НВГ «Еліт – картопля»»**

Показник	2018	2020	Відхилення до плану	
			Абсолютне	%
Випуск продукції у вартісному виразі, тис. грн.	660,4	1070,9	+410,5	162,1
Чисельність працюючих, чол.	16	18	+2	112,5
Чисельність робітників, чол..	14	16	+2	114,3
Пітома вага робітників	87,5	88,8	+1,3	101,5
Відпрацьовано всіма робітниками, тис. год.	24,7	28,4	+3,7	115,0
- одним робітником, тис. год	1,765	1,775	+0,01	100,6
Середньорічне виготовлення продукції на одного працюючого, тис. грн.	41,27	66,93	+25,66	162,2
Середньогодинний виробіток продукції, грн.	26,7	37,7	+11,0	141,2

**Джерело: розраховано та складено за даними ФГ НВГ «Еліт – картопля», 2018-2020 рр.*

За даними таблиці 5 видно, що середньорічне виробництво продукції на одного працюючого фактично збільшилася на 0,6 тис. грн. Це відхилення викликане впливом наступних чинників: підвищення інтенсивності праці; зниження трудомісткості продукції; втрати робочого часу.

У таблиці 5 приведено картину впливу чинників на середньорічний випуск продукції. Негативний вплив на величину середньорічного обсягу продукції може мати зниження питомої ваги робітників і втрати робочого часу. У нашому випадку: підвищення середньорічного обсягу виробленої сільськогосподарської продукції обумовлене підвищенням середнього динного виробітку або інтенсивності праці.

Висновки.

Зміна середньо годинного виробітку залежить від чинників, пов'язаних із зміною трудомісткості продукції і вартісною її оцінки. До чинників, що впливають на трудомісткість випуску продукції, відносяться: технічний рівень виробництва; непродуктивні витрати часу у зв'язку з допущенням браку; організація виробництва тощо. Аналіз використання трудових ресурсів, зростання продуктивності праці необхідно розглядати в тісному зв'язку з оплатою праці. Зі зростанням продуктивності праці створюються реальні

передумови підвищення його оплати. У свою чергу, підвищення рівня оплати праці сприяє зростанню його мотивації та продуктивності.

Література:

1. Кушніренко В. Капіталізація землі та перспективи формування сучасного людського капіталу в АПК України. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 2. С. 34–36.
2. Кязимов К.Г. Профессиональная компетентность – основной критерий оценки человеческого капитала. *Труд и социальные отношения*. 2010. № 2. С. 41–46.
3. Літинська В.А. Теоретичні основи конкурентоспроможності персоналу підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки*. 2013. № 3. Т.1 (200) С. 173–176.
4. Толбатов А.В. Научное окружение современного человека: Экономика, Менеджмент, Медицина и фармацевтика, Химия, Биология, Сельское хозяйство, География и Геология : монография / [авт.кол. : Львович И.Я., Н.М.Орлов, Преображенский А.П., Толбатов А.В., Чопоров О.Н. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2018 – 175 с.
5. Толбатов А.В. Научное окружение современного человека: техника, информатика, архитектура, медицина, сельское хозяйство. Книга 2. Часть 1 : серия монографий / [авт.кол. : Линда С.Н., Львович И.Я., Преображенский А.П., Толбатов В.А., Толбатов А.В. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2019 – 199 с.
6. Толбатов А.В. Наукове оточення сучасної людини: техніка і технології, інформатика. Книга 3. Часть 3: серия монографий / [авт.кол. : С.О. Гнатюк, А.В. Толбатов, В.А. Толбатов, С.В. Агаджанова, С.В. Толбатов та ін.]. - Одеса: КУПРИЕНКО СВ, 2020 - 83 с.

Abstract. *Qualification work is devoted to the formation and development of human capital of the agricultural enterprise. The state of human potential, financial and production indicators of enterprise activity are analyzed. Human capital is both a factor and a result development of the agrarian economy, which largely determines the features of its formation and use. Formation management and using human capital in the agricultural sector of the economy is a complex national economic problem, the solution which requires the development of a number of theoretical, methodological and practical issues aimed at ensuring food independence of the country, increasing the competitiveness of the Ukrainian agricultural products, improving the quality of life of rural population, stimulating innovation and innovation development of the agro-industrial complex, ensuring growth rates agricultural labor productivity sufficient to achieve program objectives.*

Key words: *efficiency, formation and development, human capital, efficiency of economic activity.*

Expert-Peer Review Board of the journal

Abdulveleeva Rauza Rashitovna, Orenburg State University, Russia
Antoshkina Elizaveta Grigorevna, South Ural State University, Russia
Artyuhina Marina Vladimirovna, Slavic State Pedagogical University, Ukraine
Afinskaya Zoya Nikolaevna, Moscow State University named after M.V. Lomonosov, Russia
Bashlaj Sergej Viktorovich, Ukrainian Academy of Banking, Ukraine
Belous Tatyana Mihajlovna, Bukovinian State Medical Academy, Ukraine
Bondarenko Yuliya Sergeevna, PSU named after T.G. Shevcheko Department of Psychology, Ukraine
Butyrskij Aleksandr Gennadevich, Medical Academy named after S.I. Georgievsky, Russia
Vasilishin Vitalij Yaroslavovich, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine
Vojtechovskij Vladimir Ivanovich, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine
Gavrilova Irina Viktorovna, Magnitogorsk State Technical University named after G.I. Nosov, Russia
Ginis Larisa Aleksandrovna, South Federal University, Russia
Gutova Svetlana Georgievna, Nizhnevartovsk State University, Russia
Ivanova Svetlana Yurevna, Kemerovo State University, Russia
Ivlev Anton Vasilevich, Magnitogorsk State Technical University named after G.I. Nosov, Russia
Idrisova Zemfira Nazipovna, Ufa State Aviation Technical University, Russia
Iliev Veselin, Bulgaria
Kirillova Tatyana Klimentevna, Irkutsk State Transport University, Russia
Kovalenko Tatyana Antolevna, Volga State University of Telecommunications and Informatics, Russia
Kotova Svetlana Sergeevna, Russian State Vocational Pedagogical University, Russia
Krestyanpol Lyubov Yurevna, Lutsk State Technical University, Ukraine
Kuhtenko Galina Pavlovna, National University of Pharmacy of Ukraine, Ukraine
Lobacheva Olga Leonidovna, Mining University, Russia
Lyashenko Dmitrij Alekseevich, National Transport University, Ukraine
Makarenko Andrej Viktorovich, Donbass State Pedagogical University, Ukraine
Melnikov Aleksandr Yurevich, Donbass State Engineering Academy, Ukraine
Moroz Lyudmila Ivanovna, "National University" "Lviv Polytechnic" "", Ukraine
Muzylyov Dmitrij Aleksandrovich, Kharkov National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
Nadopta Tatyana Anatolievna, Khmelnytsky National University, Ukraine
Napalkov Sergej Vasilevich, Nizhny Novgorod State University named after N.I. Lobachevsky, Russia
Nikulina Evgeniya Viktorovna, Belgorod State National Research University, Russia
Orlova Anna Viktorovna, Belgorod State National Research University, Russia
Osipov Viktor Avenirovich, Tyumen State University, Russia
Privalov Evgenij Evgrafovich, Stavropol State Agrarian University, Russia
Pyzhyanova Nataliya Vladimirovna, Ukraine
Segin Lyubomir Vasilovich, Slavic State Pedagogical University, Ukraine
Sergienko Aleksandr Alekseevich, Lviv National Medical University named after Daniil of Galitsky, Ukraine
Sochinskaya-Sibirceva Irina Nikolaevna, Kirovograd State Technical University, Ukraine
Sysoeva Vera Aleksandrovna, Belarusian National Technical University, Belarus
Tleuov Ashat Halilovich, Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan
Tolbatov Volodimir Aronovich, Sumy State University, Ukraine
Tolbatov Sergij Volodimirovich, Sumy National Agrarian University, Ukraine
Hodzhaeva Gyulnaz Kazym kyzy, Russia
Chigirinskij Yulij Lvovich, Volgograd State Technical University, Russia
Shehmirezova Andzhela Muharbievna, Adygea State University, Russia
Shpinkovskij Aleksandr Anatolevich, Odessa National Polytechnic University, Ukraine

CONTENTS**Innovative economics and management****Инновационная экономика и менеджмент**

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-001> 6

NATIONAL AND INTERNATIONAL VALUATION OF BIOLOGICAL ASSETS

НАЦІОНАЛЬНА ТА МІЖНАРОДНА ОЦІНКА БІОЛОГІЧНИХ АКТИВІВ

Kaliuha Ye.V. / Калюга Є.В., Hryshchuk H.V. / Гришук Г.В.

Shenderivska Yu.L. / Шендерівська Ю.Л.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-014> 18

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF STARTUP PROJECT IN THE FIELD OF EVENTS ON THE INTERNATIONAL MARKET

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАРТАП ПРОЕКТУ У СФЕРІ ІВЕНТ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

Meshko N.P. / Мешко Н.П., Huzhuman L.A. / Гужуман Л.А.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-020> 26

OPTIMIZATION OF WORK WITH CLIENTS THROUGH IMPLEMENTATION OF CRM – SYSTEM IN THE ENTERPRISE

ОПТИМІЗАЦІЯ РОБОТИ З КЛІЄНТАМИ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ CRM – СИСТЕМИ

Litvinenko Yu. I. / Литвиненко Ю. І., Dzhusov O. A. / Джусов О. А.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-023> 33

INTRODUCTION OF INNOVATIVE MENU FOR PEOPLE WITH CELIAC DISEASE AS A WAY TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF THE RESTAURANT IN THE TOURIST HOTEL

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЮ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ХВОРИХ НА ЦЕЛІАКІЮ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ РЕСТОРАННОГО ЗАКЛАДУ ПРИ ТУРИСТИЧНОМУ ГОТЕЛІ

Sereda O.G./ Середа О.Г., Nikitina T.A./ Нікітіна Т.А.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-025> 38

BLOCKCHAIN AS AN INNOVATIVE TOOL OF TOURISM

БЛОКЧЕЙН ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ТУРИЗМУ

Marusei T.V. / Марусей Т.В., Belinska K. / Белінська К.О.

<http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-027> 44

FEATURES OF THE INTRODUCTION OF A HEROIC MENU IN THE HOTEL RESTAURANT

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕРОІСТИЧНОГО МЕНЮ В РЕСТОРАНІ ГОТЕЛЮ

Yarmosh T.A. / Ярмош Т. А., Nikitina T.A./ Нікітіна Т. А.

- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-039> 51
ANALYTICAL EVALUATION OF TENDENCIES AND
PROSPECTS FOR DAIRY CATTLE DEVELOPMENT IN UKRAINE
*АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ
МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ*
Chukhlib A.V./ Чухліб А.В., Bragar D.A./ Брагар Д.А.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-041> 56
QUALITY MANAGEMENT IN HEALTHCARE
Les A. V., Rashchenko A. V., Tarasenko Yu. M.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-050> 62
MAIN ELEMENTS OF THE ECONOMIC MECHANISM OF NATURE
MANAGEMENT
ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
Sokolova N.M. / Соколова Н.М.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-058> 67
FORMATION AND DEVELOPMENT OF TRADE
ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE
*СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ*
Kulik A.V./ Кулік А.В., Samoilenko A.A./ Самойленко А.А.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-061> 77
STATE THINKING OF EACH EMPLOYEE AS AN ELEMENT
OF EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE CIRCULAR ECONOMY
*ДЕРЖАВНЕ МИСЛЕННЯ КОЖНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ
ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ*
Kirian O.I. / Кір'ян О.І., Lobanov A.M. / Лобанов А.М.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-074> 83
ESTIMATION OF UKRAINE'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL
FINANCIAL INSTITUTIONS
*ОЦІНКА СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ
ІНСТИТУЦІЯМИ*
Atamanchuk Z. / Атаманчук З. А., Perizhniak O. / Перізняк О. Р.
- <http://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit18-03-079> 88
ANALYSIS OF THE USE OF LABOR RESOURCES OF THE
ENTERPRISE
АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА
Tereshchenko S.I. / Терещенко С.І., Viunenko O.B. / В'юнєнко О.Б.

International periodic scientific journal

MODERN ENGINEERING AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Heutiges Ingenieurwesen und
innovative Technologien

Indexed in
INDEX COPERNICUS
high impact factor (ICV: 95.33)

*Issue №18
Part 3
December 2021*

Development of the original layout - Sergeieva&Co
Articles published in the author's edition

Signed: December 30, 2021

Sergeieva&Co
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe
e-mail: editor@moderntechno.de
site: www.moderntechno.de

With the support of International research
project SWorld
www.sworld.education

www.moderntechno.de

e-mail: editor@moderntechno.de